

**1989’DA SOVYETLERİN ÇEKİLMESİNDEN
SONRAKİ DÖNEMDE AFGANİSTAN’DAKİ
SOSYOLOJİK UNSURLARIN AFGAN
SİYASETİNE ETKİLERİ**

Nasima SHAFaq

Yüksek Lisans Tezi

Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

2016

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

Nasima SHAFaq

1989’DA SOVYETLERİN ÇEKİLMESİNDEN SONRAKİ
DÖNEMDE AFGANİSTAN’DAKİ SOSYOLOJİK UNSURLARIN
AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

ERZURUM - 2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

23/06/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "1989'da Sovyetlerin Çekilmesinden Sonraki Dönemde Afganistan'daki Sosyolojik Unsurların Afgan Siyasetine Etkileri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
☐ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

23/06/2016

Nasima SHAFaq

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

...Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ... danışmanlığında, ...Nasima SHAFaq... tarafından hazırlanan bu çalışma **23 / .06. / 2016**. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. ...Kamu Yönetimi.. Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : ...Yrd. Doç. Doç. Hasan Emir AKTAŞ...

İmza:

Jüri Üyesi : ...Yrd. Doç. Dr. Hasan Faruk USLU...

İmza:

Jüri Üyesi : ...Yrd. Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ...

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALARDİZİNİ	VIII
HARİTALAR DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SİYASİ TARİHİ

1.1. M. Ö. 3000'DEN, İSLAM'IN YÜKSELİŞİNE (623-661) KADARKİ

DÖNEM:	7
1.1.1. M. Ö. 3000'den Yunan Helenistik Kültürüne Kadar	7
1.1.1.1. Pişdadiler	7
1.1.1.2. Asp.....	8
1.1.1.3. Fars İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Hanedanı'nın Rolü (M.Ö. 550– 330)	8
1.1.1.4. Makedonyalı Büyük İskender ve Afganistan'da (M.Ö.330-150) Yıllarında Makedon Devletlerinin Rolü	9
1.1.2. Yunan Helenistik Kültüründen İslam'ın YükselişineKadar Afganistan'ın Durumu.....	10
1.1.2.1. Afganistan'daki Greko-BaktriyalıDevletleri	10
1.1.2.2.Mauryalar İmparatorluğu(M.Ö. 321-184)	11
1.1.2.3.Kuşan İmparatorluğu (M.Ö. 150 – M. S 224)	12
1.1.2.4. Sasaniler ve Ak Hunlar (M.S. 241-565)	13
1.2. İSLAM'IN YÜKSELİŞİNDEN (623-661) DÜRRANİ İMPARATORLUĞUNA (1747) KADARKİ DÖNEM.....	14
1.2.1. Afganistan'da İslam Dönemi (623-1332)	14
1.2.1.1. Afganistan'da En Önemli Müslüman Hanedanlıkları	14
1.2.2.Moğol İmparatorluğu Döneminden (1219-1332)Dürrani İmparatorluğu (1747) Dönemine Kadar	16
1.2.2.1. Afganistan'da Moğol İmparatorluğu'nun (1219-1332) Rolü	16

1.2.2.2. Afganistan’da Timur İmparatorluğu’nun (1370-1506) Rolü.....	17
1.3. DÜRRANİ İMPARATORLUĞUN’DAN (1747) BAĞIMSIZ	
AFGANİSTAN’IN (1919) OLUŞUMUNA KADARKİ DÖNEM	18
1.3.1. Ahmet Şah Dürrani Döneminden (1747) Büyük Britanya’nın İşgaline (1838)Kadar.....	18
1.3.1.1. Ahmet Şah Dürrani Sonrası Dönem	19
1.3.2. Büyük Britanya’nın İşgalinden (1838) Bağımsız Afganistan’a (1919) Kadar	20
1.3.2.1. Şir Ali Han Emirliği ve İkinci Afgan- İngiliz Savaşı	21
1.3.2.2. Emir Abdurrahman Han Dönemi (1880-1901).....	21
1.3.2.3. Emir Habibullah Han Dönemi (1901-1919)	22
1.4. BAĞIMSIZ AFGANİSTAN’DAN (1919) GÜNÜMÜZE (2016) KADAR	23
1.4.1. Bağımsızlıktan Afganistan’da Komünist Rejiminin Kuruluşuna Kadar Süren Dönem (1919-1979).....	24
1.4.1.1. Emir Emanullah Han Bağımsızlık ve Reform (1919-1929)	24
1.4.1.2. Muhammed Nadir Şah (1929-1933).....	25
1.4.1.3. Afganistan’ın Son Kralı Olan Muhammed Zahir Şah (1933-1973)	26
1.4.1.4. Davud Han’ın Cumhuriyet İlanı (1973-1978)	28
1.4.2. Afganistan’da Komünist Rejimini Kuruluşundan İç Savaşa Kadar Süren Dönem(1979-1992)	30
1.4.2.1. Afganistan’da: Afganistan Demokratik Halk Partisinin İktidarı (ADHP).....	30
1.4.2.2. Perçem Partisinin (PP) İktidarı	32
1.4.3. Mücahitler Döneminde Afgan İç Savaşı ve Taliban Rejimine Kadar Süren Dönem(1992-2001)	33
1.4.3.1. Mücahitler Dönemi(1992-1996).....	33
1.4.3.2. Taliban Dönemi (1996-2001)	35
1.4.3.2.1. Taliban’ın Dış İlişkileri:	38
1.4.4. Demokrasinin Başlangıcından ve Afganistan’ın Geleceğine Kadar Süren Dönem (2001- 2014)	41
1.4.4.1. Taliban İktiderinden Sonra yapılan İlk Devlet Başkanlığı Genel Seçimi (2004).....	43

1.4.4.2. 2009 Devlet Başkanlığı Genel Seçimi	44
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SOSYOLOJİK YAPISI

2.1. AFGANİSTAN: PARÇALANMIŞ BİR TOPLUM	46
2.1.1. Afganistan'daki Etnik Grupların Ulusal Kimliği	46
2.1.2. Peştunlar'ın Etnik Yapısı.....	48
2.1.2.1. Peştun Dili	50
2.1.2.2. Peştunlar'ın Sosyal ve Kültürel Yaşamı	51
2.1.2.3. Peştun Kabileleri.....	52
2.1.3. Tacikler.....	53
2.1.3.1. Tacikler 'in Etnolojik Yapısı	53
2.1.3.2. Taciklerin Dili.....	55
2.1.3.3. Taciklerin Sosyal ve Kültürel Yapısı.....	56
2.1.4. Hazaralar	57
2.1.4.1. Hazaralar'ın Etnolojik Yapısı	58
2.1.4.2. Hazaraların Dili ve Kültürü	61
2.1.4.3. Hazaralar'ı Oluşturan Boylar.....	62
2.1.5. Özbekler	64
2.1.5.1. Özbeklerin Etnolojik Yapısı	64
2.1.5.2. Özbeklerin Nüfusu ve Çevresi.....	65
2.1.5.3. Özbeklerin Dili ve Kültürü	65
2.1.6. Diğer Etnik Gruplar.....	66
2.1.7. Afganistan'daki Etnik Gruplar Arası İlişkiler	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ SOSYOLOJİK UNSURLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

3.1. AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ.....	76
3.1.1. Etnik Grupların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri.....	77
3.1.1.1. Peştunların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri	78
3.1.1.2. Taciklerin 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri.....	83
3.1.1.3. Hazaraların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri.....	85

3.1.1.4. Özbeklerin 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri	87
3.1.1.5. Diğer Etnik Grupların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri.....	87
3.1.2. Etnik Grupların 1989'dan Sonraki Siyasi Gelişmeleri.....	88
3.1.2.1. Mücahitler Döneminde (1992-1996) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri	89
3.1.2.2. Taliban Döneminde (1996-2001) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri	92
3.1.2.3. Afganistan'ın Geçici Hükümeti Döneminde (2001-2004) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri	93
3.1.2.4. Hamid Karzai'nin Seçimlerle Yetkilendirildiği Dönemde (2004-2013) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri.....	95
3.1.2.5. Hamid Karzai Döneminde Yapılan Parlamento Seçimlerine Etnik Grupların Siyasi Etkileri	98
3.1.2.6. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri	100
3.2. AFGANİSTAN'DAKİ SİYASİ PARTİLERİN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ.....	102
3.2.1. Afganistan'daki Siyasi Partilerin Tarihçesi ve 1989'dan Önceki Afgan Siyasetine Etkileri.....	103
3.2.2. Siyasi Partilerin 1989'dan Sonraki Dönemde Afgan Siyasetine Etkileri.....	106
3.2.2.1. Mücahitler (1992-1996) ve Taliban Döneminde (1996-2001) Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri	106
3.2.2.2. Hamid Karzai Döneminde (2001-2013) Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri.....	110
3.2.2.3. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri	111
3.3. AFGANİSTAN'DAKİ DİNİ VE MEZHEPSEL GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ.....	113
3.3.1. Afganistan'daki Farklı Dini ve Mezhepsel Gruplar	114
3.3.1.1. Afganistan'da Yaşayan Sünni Müslümanlar	114
3.3.1.2. Afganistan'da Yaşayan Şii Müslümanlar	114

3.3.2. Dini ve Mezhepsel Grupların 1989'dan Önceki Dönemdeki Siyasi Gelişmeleri	115
3.3.3. Dini ve Mezhepsel Grupların 1989'dan Sonraki Dönemde Siyasi Gelişmeleri	116
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	126
EKLER.....	134
AFGANİSTAN'DAKİ SİYASİ OLAYLARIN KRONOLOJİSİ:	134
EK 1. HARİTALAR.....	136
ÖZGEÇMİŞ.....	139

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1989’DA SOVYETLERİN ÇEKİLMESİNDEN SONRAKİ DÖNEMDE AFGANİSTAN’DAKİ SOSYOLOJİK UNSURLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

Nasima SHAFaq

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

2016, 139 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Hasan Faruk USLU

Yrd. Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ

Bu Çalışmada 1989 yılında Sovyetlerin Afganistan’dan çekilmesinden sonraki dönemde Afganistan’daki sosyolojik unsurların ülke siyasetine etkileri incelenmektedir. Afganistan’ın sosyal yapısıyla ilgili çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu konu hakkında var olan bilgiler birbirinden farklı ve birbiriyle çelişki içindedir. Bu duruma yol açan iki sebepten söz edilebilir. Bunlardan birincisi; Afgan hükümetlerinin geçmiş dönemde ülkenin sosyal yapısıyla ilgili kapsamlı bir çalışma yaptırmamış olmasıdır. İkincisi de Afganistan’da yaşanan işgallerden ve etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda çıkan iç savaşlardan dolayı kapsamlı bir çalışmanın yapılamamasıdır. Ayrıca etnik grupların arasındaki yerleşim sınırlarında da bazı belirsizliklerin bulunması bu alanda yapılabilecek olası bir araştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu çalışma konuyu genel olarak üç ana başlık altında incelemektedir;

Öncelikle Afganistan’ın siyasi tarihi araştırılmakta ve Afganistan’ı işgal eden çeşitli imparatorluklar ve büyük güçler ile ilgili temel bilgiler verilmektedir.

İkinci olarak Afganistan ulusunun hangi etnik gruplardan oluştuğu, bu grupların sahip olduğu kimlik ve yaşam şekilleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca Afganistan’daki etnik gruplar arasında yaşanan ilişkiler de araştırma sürecinde ele alınmaktadır. Afganistan’da yaşayan halkın tamamının kendini “Afgan” olarak görmeyişi sonucunda ülke içinde yıllar boyunca ulusal birlik sağlanılamamıştır. Etnik gruplar arasındaki etno-dilsel, dinsel ve sosyal yapıyla ilgili mücadeleler günümüze kadar devam etmiştir ve yakın gelecekte kalıcı bir entegrasyonun sağlanıp sağlanamayacağı belli değildir.

Son olarak ise Afganistan’daki sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu çerçevede ülkede bulunan etnik grupların Afgan siyasetinde rolü ve siyasi partiler ile dini grupların siyasete katkısının olup olmadığı incelenmektedir. Ayrıca eldeki veriler ışığında ülkenin şimdiki duruma gelmesinin altında yatan sebepler açıklanmaya çalışılmakta ve ülkenin bu durumdan kurtulması için bazı çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, etnik gruplar, dini gruplar, Bonn Konferansı, Mücahitler, Taliban Hareketi, yeni anayasa.

ABSTRACT

MASTER THESIS

EFFECTS OF THE SOCIOLOGICAL GROUPS IN AFGHANISTAN ON AFGHAN POLITICS SINCE THE WITHDRAWAL OF SOVIETS IN 1989

Nasima SHAFaq

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

2016, page: 139

Jüri: Assist. Prof. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

Assist. Prof. Dr. Hasan Faruk USLU

Assist. Prof. Dr. Naim ÜRKMEZ

In this study, the effects of the sociological groups in Afghanistan on Afghan politics since the withdrawal of Soviets in 1989 have been examined. Although there have been many studies on Afghanistan's social structure, they offer information different from each other and in contradiction with each other. This fact is explained by two reasons. One is that the Afghan government has not conducted a comprehensive study regarding the sociological structure of Afghanistan. Second is that the foreign occupations and civil wars by the ethnic groups in Afghanistan have not permitted preparation of such a comprehensive study. Also the conflicts and disputes regarding the settlement lines between the sociological elements make such a study difficult. This study examines the topic under three main headings.

First, Afghanistan's political history has been examined and basic information has been given regarding invasion of Afghanistan by various empires and great powers.

Second, the sociological groups of Afghanistan, their cultural and identity features and life styles have been explained. Also the relationships between ethnic groups are considered over the research process. Because of that elements of Afghan people do not see themselves as "Afghan", the national unity has been achievable in the country over the years. Ethno-linguistic, religious and social struggles between the groups have continued until now and it is not known whether a permanent social integration will be achieved in the near future.

Finally, the effects of the sociological elements in Afghanistan on Afghan politics have been explained. In this context, role of the ethnic and religious groups and political parties in Afghan politics have been examined. Also the reasons underlining the present situation of the country have been studied and some alternative suggestions have been offered to solve the present crisis of the country.

Keywords: Afghanistan, ethnic groups, religious groups, Bonn Conference, Mucahid Groups, Taliban Movement, new constitution.

KISALTMALARDIZINI

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADC	: Afganistan Demokratik Cumhuriyeti
ABHP	: Afganistan Barış Hareket Partisi.
ABP	: Afganistan Birlik Partisi
ABP	: Afganistan Bağımsızlık Partisi
ABHP	: Afganistan Birlik Hareket Partisi
ADHP	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
ADP	: Afganistan Demokrat Partisi
ADC	: Afganistan Demokratik Cumhuriyet
AHİVP	: Afganistan Halkının İslami Birlik Partisi.
AİHP	: Afganistan İslami Hareket Partisi
AİT	: Afganistan İslam
AMP	: Afgan Millet Partisi
AMİİ	: Afganistan Mücahitlerin İslami Partisi
AUBP	: Afganistan Ulusal Birlik Partisi
AUİP	: Afganistan Ulusal İslami Partisi
AUKP	: Afganistan Ulusal Kongre Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BSK	: Bağımsız Seçim Komisyonu
BUM	: Büyük Ulusal Meclisi
EP	: Eşitlik Partisi
HP	: Halk Partisi
HSP	: Halk Sesi Partisi
İGÖ	: İlerleyen Gençlik Örgütü
KAAÖ, NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
MİT, CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
MSP	: Milli Sır Partisi
OSY	: Ortak Seçim Yönetimi
PİA, İSİ	: Pakistan İstihbarat Ajansı
VP	: Vatan Partisi
YDP	: Yeni Demokratik Partisi
UGP	: Uyanık Gençler Partisi

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Durrani İmparatorluğu	136
Harita 2. Afganistan Haritası	137
Harita 3. Afganistan Etnik Haritası.....	138

ÖNSÖZ

1979 yılında Sovyetler Birliği'nin işgalinden itibaren Birleşmiş Milletlerin gündeminden düşmeyen Afganistan, 11 Eylül'de yaşanan olaylardan sonra dünya gündeminde tekrardan yerini almıştır. Bu çalışmada Afganistan'da tarih boyunca ortaya çıkan siyasî rejimler ve partiler; ülkede yaşayan farklı etnik gruplar ve bu grupların birbirleriyle olan ilişkileri; etnik, dilsel ve mezhepsel grupların sosyal ve siyasî konumları; kısacası Afganistan'daki sosyolojik unsurlar ve söz konusu unsurların Afgan siyasetine etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışma ile Afganistan'daki sosyolojik unsurların varlıkları ve bu unsurların Afgan siyasetini hangi şekillerde ve ne derecede etkilediklerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Ayrıca Afganistan'ın bugünkü durumuna ulaşmasında hangi durumların etkili olduğu çalışmanın konusu içinde ele alınmaktadır.

Afganistan'daki sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri konusunu araştırırken tespit ettiğimiz bir nokta şudur ki Türkiye'de Afganistan'la ilgili orijinal pek az araştırma ve çalışma yapılmıştır. Özellikle Türkiye'de Afganistan'daki sosyolojik unsurlara ilişkin kayda değer bir çalışmanın bulunmaması çalışma süresince bir eksiklik olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye'de Afganistan ile ilgili mevcut olan kaynakların çoğunluğu da Batı kaynakları esas alınarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla söz konusu kaynaklar araştırmacıları Afganistan'daki sosyolojik unsurlara batı perspektifinden bakmaya zorlamaktadır. Sonuç olarak Türkiye'de Afganistan tarih, sosyoloji ve siyaseti ile ilgili bağımsız araştırma ve çalışmaların yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Binaenaleyh 1989'da Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinden sonraki dönemde *sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri* konu başlığıyla ele alınan yüksek lisans tezi hazırlanırken genel olarak Afganistanlı araştırmacılar tarafından yazılan kaynaklar esas alınmıştır. Bu çerçevede Afgan kaynaklı kitaplar, tezler, makaleler ve anayasalardan istifade edilmiştir. Ayrıca Batı kaynaklı çalışmalardan ve Türkçe yazılmış kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Çalışmanın başlığında yer alan konu, bir giriş ve üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde, M.Ö. 3000'den günümüze kadar geçen dönemde Afganistan'ın siyasi tarihi üzerinde durulmaktadır. Bu uzun dönem zarfında Afganistan

toprakları pek çok yabancı güç tarafından işgal edilmiştir. Büyük donanmalara sahip ordularla savaşan Afganlar, 1747 yılında Afganistan adıyla ilk devletlerini kurmuşlardır. Fakat bu yeni devletin kurulmasına rağmen Afganistan, bundan sonraki dönemde de büyük güçler tarafından birçok kez işgale maruz kalmıştır. 1919 yılında Emir Emanullah Han'ın iktidara gelmesinden sonra, İngilizlerden ülkenin bağımsızlığı kazanılmıştır ve ülkede pek çok yenilikçi reformlar başlatılmıştır. Fakat bu reformlara tepki olarak halk tarafından çıkarılan ayaklanmalar ile birlikte Peştun etnik grubunun 200 yıllık iktidarı sona ermiş ve iktidar ilk defa Taciklerin kontrolüne geçmiştir. 1979'da başlayan Sovyet işgaline karşı savaşan birlikler *Mücahitler* adı altında toplanarak güçlü bir muharip güç meydana getirmişlerdir. Yabancı ülkelerden askeri ve mali yardımlar da alan mücahitler 1992 yılında ülkeyi işgalden kurtarmışlardır. Ancak mücahitlerin kontrolü ele geçirmesi ülkede istikrarı sağlayamamış, bu sefer mücahitlerin farklı grupları arasında ayrışma ve çatışmalar başlamıştır. Mücahitler birbiriyle savaş halindeyken yeni bir dini grup olan Taliban ortaya çıkmıştır. Taliban rejiminin 2001 yılında devrilmesinden sonra da Afganistan'da iktidar Karzai hükümetinin kontrolüne geçmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ise ülkenin etnik yapısı ve etnik yapıyı oluşturan gruplar incelenmektedir. Afganistan farklı etnik grupların birlikte yaşadığı bir ülkedir. Çalışmada söz konusu etnik gruplar arasında kendilerinin her zaman çoğunlukta olduklarını savunan Peştunlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Ayrıca bulundukları coğrafya ve konuştukları ortak dil bakımından kendilerinin Ari ırkından geldiklerini savunan Farslar, Tacikistan'daki Tacikler ile ortak dili konuşan Afgan Tacikleri, kendilerini Türk kökenli olarak gören Özbekler ve Hazaralar ile ülkede azınlık halinde yaşamakta olan diğer etnik gruplar çalışmanın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Afganistan'daki sosyolojik unsurlar ve söz konusu unsurların Afgan siyasetine etkileri incelenmektedir. Siyasal sistem kapsamında ülkede uygulanmakta olan cumhurbaşkanlığı ve parlamento genel seçimlerinde, kabinede yer alan bakanlıklar ve hükümetin diğer önemli kuruluşlarında sosyolojik grupların rolleri belirtilmektedir. Ayrıca etnik grupların, siyasi partilerin ve mezhepsel grupların ülke siyaseti üzerinde ne düzeyde etkili oldukları da çalışmanın bu bölümünde ele alınmaktadır.

Yüksek lisans tezimin hazırlanmasında manevi desteklerini ve ilgilerini üzerimden eksik etmeyen, çalışma boyunca tecrübelerinden yararlanmamda bana her daim sabır gösteren, danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ'a; her türlü manevî desteklerini esirgemeyen diğer değerli hocalarıma; bugünlere gelmemde maddî ve manevî desteklerini her daim hissettiren aileme; yüksek lisans tezimin metin düzenlemelerinde yardımlarını eksik etmeyen Merve ATABEY'e ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum 2016

Nasima SHAFaq

GİRİŞ

Tezin konusu; “1989’da Sovyetlerin Afganistan’dan çekilmesinden sonraki dönemde sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri”dir. Bu konu kapsamında araştırmaya başlarken, “Afganistan'daki sosyolojik unsurları oluşturan gruplar hangileridir? Afganistan'daki sosyolojik unsurlar hangi yöntemlerle Afgan siyasetini etkilemektedirler? Ülkenin bugünkü duruma gelmesinde sosyolojik unsurların etkisi var mıdır?” vb. sorular belirlenmiştir. Çalışmanın başlangıcında belirlenen soru başlıklarına yönelik olarak Afganistan'daki sosyolojik unsurları farklı etnik grupların, siyasi partilerin, dini ve mezhepsel grupların oluşturduğu sonucuna varılmaktadır. Ülkedeki sosyolojik unsurlar tarih boyunca farklı yöntemler kullanarak siyaset üzerinde etkili olmuşlardır. Sosyolojik unsurlar bazen hem toplum hem iktidar üzerinde baskı uygulayarak, bazen de mensup oldukları etnik ve mezhepsel grupların aracılığıyla, yönetimin başına gelmişlerdir. Fakat son zamanlarda Afganistan’da bulunan sosyolojik unsurlar demokratik yollarla siyasette rol almaya başlamışlardır. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çekilmesinden sonra ülkede mücahit gruplar iktidara gelmişlerdir. Sovyetlerden sonra iktidara gelen mücahit grupların her biri farklı etnik, dilsel ve mezhepsel gruplara mensuplardı. Genellikle farklı yapıdaki sosyolojik unsurların bir araya gelmesiyle oluşan mücahit gruplarının Kabil’i ele geçirmesinden sonra, söz konusu gruplar arasında iktidar mücadelesi yaşanmaya başlamıştır. Sonuç olarak Afganistan’ın bugünkü duruma gelmesinde sosyolojik unsurların büyük bir payı olduğu varsayımı ortaya konularak çalışmaya başlanmıştır.

Afganistan’ın siyasi tarihi boyunca ortaya çıkan rejimlerin hangi yöntemleri kullanarak iktidarın başına geldiğini ve söz konusu rejimlerin ülkedeki sosyolojik unsurlarla ne tür ilişkiler kurduklarını, yapılan araştırmalar sonucunda açıklamak tezin amacı olarak belirlenmiştir. Ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan etnik, dini ve mezhepsel gruplar ile siyasi partilerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerinin siyasi ve sosyal yapıyı ne şekilde etkilediği belirlenmeye çalışılmaktadır. Otuz yıl boyunca ülkede yaşanan iç savaşların temel nedenleri de çalışmanın konusu çerçevesinde açıklanmaktadır.

Orta Asya’nın güney kısmında bulunan Afganistan, Hindistan’a açılan yolların üzerinde bulunmasından dolayı geçmişten günümüze kadarki dönemde farklı güçlerin

istilasına ve işgaline maruz kalmıştır. Tarihi ve kültürel özellikleriyle birlikte stratejik konumuyla da Orta Asya'nın bir parçası olan Afganistan'da yaşanan bu işgaller, ülkede büyük çaplı kültür çatışmalarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Afganistan nüfusunun %99'luk gibi büyük bir kısmını Müslüman gruplar oluştururken, geriye kalan %1'lik kısmı ise; Hindu, Yahudi ve Hristiyanlar oluşturmaktadır. Dünyanın en büyük işgal yollarından birisi olan Afganistan, var oluşundan ülkenin kuruluşuna kadar pek çok işgalci ordu tarafından işgale maruz kalmıştır. M.Ö. 500 yılında İran İmparatorluğu ordusunun Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte ülke, imparatorluğun hâkimiyeti altına girmiştir. Afganistan daha sonra Makedonyalı Büyük İskender tarafından işgale uğramıştır ve Büyük İskender'den sonra Bakterianlar yaklaşık olarak bir asır Afganistan'da hükmünü sürdürmüştür. Afganistan topraklarında M.S. 125-480 yılları arasında hüküm süren Kuşanlardır. Kuşanlarından sonra ülke bir Türk unsuru olan Ak-Hunlar'ın istilasına uğramıştır. Afganistan VII. yüzyılın sonlarına doğru İslamiyet'i yaymayı amaçlayan Araplar tarafından işgal edilmiştir. Araplardan sonra ise Moğollar Afganistan'ı istila eden taraf olmuştur. Böylece 1747 yılında Afganistan adıyla ilk devletin kurulmasına kadar geçen dönemde ülke, pek çok millet tarafından çeşitli istilalara ve işgallere uğramıştır (Göktaş, 2013: 20-21).

İlk kez 1747'de Ahmet Şah Dürrani tarafından kurulan Afganistan devleti 19. yüzyılın ilk yarısına kadar, Hindistan üzerinden gelen İngilizlerin birkaç kez saldırılarına uğramıştır. Aynı dönemde Afganistan'ın kuzey komşusu olan Rusya, kendisine büyük bir tehdit olarak gördüğü İngilizlerin önünü kesmek amacıyla 1879'da Afganistan'a doğru ilerlemeye başlamıştır. İki imparatorluğun ortasında sıkışan Afganistan toprakları, 1880 yılında Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin birbirleriyle mücadele ettiği bir bölge haline gelmiştir. Böylece Afganistan üç kez İngilizler tarafından işgal edilirken bir kez de Sovyetler tarafından işgale uğramıştır. Fakat Afganlar hiç bir zaman sömürge bir ülke olmayı kabul etmemiştir. İngiliz ve Sovyetlere karşı kanlı savaşlar başlatan ülke, söz konusu iki büyük gücü ülkeden geri çekilmek zorunda bırakmıştır.

1989 yılında Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesinden sonra 1992'de mücahit gruplar ülke yönetimini ele geçirmişlerdir. Mücahit grupların iktidara gelmesiyle birlikte ülke içinde pek çok sorun yaşanmıştır ve bu sorunlar günümüzde de devam etmektedir.

Afganistan'ın tarih boyunca farklı milletler tarafından işgal edilmesinin sonucunda ülkede birbirinden farklı çok sayıda kültür, din, dil ve etnik grup meydana gelmiştir. Söz konusu farklılıklardan dolayı geçmişten günümüze kadar Afganların ülke içerisinde tek bir ulusal kimliği olmamıştır. Çünkü ülke nüfusunu meydana getiren sosyolojik unsurlar farklı nedenlerden dolayı birbirlerinden ayrı kültürlere ve yaşam tarzlarına sahiptirler. Çalışmanın bu kısmında Afgan halkını oluşturan unsurları birbirinden ayıran nedenleri şu şekilde özetmek mümkündür:

✓ Afganistan farklı etnik gruplardan meydana gelen bir ülkedir. Afganistan'da yaşayan etnik gruplar; Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Arap, Aymak, Balooç, Brahui, Gucar, Kırgız, Moğol, Yahudi, Hindu, Kızılbaş, Nuristani ve diğerleridir. Sözü edilen etnik gruplar arasında tarih boyunca kanlı savaşlar yaşanmış olmasına rağmen bu etnik gruplar ülkeyi işgal eden diğer yabancı milletlere karşı her zaman bir çatı altında toplanarak direnmişlerdir.

✓ Afganistan dil ve din unsurlarına bağlı olarak sosyo-kültürel örgütlenme açısından olağanüstü farklılaşmış bir ülkedir. Dil farklılığı açısından; Peştuca ve Farsça resmi dilleri de dâhil olmak üzere birbirinden farklı pek çok dil ve bu dillerin yaşamasını sağlayan pek çok insan grubu bulunmaktadır. Bu grupların bölgesel dağılımı da genel olarak ülkenin kuzey batısı, merkezi bölgeleri ve güneydoğusu şeklinde birbirinden ayrılmaktadır.

✓ Dini bölünmeler açısından da ülke çok karmaşık bir durumdadır. Afganistan'ın büyük bir bölümünün Müslüman olmasından dolayı ülke çapında ulusal birliği sağlayabilecek en temel gücün İslam dini olduğu düşünülmüşse de, burada yaşayan halkın mezhep yapısının farklılık göstermesi sonucunda bu birleştirici güç etkisini gösterememiştir. Ülkenin resmi mezhebi Hanefiliktir. Ancak Şii mezhebine mensup olan etnik gruplar da bulunmaktadır (Andishmend, 2013: 56-57).

✓ Başka bir neden ise etnik grupların yaşadığı bölgelerdir. Afganistan toprakları etnik gruplar arasında bölünmektedir. Genel olarak Hazara etnik grubu ülkenin merkezinde, Özbekler ve Tacikler kuzeyinde, Peştunlar ise ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ülkenin farklı bölgelerine dağılan etnik grupların yerleşim yerlerinin birbirinden uzak olması tarih boyunca bu grupların yakın ilişkiler kurmasına engel olmuştur.

Yukarıda zikredilen nedenlerden dolayı Afganistan tarih boyunca iç savaşlara şahit olmuştur. Ülkenin siyasi tarihine baktığımızda, Afganistan’da tarih boyunca siyasi iktidarın bazı istisnai dönemler dışında tek bir etnik grubun (Peştunlar) elinde olduğu ve diğer etnik grupların siyasetin ve iktidarın dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca iktidarı elinde bulunduran etnik grup bazı zamanlarda, diğer etnik grupları ortadan kaldırmak için mücadele etmiştir. Örneğin; Emir Abdurrahman Han ve Taliban döneminde siyasi iktidar Peştun etnik grubuna mensup olan kişilerin elindeydi. Söz konusu kişiler Peştun olmayan diğer etnik ve dini grupları özellikle de Hazaraları yok etmek için farklı yöntemler uygulamışlardır. Bu dönemde Peştun olmayan pek çok kişi katliama maruz kalmıştır. Siyasi iktidarda söz sahibi olan kişiler ülke içinde ayrımcılık yaparak farklı etnik grupların pek çok yeni siyasi parti meydana getirmelerine sebep olmuşlardır. Afganistan’daki siyasi partilerin çoğu farklı etnik gruplar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bu siyasi partiler Sovyetler’in Afganistan’dan çekilmesinden sonra iktidarı ele geçirmek amacıyla ülkede uzun bir süre iç savaşların yaşanmasına sebep olmuşlardır. Afganistan’da otuz sene süren iç savaşlardan sonra 2001 yılında Birleşmiş Milletler’in ve özellikle ABD’nin yardımlarıyla yeni bir rejim kurulmuştur. Demokratik yollarla meydana gelen yeni rejimde tüm etnik ve mezhepsel gruplar ve diğer sosyal örgütlenmeler siyasi ve sosyal haklarına nispeten kavuşmuşlardır (Ahmadi, 2011; 4).

Yukarıda belirtilen konuları incelemeyi amaçlayan bu çalışma üç bölümden meydana gelmektedir: Birinci bölümde, Afganistan’ın siyasi tarihi her yönüyle incelenerek, ülkeyi otuz yıl boyunca iç savaşa götüren toplumsal ve siyasi olaylar üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde, Afganistan’daki etnik gruplar; etnik grupların birbirleriyle olan ilişkileri; etnik grupların ulusal kimlikleri üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde ise; Afganistan’daki sosyolojik unsurlar ve sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri, siyasi iktidara gelen etnik, dini ve mezhepsel grupların Afganistan’daki diğer etnik gruplar, dini ve mezhepsel gruplara karşı olan davranışları ele alınmaktadır. Ayrıca Afganistan’daki sosyolojik unsurların tarih boyunca hangi yöntemleri kullanarak iktidarın başına geldikleri de bu bölümde ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SİYASİ TARİHİ

Afganistan bir ülke olarak insanlığın doğuşundan günümüze kadar hep çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Fakat bu ülke son yıllarda mümkün olduğu kadar yıkılmış olan her şeyi yeniden inşa etmeye, görünüşte kendisini güçlü ve sabit bir ülke olarak göstermeye çalışmaktadır (Runion, 2007: 1).

Afganistan ülke ve millet olarak yeni bir tarihe sahip olmasına rağmen, toprak bütünlüğü bakımından tarihsel olarak dünyanın en eski ülkelerinden biridir. Afganistan'da geçmişi milattan önceye dayanan ve binlerce yıl süren bir yerleşik hayat bulunmaktadır. Asya ve Orta Doğu'nun ticaret yollarının geçtiği bu topraklar yüzyıllar boyunca yabancı ülkeler tarafından işgal edilmiştir. İşgalci ülkelerin hiçbirisi bu topraklarda uzun bir süre boyunca devletin başında kalmayı başaramamıştır. Bu durum yeni fetih orduları için geçmişteki diğer mağlup imparatorluklardan kalan ufalanmış kalıntılar üzerinde tek başına varlık gösteremeyeceğine dair, bir uyarı niteliğinde olmuştur. Sonuç olarak tarih kanıtlamıştır ki Afganistan'da zafer geçicidir ve yapılan yeni işgaller uzun bir süre varlığını sürdüremeyecektir(Afghanistan information network).¹

2001 yılında, Taliban rejimini deviren ABD ordusu Afganistan'ı Taliban'ın kontrolünden çıkarıp, modern bir Afganistan olarak dünya kamuoyuna sunmuştur. Ekim 2004'te egemenlik anlayışıyla yapılan seçimlere birçok Afgan vatandaşı umutla katılmış ve halk Afganistan'ın bir İslam cumhuriyeti haline gelmesine izin vermiştir. Demokratik yollarla seçilen bu yeni hükümet Afganistan'daki etnik grupların birleşmesine ve ülkenin yeniden yapılanmasına kaynaklık etmiştir. Afganistan için üretilen çözüm önerileri buradaki yapılanmayı yeniden inşa etme adına yeterli düzeyde olmalıdır. Afganistan geçmişten günümüze kadar birçok engelle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin; yıpranmış bir ekonomi, afyon ve uyuşturucu kaçakçılığı, terör faaliyetleri, sürekli savaşların sonucunda kalan gömülü kara mayınları ve bütün bunların sonucunda evlerinden uzakta kalan milyonlarca Afgan mültecileri... Ülkenin bu gibi olumsuzlukların ortadan kaldırmasını sağlayacak çözüm önerilerine ihtiyacı vardır.

¹ <http://www.afghanpaper.com/info/tarikh/tarikh.htm>

Demokratik seçimle başa gelen bu hükümetin savaşlardan dolayı parçalanmış, hatta yok olmaya yüz tutmuş bir ülkeye barış ve huzuru getirebilmesi çok zor bir görevdir. Bu sebeplerden ötürü birçok şirket Afganistan gibi sorunlu bir ülkeye yatırım konusunda isteksizdir, ancak Afganistan'ın ekonomisini iyileştirmek ve sağlamlaştırmak için bu gibi gelirlere ihtiyacı vardır (Runion, 2007: 2).

Stratejik konumunun öneminden dolayı bugünkü Afganistan'ın kültürel oluşumunda çeşitli ülkelerin rolü bulunmaktadır(Türkiye, İran, Yunanistan ve Hindistan). Tarih boyunca Afganistan'da çok farklı hükümetler kurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Ahamenişler, Part İmparatorluğu, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Gazneliler, Gurlular, Selçuklular, Moğollar, Timurlular. Bu güçlerin her biri bugünkü Afganistan'ı işgal ederek yerli halkın büyük bir kısmını katletmiştir. Afganistan'ın toprak büyünlüğünün tarihi bazı arkeologların araştırmalarına göre M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Afganistan'ın uzun ve zorlu bir siyasi geçmişe sahip olduğu söylenebilir.

Tarihçiler Afganistan'ın siyasi geçmişini farklı isimlerle adlandırmıştır. Bazı tarihçiler ise bu siyasî geçmişı birbirinden üç farklı isimle bölümlere ayırmıştır. Bu bölümler ise Afganistan'ın eski isimleri verilerek yapılmıştır (Mesbahzadeh, 2008: 24-25) Bunlar;

1. Aryana
2. Horasan
3. Afganistan

Yapılan araştırmalar sonucunda bazı tarihçiler bu isimlere göre Afganistan'ın siyasi tarihinin bölünmesini yanlış bulmuş, bu durum pek çok fikir çatışmasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ülkenin siyasi geçmişini şu şekilde bölümlere ayırabiliriz:

1. M.Ö. 3000'den İslam'ın yükselişine (623-661) kadar,
2. İslam'ın yükselişinden (623-661), Dürrani İmparatorluğuna (1747) kadar,
3. Dürrani İmparatorluğundan (1747), bağımsız Afganistanın kuruluşuna (1919) kadar,
4. Bağımsız Afganistan kuruluşundan (1919), günümüze (2016) kadar (Mesbahzadeh, 2008: 26).

Yukarıda ifade edilen Afganistan'ın siyasi geçmişi hakkındaki dönemlere tezin devamında açıklayıcı biçimde yer verilmektedir.

1.1. M. Ö. 3000'DEN, İSLAM'IN YÜKSELİŞİNE (623-661) KADARKİ DÖNEM:

Rivayetlere ve tarihi kaynaklara göre Afganistan farklı dönemlerde İran, Pakistan ve Orta Asya'daki bazı ülkelerle etkileşimli siyasi ve kültürel bir hayat geçirmiştir. Geçmişteki büyük imparatorlukların bazılarının topraklarına dâhil olan Afganistan aynı zamanda o imparatorluklar için önemli bir rol oynamıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında M.Ö. 3000'den İslam'ın yükselişine kadar Afganistan'da kurulan devletler ve hükümetler hakkında iki ayrı başlık altında konu ile ilgili bilgi sunulmaktadır. Genel olarak yazılı kaynaklarda Afganistan'da milattan önce kurulan devletler hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak eldeki bazı sınırlı eser ve kaynaklarla kısmi bilgilere ulaşılmaktadır.

1.1.1. M. Ö. 3000'den Yunan Helenistik Kültürüne Kadar

1.1.1.1. Pişdadiler

Yaklaşık olarak M.Ö.2000'li yıllarda Pamir Vadilerinden gelen Aryalılar Afganistan'ın Hindukuş topraklarını işgal etmiştir. Aryalılar Afganistan'da devlet kurduktan sonra bu topraklara Aryana adını vermiştir. Afganistan'ın ilk bilinen ismi olan Aryana tarihin en eski kaynaklarından olan Zerdüşt'ün kutsal kitabında(Avesta) geçmektedir. Pişdadiler tarihte Aryalıların ilk sülalesi olarak bilinmektedir ve Pişdadiler'in merkezi Belh'teydi (Wahab, 2007: 36-37). Pişdadiler Devleti ilk olarak Horasan diyarında(Belh) ortaya çıkmıştır. Afgan tarihçiler bu devletin ilk kurucusunun Yama adlı bir Zerdüşt olduğunu söylemektedir, ancak bu kişi İran'da Cemşid ismiyle bilinmektedir (Mesbahzadeh, 2008: 33).

Horasan'da (Belh) Pişdadilerden sonra Kiyaniler iktidara gelmiştir. Bu devletin ilk kurucusu Keykübad olarak bilinmektedir. Bazı rivayetlere göre Kiyaniler, Aryalı ve beyaz ırklı bir sülaleiydi (Hussainy, 2013: 58).

1.1.1.2. Asp

Kiyaniler'den sonra Asp sülalesi siyasi iktidarı ele geçirmiştir. Tarihi kaynaklara göre bu sülale M.Ö.1000 yılında Kiyaniler'in halefi olarak bugünkü Afganistan'da yeni bir devlet olarak kurulmuştur. Asplar da Aryalı ve beyaz ırktandır. Bu devlet döneminde Afganistan'da Zerdüştlük bir din olarak ortaya çıkmıştır. Halk Zerdüştlüğe inanıp benimseyerek, bu dinin ülkede yayılmasını ve diğer topraklara da geçişini sağlamıştır. Asp devletinin en ünlü kralı Güştasp'tır. Bu devletin sınırları; kuzeyde Buhara, Semerkant, Harzem, Murğab ve Merv'den batıda Herat ve Horasan'a kadar; güneydoğuda Belucistan'dan İndus Nehri'ne ve bugünkü Pakistan'ın büyük bir parçasına kadar uzanmaktaydı (Mesbahzadeh, 2008: 34).

1.1.1.3. Fars İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Hanedanı'nın Rolü (M.Ö. 550– 330)

M.Ö.550 yılında bir devlet olarak yükselişe geçen Fars İmparatorluğu Afganistan'ın dünya siyaset tarihi üzerinde büyük bir rol oynamıştır. Günümüzde Afganistan ve komşu ülkelerin toprak bütünlüğünün, Farslar tarafından yönetildiği döneme göre daha büyük olduğu haritalar üzerinde görülmektedir. M.Ö. 550 yılında Farslar büyük bir imparatorluk olarak kurulduğunda, Afganistank ültürel ve tarihsel olarak oluşumunu yeni sağlamaktaydı. Fars İmparatorluğu'nun temeli Büyük Kiros tarafından atılmıştır. Bu imparatorluğun varlığı yaklaşık olarak 200 sene devam etmiş ve III. Daryus dönemindeki saldırılar sonucunda imparatorluk çökmüştür. Tarihe göre III. Darius M.Ö. 331 yılında Büyük İskender tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Fars İmparatorluğu çöktükten sonra Afganistan Büyük İskender'in işgali altına girmiştir (Runion, 2007: 25).

M.Ö. 550-330 yılları arasında Fars İmparatorluğu'nun genişletilmesinde Büyük Kiros önemli bir rol oynamıştır. Fars İmparatorluğu'nun kurucusu olarak bilinen Kiros, Medleri yok edip İran'ı ele geçirerek tahtın sahibi olmuştur. Kiros, Fars İmparatorluğu'nun sınırlarını genişletebilmek için, Orta Asya, Asya'nın Güneydoğusu ve Hindistan'ın büyük bir kısmını işgal etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Büyük Kiros Afganistan'daki topraklarını koruyabilmek için iki büyük savaşta yer almıştır.

✓ İlk kez Afganistan'ın güney topraklarında savaşa giren Büyük Kiros, savaşı kazanarak Bagram'a² kadar ilerlemiş ve Kapisa'da imparatorluğunun güvenliği için askeri bir üs oluşturmuştur.

✓ İkinci savaş Afganistan'ın kuzeyinde Ceyhun Nehri (Amu Derya) yakınlarında meydana gelmiştir. Bu savaş kazanıldıktan sonra buradaki topraklarda birçok şehir kurulmuştur (Wahab, 2007: 39).

Kiros M.Ö.530 yılına kadar Fars İmparatorluğu'nun başında hüküm sürmüştür. Kiros'un ölümünden sonra oğlu II. Kambises iktidarı ele geçirmiş; M.Ö. 521 yılında Kambises ile kardeşi arasında taht kavgası yaşanmış ve bunun sonucunda Kambises intihar etmiştir. Kambises'in ölümünden sonra hanedanın soyundan olmayan Büyük Daryus (I. Daryus) siyasi iktidarı ele geçirmiştir (Runion, 2007: 25).

Kanlı bir devrim sonucunda siyasi iktidara gelen Büyük Daryus, Ahameniş İmparatorluğu'nun sınırlarını genişletmiştir. Darius döneminde Ahameniş İmparatorluğu'nun sınırları Ural Gölü ve Maveräünnehir'den Umman Denizi'ne, İndus Denizinden Doğu Avrupa'ya kadar uzanmaktaydı. Ahameniş İmparatorluğu'nun merkezi İran'ın Fars şehridir ve bu sebeple tarih kitaplarında Fars İmparatorluğu olarak da adlandırılmaktadır. Büyük Darius hareket hattını "siyasi iktidarı korumak için imparatorluğun iç sınırlarını kuvvetlendirmek ve dış sınırlarını genişletmek" olarak belirlemiştir. Bu hareket hattını gerçekleştirmek amacıyla Büyük Daryus pek çok savaş yapmıştır ve bu savaşların hepsini zaferle sonuçlandırmıştır. Afganistan III. Darius dönemine kadar Fars İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmıştır. Büyük İskender Afganistan'ı işgal ederek III. Darius'u tahttan indirmiş ve ülke yönetiminin başına geçmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 35).

1.1.1.4. Makedonyalı Büyük İskender ve Afganistan'da (M.Ö.330-150) Yıllarında Makedon Devletlerinin Rolü

Afganistan, tarih boyunca Orta Asya ve Güney Asya'nın kültür merkezi ve geçiş noktası olarak önemli bir rol oynamıştır. Stratejik konumunun bu öneminden dolayı ülkelerin toprakları tarih boyunca büyük güçler tarafından işgal edilerek farklı kültürlerin uğrak noktası olmuştur. İşgalci güçlerden biri de Büyük İskender'dir. Büyük İskender,

²Bagram, Kabil'e çok yakın bir şehirdir.

Yunan kültürünü Asya toprakları üzerinde yaymak, doğu ve batının medeniyetlerini birleştirmek gibi hedefler ileri sürerek Afganistan'ı işgalda bulunmuştur. Büyük İskender bu hedefleri doğrultusunda yapmış olduğu işgaller ile birlikte doğuda büyük ve kalıcı bir miras bırakmıştır (Wahab, 2007: 40).

Büyük İskender M. Ö. 336-323 yılları arasında Makedonya kralı olarak hüküm sürmüştür (Runion, 2007: 30). Hindistan'dan Avrupa'ya kadar ve Afrika'nın da büyük bir parçasını ele geçirerek Makedon İmparatorluğu'nu kurmuştur. Büyük İskender döneminde Afganistan ve Pakistan'ın büyük bir kısmı, Orta Asya Cumhuriyetleri ve İran, onun hâkimiyetindeki siyasi bir topluluğa dönüşmüştür (Mesbahzadeh, 2008: 35).

1.1.2. Yunan Helenistik Kültüründen İslam'ın YükselişineKadar Afganistan'ın Durumu

Büyük İskender vefatına kadar pek çok zafer elde ederek ülke sınırlarını genişletmiştir. Ancak hanedanlığını devredeceği bir varisi olmadığı için, İskender'in vefatından sonra imparatorluk sahipsiz kalmıştır ve zayıflama sürecine girmiştir (Hussainy, 2013: 75). M. Ö. 323'de İskender'in ölümünden sonra Afganistan'da Helenistik Dönem başlamıştır. Kral İskender öldükten sonra Yunan İmparatorluğu'nda büyük bir siyasi kaos ortaya çıkmıştır. Güçlü ve güvenilir generallerden Diyardok siyasi iktidarı üstlenmek ve tahtı ele geçirmek için birçok çatışmaya girmiş ve yaklaşık olarak 40 savaşa katılmıştır. İskender'in ölümünden çok sonra tahta geçecek hanedan soyundan bir varis olmadığı için generaller arasında imparatorluk savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar sonucunda İskender İmparatorluğu iki büyük General, Diyardok ve Perdik arasında bölünmüştür (Runion, 2007: 39).

1.1.2.1. Afganistan'daki Greko-BaktriyahılarDevletleri

Büyük İskender iktidarının son dönemlerinde tüm doğu fetihlerini geri plana atmasına rağmen, sadece Baktria'da³13.000 kişiden oluşan sivil ve askeri bir topluluk bulunmaktaydı. İskender'in ölümünden sonra haleflerinden I. Selevkos Nikator binlerce sömürgeciyi doğuya göndererek Baktriya'daki askeri birliğin nüfuzunu güçlendirilmiştir. Yeni kurulan sömürgeler İskender İmparatorluğu'nun şehirlerine

³Bugünkü Belh şehrinin adı.

yerleşerek, Orta Asya’da Helenistik Kültürünü yaymaya başlamışlardır (Wahab, 2007: 41).

Büyük İskender imparatorluğu’nun güney topraklarında hâkimiyeti ele geçiren Selevkos M. Ö. 312 yılında yeni tesis ettiği devletin başkentini olarak Babil’i seçmiştir. Selevkos, İskender’in Afganistan’daki topraklarını korumak amacıyla devletin kuzey kesiminde özellikle de Baktria üzerinde yetkisini daha güçlendirmişti. Selevkos imparatorluğu’nun sınırları Hindistan’ın Indus Denizine kadar uzanmaktadır. Hindistan’da M. Ö. 305 yılına kadar hüküm süren Selevkos imparatorluğu, Hindistan’daki Maurya Hanedanlığı ile savaşa girmiştir. Taraflarına büyük kayıplar yaşatan bu savaş sonucunda, Hindistan’ın Maurya Kralı Çandragupta ile Selevkoslar arasında siyasi bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Hint yarımadasının kuzey bölgesi dâhil Afganistan’ın güney topraklarının sömürgeleştirilmesi kararı alınmıştır.

Maurya İmparatorluğu’nun Afganistan’daki toprak sınırı Hindukuş dağlarının güneyinden başlayıp Kabil şehrinden geçerek Kandahar’ın güney topraklarına kadar uzanan geniş bir alanı kaplamaktadır. Maurya İmparatorluğu ile Selevkos imparatorluğu arasında imzalanan barış antlaşması sonucunda iki taraf arasında refah ve huzur ortamı sağlanmıştır; ayrıca bu antlaşma sonucunda Afganistan topraklarında Helenistik kültürü yayılmaya başlamıştır (Runion, 2007: 41-42).

1.1.2.2.Mauryalar İmparatorluğu(M.Ö. 321-184)

“M.Ö. 304 yılında Büyük İskender’in halefleri İskender’in Akdeniz’deki topraklarında hakimiyet kazanmak için imparatorluk savaşları yaparken, Çandaragupta tarafından Hindistan’da güçlü bir devlet kurulmuştur. Chandaragupta tarafından kurulan devletin sınırları batıda Afganistan’ın Hindukuş topraklarının güneyine kadar uzanmaktadır” (Hussainy, 2013: 77).

M.Ö. 303 yılında Çandaragupta, I. Selevkos imparatorluğuyla Afganistan’ın güney topraklarında yaptığı savaş sonucunda büyük bir zafer kazanmıştır. Selevkos’un Hindukuş’taki tüm topraklarını kaybetmesi sonucunda Afganistan iki bölüme ayrılmıştır. Afganistan’ın kuzeyini ve batısını Yunanlılar, doğusunu ve güneyini ise Mauryalılar’ın yönetmesi sonucunda her iki bölge arasında başarılı diplomatik ve ticarî ilişkilerin kurulması sağlanmıştır (Wahab, 2007: 43). M.Ö. 296 yılında Maurya

İmparatorluğu'nu kurucusu olan Çandaragupta'nın ölümünden sonra yerine oğlu Aşoka siyasi iktidarı ele geçirmiştir. Aşoka, M.Ö. 184 yılına kadar egemenliğini sürdüren Maurya'nın en ünlü imparatorlardan biridir. Aşoka döneminde Budizm bir din olarak Hindistan Yarımadasında ortaya çıkarak buradan Hindistan'ın Keşmir ve Afganistan'ın Kandehar ve Kabil şehirlerine kadar yayılmıştır. Afganistan halkı bu dönemde Budizm'i bir din olarak benimsemişlerdir (Afghanistan information network)⁴

1.1.2.3.Kuşan İmparatorluğu (M.Ö. 150 – M. S 224)

Greko- Baktriyalılar ve Maurya İmparatorluğunun himayesi altında ortaya çıkan Hint-Helenistik kültürü, sanat ve felsefesi Kuşan İmparatorluğu içinde yaşam göstererek yüksek bir zirveye ulaşmıştır. Kuşan İmparatorluğu Afganistan, Orta Asya'nın büyük bir kısmı ve Hindistan'ın kuzeybatısına kadar olan toprakları içine alıyordu. M.Ö. 3. yüzyılda bu imparatorluğun egemenliği altındaki Moğollar, Sinkianglar ve Orta Asya'nın göçebe halkları arasında çeşitli çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların sebepleri hakkında pek çok görüş ortaya atılmaktadır. Bu görüşler biri devletin güvenliğinin sağlanması için yapılan Çin Seddi'nin, göç yollarını değiştirdiğini ve bu durumun kargaşaya sebep olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir görüş ise, göçebe halkın bulunduğu yerlerin iklim olarak elverişsiz bir durumda bulunduğunu ve besin kaynaklarının yetersiz olmasının da insanlar arasında gerginliğe yol açarak kargaşaya sebep olduğunu savunmaktadır (Wahab, 2007: 44-45).

Aryalılar kökünden gelen Kuşaniler; Tacikistan, Afganistan'ın kuzeyi ve kuzeydoğusu, Keşmir, Pencab ve Peşaver topraklarında iki yüzyıl boyunca egemenliğini sürdürmüştür. Afgan tarihçilerine göre Kuşaniler, Kaşgar(Kaşgaristan)'dan gelen ve Afganistan'ın kuzeyine yerleşip ve orada güçlü bir devlet kuran göçmenler olarak tanınmaktadır. Kanişka, imparatorluğun en önemli kralı olarak bilinmektedir. Kuşan İmparatorluğunun iki başkenti vardır. Bunlar: Peşaver ve Bagram⁵ şehirleridir. İmparatorluğun sınırları içinden geçen İpek Yolu İran, Hindistan ve Çin devletlerinin birbirleriyle tarih boyunca ticari bağlantılar kurmasını sağlamıştır (Mesbahzadeh, 2008: 35-36).

⁴ <http://www.afghanpaper.com/info/tarikh/tarikh.htm>

⁵ Afganistan'ın bir şehridir.

Kanişka döneminde yapılan büyük göçler sonucunda imparatorluğun sınırları Keşmir, Tibet, Afganistan ve Orta Asya'ya kadar uzamıştır. Din olarak Kuşan İmparatorluğu tarafından Orta Asya ve Çin'e kadar yayılan Budizm'in halk tarafından da benimsenmesi için çalışılmıştır (Hussainy, 2013: 92). Budizm'in imparatorluk sınırları içinde yayılmasıyla birlikte Kanişka döneminde dünyanın en büyük taşlarından meydana gelen Buda figürleri Afganistan'ın Bamiyan⁶ dağlarında yapılmıştır. Budaların boy uzunluğu erkek olanlarda 53ve kadın olanlarda ise 35 metre olarak ölçülmüştür. Kuşaniler, M.S. 241 yılında Sasaniler tarafından işgal edilerek İran imparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir (Runion, 2007: 46-47).

1.1.2.4. Sasaniler ve Ak Hunlar (M.S. 241-565)

Fars hanedanlığının hâkimiyetini ele geçiren Sasaniler Kuşan İmparatorluğu'nun topraklarına el koymuştur. Hanedanlığın ilk kurucusu olan I. Ardeşir 224 yılında Aşkanileri yıkarak Perslerin eski rejimi Ahameniş'i yeniden kurmaya karar vermiştir. Bu amaçla Afganistan'ın batısını ve güneyini işgal ederek buradaki toprakları Fars Devletinin sınırlarına katmıştır (Wahab, 2007: 49). Sasani hanedanlığı yaklaşık bir asır kadar Afganistan'ın bazı bölgelerini yönetmiştir, ancak bu hanedanlık hiçbir zaman bölgeyi tam olarak birleştirmeyi ve fethetmeyi başaramamıştır. M. S. 400 yılında kuzey göçebelerin istilacıları Sasani bölgelerini, diğer istilacı gruplar ise Afganistan topraklarını fethetmiştir. Afganistan bölgesini fetheden devlet Orta Asya'daki Ak Hunlardır. Bu devletin ordusu Baktriya ve Afganistan'ın güney topraklarına saldırılarda bulunarak Kuşan ve Sasani İmparatorluklarını yok etmeye çalışmıştır; ancak Sasaniler'i hiçbir zaman yok edememiştir (Runion, 2007: 47).

Tarihi kaynaklara göre Afganistan'a kuzey doğudan gelen Ak Hunlar, burada bir devlet kurmayı başarmıştır. Devletin sınırları Orta Asya'dan Hindistan'a kadar uzanmaktadır. Daha sonra Sasani İmparatorluğu tarafından yok edilen Ak Hunların merkezinin Toharistan'da⁷ olduğu bilinmektedir. Ak Hunlar yıkıldıktan sonra Afganistan topraklarında İslam'ın yükselişine kadar güçlü bir devlet kurulamamıştır.

⁶ Bamiyan Afganistan'ın bir ilidir ve Kabil'in yaklaşık 143 mil kuzeybatısından yer almaktadır.

⁷ Afganistan'ın 34 vilayetinden biridir.

1.2. İSLAM'IN YÜKSELİŞİNDEN (623-661) DÜRRANİ İMPARATORLUĞUNA (1747) KADARKİ DÖNEM

1.2.1. Afganistan'da İslam Dönemi (623-1332)

İslam'ın yükselişinden önce Afganistan dört farklı kültürel yaşam tarzı ve dini inancın etkisinde kalmıştır. Bunlar Türk, Helenistik, Budist ve Hindu kültürel etkileridir. Bunlarla birlikte Çin ve Roma kültürleri de Afganistan'ın bazı bölgelerinde yaşayan halkı etkilemiştir. M. S. 642 yılında Araplar Ortadoğu topraklarını fethetmeye başlamıştır. İslam ordusu bu dönemde yapılan Nihavend Savaşında Sasani İmparatorluğu'nu kesin bir galibiyetle yenmiştir. Bunu takip eden 10 yıllık zaman dilimi içinde de Arap İmparatorluğu Bizans ve Sasani İmparatorluklarından kalan devletleri yıkmıştır. Araplar M. S. 652 yılında Afganistan topraklarını işgal etmiş ve böylece İslamiyet Afganistan'da bir din olarak yayılmaya başlamıştır (Runion, 2007: 48).

Üçüncü halife Hz. Osman döneminde Afganistan'ın batı ve kuzey kısımları dâhil olmak üzere Herat, Kandehar, Sistan, Belucistan, Belh ve Cevzican “Rabi bin Zeyd” tarafından fethedilmiş ve bu topraklar İslam İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirilmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 43). Afganistan'ın bazı bölgeleri Arap savaşçılar tarafından birkaç defa hâkimiyet altına almıştır. Ancak Afganistan'ın tüm toprakları yaklaşık olarak M. S. 750 yılında Bağdat'ta yönetime başlayan Abbasi halifeleri döneminde işgal edilmiştir. Böylece İslamiyet bu dönemde Afganistan'da bir din olarak benimsenmiş ve yayılmıştır (Wahab, 2007: 54).

1.2.1.1. Afganistan'da En Önemli Müslüman Hanedanlıkları

Afganistan birkaç yüzyıl boyunca Müslüman İmparatorlukları için odak noktası haline gelmiştir. Bu imparatorluklardan en önemlisi Gaznelilerdir. Gazneli İmparatorluğu 962-1151 yılları arasında Afganistan topraklarında hüküm sürmüştür. İmparatorluğun ilk temeli Samani'lere karşı ayaklanan Türk bir köle tarafından atılmıştır. Samani'lere karşı ayaklanan köle Alptekin bu imparatorluğun tahtını ele geçirerek Gazneli Devletini kurmuştur. Alptekin, Hindukuş Dağları'nı geçip Belh

şehrini fethederek, Samani İmparatorluğundan kalan zayıf devletleri yok etmiştir (Runion, 2007: 49).

Alptekin'den sonra damadı Sebuktekin, Sebuktekin'den sonra oğlu Gazneli Mahmut, imparatorluğun siyasi iktidarını ele geçirmiştir. Gazneli Mahmut, Afganistan'da Sünni bir Müslüman devleti kurarak zamanın en önemli yollarından biri olan İpek Yolunu kontrol altına almıştır. Gazneli İmparatorluğu'nun sınırlarını genişlenen Sultan Gazneli Mahmut, Pencap, Keşmir ve Ganga denizinin etrafındaki bazı bölgeleri işgal ederek, bu toprakları imparatorluğun sınırlarına katmıştır. Gazneli İmparatorluğu'nun önde gelen mimarı konumundaki Gazneli Mahmut Hindistan'da "put kırıcı" olarak bilinmektedir. Sultan Mahmut Bağdat'taki Sünni halifenin desteğini alarak İran'daki Şii devletine saldırılar düzenlemiştir (Wahab, 2007: 56-57). 962 yılında Gazne⁸ kalesi ele geçirilmiş ve daha sonra devletin başkenti olan Gazne, İslam dünyasında da önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde zirveye ulaşan Gazneli İmparatorluğu'nun merkezi olan Gazne şehri, şairler, müzisyenler ve filozoflar için önemli bir yere sahip olmuştur. İmparatorluk Afganistan'dan Hindistan, İran ve Orta Asya'ya kadar yayılarak geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür (Hussainy, 2013: 118-120).

1039 yılında Selçuklular ile Gazneliler arasında yapılan Dandanakan Savaşı'ndan sonra imparatorluk. Afganistan'ın batı kısmı dâhil olmak üzere batıdaki tüm topraklarında hâkimiyetini kaybetmiştir. İslam dinini Asya ve Hindistan'da yayarak ve bu durumdan ün kazanan Gazneli İmparatorluğu'nun sınırları, bugünkü İran'ın büyük bir kısmı, Afganistan, Hindistan ve Pakistan topraklarını içermekteydi. Gazneliler'in büyük imparatorluğu 1151'de Gurlular tarafından yıkılarak, toprakları ele geçirilmiştir. Gurlu İmparatorluğu'nun ilk kurucusu Sultan Muhammed Gurlu olarak bilinmektedir. Sultan Muhammed Gurlu'dan sonra iktidara gelen Kral Alaüddin, Gazne şehrini fethettikten sonra kardeşinin intikamını almak için yedi gün boyunca şehri yakıp yıkmıştır. Gurlu İmparatorluğu 1151-1219 yılları arasında Afganistan'da hâkimiyetini sürdürmüştür. İmparatorluğun sınırları bugünkü Irak'tan Afganistan'a ve Hindistan'ın doğu topraklarına kadar uzanmaktaydı. Gurlular, sahip olduğu imparatorluğun

⁸ Gazne Afganistan'ın bir şehridir.

topraklarını güzel bahçeler ve lüks saraylarla süslemiştir. Bu dönemde Afganistan'ın tarımsal arazilerini ve bahçelerini sulamak için mühendislik alanında sulama sistemleri geliştirilmiştir. Ancak güçlü bir ihtişama sahip olan bu imparatorluğun egemenliği çok uzun sürmemiş, 1219 yılında Gurlular Devleti Moğol savaşçıları tarafından yıkılmıştır (Runion, 2007: 49-50).

1.2.2.Moğol İmparatorluğu Döneminden (1219-1332)Dürrani İmparatorluğu(1747) Dönemine Kadar

1.2.2.1. Afganistan'da Moğol İmparatorluğu'nun (1219-1332) Rolü

Moğol İmparatorluğunun lideri olan Cengiz Han, Orta Asya ülkelerini işgal ederek söz konusu topraklarda büyük bir imparatorluk kurmuştur. Fakat bu imparatorluğun hâkimiyeti çok uzun sürmeden, Timur tarafından yıkılmıştır. Bazı tarihçilere göre Afganistan ve Pakistan'da yaşayan Hazara ve Aymak etnik kökenli gruplar Moğolların torunlarıdır (Runion, 2007: 53). Moğol ordusu Cengiz Han'ın liderliğinde 1221 yılında Ceyhun Nehri'ni (Amuderya) geçerek Tirmiz⁹ şehrini ele geçirmiş ve burada katliamlar yapıp Afganistan'ın Belh şehrini işgal ettikten sonra bütün Afganistan'ı hâkimiyeti altına almıştır (Turnbull, 2003: 24).

Moğolların Afganistan'a yaptığı istila sonrasında bu topraklarda yıllarca süren ekonomik ve kültürel bir yoksulluk ve gerileme yaşanmıştır. Cengiz Han Belh şehrini işgal ettiği dönemde burada hiçbir direnişle karşılaşmamıştır. Herat halkı, Cengiz Han'ın karşısında durup güçlü bir direniş göstermeye kalkışsa da Herat'ta Cengiz tarafından büyük bir katliam gerçekleştirilmiştir. Afganistan'daki toplulukların tümü Moğol ordusuna karşı savaşa hazır; ancak bu topraklarda merkezi güce sahip herhangi bir hükümet olmadığından Afganlar savaşta mağlup olmuştur. Moğollar üç büyük ordu ile üç farklı yerden saldırarak Afganistan'ı işgal etmiştir. Cengiz Han'ın en büyük savaşlarından biri Afganistan'ın Bamyan şehrinde gerçekleşmiştir. Bu savaşta Bamyan halkı Cengiz Han'ın karşısında direnmiş ve Cengiz'in torununu öldürmüşlerdir. Bamyan işgal edildikten sonra burada yedi gün boyunca katliam yapılmış, halk

⁹ Tirmiz Afganistan ile Özbekistan sınırlarına oluşturan Özbekistan'a ait bir şehirdir.

katledilmiştir. Güçlü bir egemenliğe sahip olan Moğol İmparatorluğu Timur tarafından yıkılmıştır (Ghubar, 1999: 206-208).

1.2.2.2. Afganistan’da Timur İmparatorluğu’nun (1370-1506) Rolü

14. yüzyılın sonlarında, Timur, Orta Asya’da Timur İmparatorluğu’nun kurucusu olarak ortaya çıkmıştır. Timur’un, İmparatorluğu ele geçirmeden önce, kendisini korumak için Afganistan’ın dağlarında saklanarak yaşadığı rivayet edilmektedir. Timur 1369 yılında Moğol İmparatorluğu’nun merkezi olan Belh’e gelip krallığını ilan etmiştir (Runion, 2007: 60-61). Timur’u hâkimiyetini kurması sürecinde en çok destekleyenler Özbek Türkleri olmuştur. Özbekler Afganistan’da büyük bir etnik grup olarak bilinmektedir. Hatta günümüzde Özbek halkı arasında Timur milli bir kahraman olarak kabul edilmektedir. Timur Afganistan’ı işgal ettikten sonra buradaki bütün şehirleri yıkarak, Orta Asya’nın diğer ülkelerini de hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır. Kısa bir zaman zarfında büyük başarılar elde eden Timur, 1405 yılında ölmüştür (Wahab, 2007: 63). Timur öldükten sonra imparatorluğun içinde istikrarsızlık başlamış ve oğlu Şahruh Mirza, Herat’ta kendini Timur İmparatorluğu’nun yeni hükümdarı olarak ilan etmiştir. Şahruh Mirza, 1446’ya kadar Herat’ta hükümdarlığını sürdürürken, bu dönemde Afganlar yeni bir hayata başlamış ve kendilerini her açıdan geliştirmişlerdir. Ancak Şahruh Mirza’nın 1446’da ölümü üzerine Afganistan’da yeniden kaos dönemi başlamış ve sonrasında Timur’un soyundan gelen birçok kişi siyasi iktidarı üstlenmeye çalışmıştır (Ghubar, 1999: 266-267).

16. yüzyılın başlarında Timur’un torunu olan Babür Şah, Afganistan’da yeni bir Türk devleti kurmayı başarmıştır. Babür Şah, Kabil’i devletin merkezi olarak seçip, Hindistan’a birkaç sefer düzenlemiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Bu dönemde Afganistan iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Kabil ve bazı şehirler Moğol İmparatorluğu tarafından, Herat ve diğer şehirler ise Türkmen kökenli olarak bilinen Safeviler tarafından yönetilmekteydi. Bu yüzyılın sonlarına doğru İran İmparatorluklarıyla mücadele eden Babür Devleti güç kaybetmeye başlamıştır. 18. yüzyılın başlarında, Babür Devleti’nin egemenliği kaybetmesi sonucunda Afganistan’daki güçlü kabileler müstakil olarak hareket etmeye başlamıştır. İlk Afgan devletini kuran ve Peştun¹⁰

¹⁰Afganistan’daki bir etnik grup

kökenli olan Ahmad Şah Dürrani'dir. 1747'de Safevi hükümdarı Nadir Şah'ın öldürülmesi üzerine Galzayları, Özbekleri ve Tacikleri hâkimiyeti altına alan ve kendisi Nadir Şah'ın komutanlarından biri olan Ahmad Şah Durrani, Afganistan'ın mutlak hâkimi olmuştur. Bu hükümdarlık döneminde devlet Afganistan adını alarak, günümüze kadar bu isimle varlığını devam ettirmiştir (Hajiyarali, 2011: 4).

1.3. DÜRRANİ İMPARATORLUĞUN'DAN (1747) BAĞIMSIZ AFGANİSTAN'IN (1919) OLUŞUMUNA KADARKİ DÖNEM

Çalışmanın bu kısmında Dürrani Devleti'nin kurulmasından(1747) bağımsız Afganistan'ın oluşumuna (1919) kadar, Afganistan'da siyasi açıdan hangi olayların meydana geldiği açıklanmaktadır. Bununla beraber söz konusu dönemde iktidara gelen krallar ve bu kralların Afganistan'daki etnik gruplara nasıl davrandığı meseleleri, tezin konusuyla bağlantılı şekilde incelenmektedir. Bu doğrultuda söz konusu dönem önemine göre ikiye ayrılmaktadır.

1. Ahmet Şah Dürrani'den (1747) Büyük Britanya'nın İşgaline (1838) kadar.
2. Büyük Britanya'nın İşgalinden (1838) Bağımsız Afganistan'a (1919) kadar.

1.3.1. Ahmet Şah Dürrani Döneminden (1747) Büyük Britanya'nın İşgaline (1838)Kadar

Nadir Şah 1736'da kendini Fars Devleti'nin hükümdarı olarak ilan etti. Nadir Şah Afganistan'ın büyük bir kısmını Hindukuş'un kuzey toprakları da dâhil olmak üzere fethetmiştir. Nadir Şah 1747 yılında öldükten sonra, onun komutanı olan ve Peştun toplumuna mensup olan Ahmet Han Seduzi(tahta geçtikten sonra Ahmet Şah Dürrani ismini almıştır) ve emrindeki Abdali Peştunları Nadir Şah'ı öldüren İranlılar'ın arasında yaşamayı tehlikeli görerek İran'dan ayrılmak zorunda kalmışlardır (Otfinoski, 2004: 7).

Ahmet Şah Kandehar'a giderken Şir Surh'ta toplanan kabile temsilcileri tarafından Afganistan lideri olarak seçilmiş ve 'Şah' unvanı halk tarafından kendisine verilmiştir(1747). Ahmet Şah'ın iyi bir komutan olmasının yanında Nadir Şah'ın hazinesinin büyük bir kısmına sahip olması onun lider olarak seçilmesinin nedenleri arasında görülmektedir. Ahmet Şah, hükümdarlık süresi boyunca Afganistan'daki tüm Peştun kabilelerini ilk kez bir devletin (Dürrani Devleti, 1747-1819) çatısı altında

birleştirmeyi başarmıştır (Göktaş, 2013: 27). Kandehar'ı devletin merkezi yapan Ahmet Şah, başlangıçta Gazne, Kabil, Peşaver ve Herat'ı ele geçirerek devletin sınırlarını Kuzey Hindistan, İran'ın Doğu Bölgeleri ve Güney Türkistan'a kadar genişletmiştir. Böylece Dürrani Devleti bölgedeki en geniş devletlerden biri haline gelmiştir. Ahmet Şah devletin merkezini belirledikten sonra kendisini de "Ahmet Şah Dürrani" adı ile bu devletin emiri olarak ilan etmiştir (Wahab, 2007: 72). Ahmet Şah'ın ölümünden(1772-1773) sonra Afganistan'da başlayan iç ve dış saldırılar sonucunda Dürrani Devleti günden güne zayıflamış ve sınırları daralmıştır (Otfinoski, 2004: 8).

1.3.1.1. Ahmet Şah Dürrani Sonrası Dönem

Afgan Devleti ilk kez 1750'de Osmanlı Devleti tarafından resmen tanınmıştır. Ahmet Şah'ın (1772-1773) ölümünden sonra oğlu Timur Şah devletin varisi olarak siyasi iktidarı ele geçirmek istemiştir. Ancak Timur Şah'ın da mensubu olduğu kabile ona karşı ayaklanmalar çıkararak, ağabeyinin kral olmasını istemişlerdir. Ağabeyinin yardımıyla ayaklanmaları bastırarak tahta geçen Timur, devletin merkezini Kandehar'dan Kabil'e taşımıştır. Bu dönemde, devletin içinde bulunan ve birbirinden farklı olan kabileler arasındaki dengenin sağlanması için ordunun çoğunluğu Kızılbaşlardan seçilmiştir. Ayrıca Peştun olmayan kabile liderlerine yeni görevler verilerek devletin temelini sağlam olmasına dikkat edilmiştir (Barfield, 2010: 105-106). Fakat son zamanlarda Timur Şah devlet işleriyle çok fazla ilgilenmediğinden, iç karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Timur'un hükümdarlığı döneminde yeni reformlar ve fetihler gerçekleştirilememiş, ancak hükümdar babasından kalan tüm toprakları elinde tutmayı başarmıştır (Afgan, 2006: 21).

Timur öldükten sonra oğulları siyasi iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle taht mücadelesi yaşamış ve bunun sonucunda Afganistan'da iç çatışmalar başlamıştır. Sonunda Timur'un beşinci oğlu olan Zaman Şah tahta geçmiştir. Bu dönemde Afganistan'ın durumu Hindistan'ı işgal altına alan İngilizlerin dikkatini çekmiştir. İngilizler Zaman Şah'ın kardeşi Mahmut'a destek vererek, onu isyan etmeye teşvik etmişlerdir. Timur'un diğer oğlu olan Mahmut, 1801 yılında Zaman Şah'ı devletin başından indirerek yerine kendisi geçmiştir. Bu dönemde Şah Şuca tarafından birçok isyan ortaya çıkarılmış ve 1804 yılında ilk kez Sünni-Şii savaşı yapılmıştır. Şiiileri

desteklemekle suçlanan Mahmut'a karşı güçlenen muhalifler onun hükümdarlığına son vermişlerdir (MesbahZadeh, 2008: 60-61).

Mahmut'tan sonra tahta geçen Şah Şüca döneminde bir taraftan iç mücadeleler yaşanmış ve bunun sonucunda Afganistan'da feodal bir yapı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan ise Sovyetler Birliği ve İngiltere Afganistan'ın iç işlerine karışmaya başlamıştır. Gerçekleşen bu olayların sonucunda Afganistan'da Seduziler dönemi kapanmış ve Barakzaylar dönemi başlamıştır (Barfield, 2010: 108).

1.3.2. Büyük Britanya'nın İşgalinden (1838) Bağımsız Afganistan'a (1919) Kadar

Kabil'de Barakzayların ilk kralı olan Dost Muhammed Han 1826 yılında siyasi iktidarın başına geçmiştir. Bu dönemde, Afgan ordusunun modern silahlarla donatılmasıyla birlikte, ordu güç kazanmıştır (Hopkins, 2008: 105). Afganistan'ın zamanla daha fazla güçlenmesi, İngilizlerin bu topraklardaki yayılma planlarına engel olmuştur. Bu durumdan endişe duyan Sovyetler Birliği ve İngiltere bölgede hâkimiyet sağlamak için Afganistan'ın durumuna müdahale etmeye başlamış ve böylece 'Büyük Oyun'un ilk aşaması gerçekleşmiştir. Amaçlarını daha kolay biçimde yerine getirmek isteyen İngilizler Hindistan'da yaşayan Şah Şüca'yı Afganistan'da yeniden tahta çıkarmanın yollarını aramaya başlamıştır. İngilizlerin bu girişimi sonucunda Dost Muhammed düşmanlarını yenmek için Sovyetlerden yardım istemiştir. Böyle bir teklifi yıllardır bekleyen Sovyetler Birliği, teklife evet demiş ve Kabil'e bir grup diplomat yollayarak Afganistan Devleti ile bir antlaşma yapmıştır (Saikal, 2004: 31-32).

Sovyetler Birliği ile yapılan bu anlaşmanın üzerine İngilizler büyük bir ordu hazırlatarak orduyu Afganistan'a sevk etme kararı almıştır. 1838 yılında Afganistan'ı Kandehar yolu üzerinden işgal eden İngilizler, aynı sene içerisinde Şah Şüca'yı Afganistan'ın kralı ilan etmiştir (MesbahZadeh, 2008: 66-67). İngilizlerin gerçekleştirdiği bu işgal sonrasında halk birkaç defa Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde ayaklanmalar çıkarmıştır; ancak bu ayaklanmalar sert bir şekilde bastırılmıştır. Fakat kısa bir süre sonra Kabil'de, Dost Muhammed Han'ın oğlu olan Muhammed Akber Han'ın öncülüğünde büyük bir ayaklanma daha gerçekleşmiştir. Bu ayaklanma sonucunda yaklaşık 16000 kişiden oluşan İngiliz ordusu yok edilmiş ve ordudan sadece Sir Brydon kaçabilmiştir (Göktaş, 2013: 31).

1.3.2.1. Şir Ali Han Emirliği ve İkinci Afgan- İngiliz Savaşı

Emir Dost Muhammed Han'ın ölümünün (1863) ardından oğulları arasında başlayan ve kanlı bir şekilde dört yıl boyunca devam eden taht kavgası sonucunda, Amir Şir Ali Han babasının vasiyetine uyarak siyasi iktidarın başına geçmiştir. Şir Ali Han ilk iki sene barış içinde hükümeti yönetirken, 1864 yılında Türkistan Valisi olan Muhammed Afzal Han, Kabil hükümetine vergi vermeyi reddedince iki taraf arasında savaş meydana gelmiştir (Kakar, 2006: 10-11).

Şir Ali Han, iç savaşlarla geçen bu karışık dönemde ağabeyine yenilerek hükümdarlığını kaybetmiş ve Muhammed Afzal Han 1867 yılında siyasi iktidarın başına geçmiştir. 1868 yılında Muhammed Afzal Han'ın ölümü üzerine kardeşi Muhammed Azam Han krallığın başına geçmiştir. Fakat bu dönem de çok sürmemiş ve Şir Ali Han, Muhammed Azam Han'ın krallığını devirerek ikinci kez iktidarı ele geçirmiştir (Afgan, 2006: 109). Bu dönemde Şir Ali Han'ın Sovyetler Birliği'ne yaklaşması sonucunda İngiltere ile dış ilişkileri gerginleşmiştir. Geçmişte yapılan Afgan-İngiliz savaşının intikamını almak isteyen İngilizler 1878 yılında ikinci kez Afganistan'a saldırmıştır. Şir Ali Han'ın 1879 yılında ölümünden sonra oğlu Muhammed Yakup Han siyasi iktidarın başına geçerek İngiltere ile Gandamak antlaşmasını yapmıştır. Bu antlaşmanın maddelerine göre Afganistan'ın bazı bölgeleri İngiltere'ye verilmiştir; ayrıca İngilizler ülkenin dış siyasetinde de karar alabilme yetkisine sahip olmuşlardır. Ayrıca İngiltere silahlı kuvvetlerini Afganistan'dan çekecek ve Afganistan'da kendine ait bir konsolosluk kuracaktır. Bu gelişmeler sonucunda Afgan halkı İngilizlere karşı bir ayaklanma çıkararak İngiliz konsolosunu öldürmüştür ve bu olayın sonucunda İngiltere 1879 yılında Afganistan'ı üçüncü kez işgal etmiştir. Fakat işgale karşı direnen halk Afganistan'ın bütün bölgelerinde İngilizlere karşı ayaklanmalar yaparak, 1880 yılında İngilizlerin Afganistan'dan çekilmesini sağlamışlardır (Mesbahzadeh, 2008: 74-75).

1.3.2.2. Emir Abdurrahman Han Dönemi (1880-1901)

İngilizler Afganistan'ı işgal ettikten sonra, 1880 yılında Muhammed Yakup Han'ı Hindistan'a sürmüşlerdir. Buhara'daki sürgünden dönen Emir Abdurrahman Han Afganistan'da ayaklanan halka katılmıştır (Kakar, 2006: 38). 1880-1901 yılları arasında

iktidarda kalan Emir Abdurrahman Han, İngilizlerle Gandomak Antlaşmasını yeniden imzalamıştır. Bu antlaşmanın maddelerine göre Afganistan bağımsızlığını kaybetmiştir ve bunun karşılığında İngiliz kral, sağ kalmaları şartıyla silahlı kuvvetlerinin bölgeden çekileceğini garanti etmiştir (Ghubar, 1999: 641).

Bununla beraber Emir Abdurrahman Han, 12 Kasım 1893 yılında Durand Hattı diye bilinen antlaşmayı da imzalamak zorunda kalmıştır. Buna göre Afganistan bazı toprakları kaybedilmiştir. Söz konusu antlaşmanın imzalanması Afganistan'ı bugüne kadar devam eden felaketlere sürükleyecek gelişmelerin başlangıcı olup, Afganistan ve Pakistan arasında tartışma konusu haline gelmiştir (Göktaş, 2013: 37).

Emir Abdurrahman Han, güçlü bir merkezi hükümet kurmak için tüm muhaliflerini özellikle de aşiret liderlerini öldürtmüş, ayrıca halkı baskı altında tutmak için ağır vergiler toplatmaya başlamıştır. Bu baskılardan dolayı halk Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde ayaklanmalar çıkarmıştır; ancak daha fazla ileri gitmelerine müsaade edilmeden, ayaklanmalar devlet tarafından bastırılmıştır. Abdurrahman Han Peştun olmayan bütün etnik grupları özellikle de Hazaraları baskı altına alarak soykırım yapmıştır. Binlerce Hazara kız ve erkeği köle olarak satılmış, ayrıca farklı etnik gruplardan pek çok insan da ülkeden sürülmüştür. Afganistan kavimlerinin birbirine girmesine sebebiyet veren Abdurrahman Han, 1901 yılında ölmüştür ve yerine oğlu emir Habibullah Han geçmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 75-77).

1.3.2.3. Emir Habibullah Han Dönemi (1901-1919)

Emir Abdurrahman Han'dan sonra siyasi iktidarın başına gelen oğlu Habibullah Han (1901-1919), hüküm sürdüğü ilk senelerde babasının yaptıklarını eleştirerek çeşitli reformlara girişmiştir. İlk olarak evliliğe sınırlılık (tek eşle evlilik) getiren Habibullah Han, daha sonra halkın dikkatini çekmek için babası döneminde mahkûm edilenleri serbest bırakmıştır (Tanin, 2010: 21-22). Bu yeniliklerin dışında babasının sürgün ederek ülkeden gönderdiği insanların geri dönmesine izin vererek onları önemli işlerle görevlendirmiştir. Emir, köleliği yasaklamış, yine bu dönemde pek çok okul inşa ettirilmiş ve yurtdışından öğretmenler getirilerek okullarda görevlendirilmiştir (Hussainy, 2013: 183-184).

Afganistan’da postaneler açılmış ve yeni pek çok iletişim ve haberleşme araçları getirilmiştir. İlk kez Habibullah Han döneminde ülkede meşrutiyet hareketleri ortaya çıkmıştır. Afganistan’ın bağımsız bir devlet olmasını isteyen Habibullah Han, bu amaçla I. Dünya Savaşı döneminde tarafsız kalarak İngiltere’den bağımsızlığını istemiştir (Tanin, 2010: 29-30). Siyasi bir gelişme olarak bu dönemde ilk kez Milli Sır Partisi (MSP) kurulmuştur; fakat bu partinin üyeleri gizli çalışıyordu. Daha sonra partinin siyasi faaliyetleri devlet tarafından yasaklanarak üyelerinden bazıları idam edilmiş ve bazıları da hapse atılmıştır. Hükümdarlığının son dönemlerinde diktatör olmaya başlayan Habibullah Han, devlet işlerini bırakıp haremle meşgul olmuştur. Siyasi iradesinin zayıfladığı bu dönemde rakipleri güçlenen hükümdar kurulan bir komplo sonucunda 1919 yılında öldürülmüştür (Mesbahzadeh, 2008: 88-89).

1.4. BAĞIMSIZ AFGANİSTAN’DAN (1919) GÜNÜMÜZE (2016) KADAR

Afgan-İngiliz Savaşı’nın ardından Afganistan, İngiltere ile 1919 yılında Ravalpindi¹¹ Antlaşması’nı imzaladı. Bu antlaşmanın maddelerine göre Afganistan kendi dışişleri üzerinde bağımsızlık kazandı. Ancak Afganistan tam olarak 1921 yılında bağımsızlığını kazanmıştır (Gritzner, 2007: 39). Bağımsızlık Afganistan’ın sorunlarını sona erdirememiştir. Fakat Afgan-İngiliz savaşıdan sonra başlayan kavimler arasındaki savaşlar günümüze kadar devam etmiştir. Afganistan 20. yüzyılda Avrupa Ulusları gibi eşit, güçlü ve birleşik bir ulus inşa edememiştir.

Araştırmanın bundan sonraki kısmında Afganistan’ın siyasi tarihi; 1919 yılından Afganistan’ın demokrasisine kadar dört ayrı başlık altında ele alınmaktadır (Otfinoski, 2004: 14).

1. Bağımsızlıktan Afganistan’da Komünist Rejiminin Kuruluşuna Kadar Süren Dönem (1919-1979)
2. Afganistan’da Komünist Rejiminin Kuruluşundan Afganistan’da Yaşanan İç Savaşa Kadar Süren Dönem (1979-1992)
3. Mücahitler Döneminde Afgan İç Savaşı ve Taliban Rejimine Kadar Süren Dönem (1992-2001)
4. Demokrasinin Başlangıcından Günümüze Kadar Süren Dönem (2001-2016)

¹¹ Askeri açıdan Pakistan’ın çok önemli bir şehridir.

1.4.1. Bağımsızlıktan Afganistan'da Komünist Rejiminin Kuruluşuna Kadar Süren Dönem (1919-1979)

1.4.1.1. Emir Emanullah Han Bağımsızlık ve Reform (1919-1929)

Halkın güvenini sağlamak amacıyla İngiltere'den Afganistan'ın bağımsızlığını isteyen Emir Emanullah Han 1919 yılında iktidar olduktan sonra Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Siyasi iktidarın başına geçtikten sonra ilk olarak Sovyet Devletini resmen tanıyan Emir, Afgan- Sovyet Antlaşması'nı imzalamıştır. Ayrıca 1919 yılında İngilizler'e karşı savaş ilan edilmiştir; ancak İngilizler savaşa girmemiş ve aynı yıl Afganistan ile Ravalpindi Antlaşması'nı imzalamayı kabul ettiğini bildirmiştir. Böylece İngilizler 1921 yılında Afganistan'ın bağımsızlığını kabul ederek Afganistan'dan çekilmiştir (Rasanayagam, 2003: 19).

Bağımsızlık savaşı sonrasında ülkesinin tanınması amacıyla temsilcisini Türkiye'ye gönderen Emir Emanullah Türkiye'den bu konuda yardım istemiştir. Daha sonra iki ülke arasında dış politika açısından iyi bir ilişki kurulmuştur (Gürsoy, 2011: 37). Bu dönemde çok sayıda reformlar yapılmıştır ve bu reformlarla birlikte eğitim zorunlu ve ücretsiz hale getirilerek birçok yeni okul açılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin okuması için başta Türkiye olmak üzere yurtdışına çok sayıda öğrenci gönderilmiştir (Zamani, 2012: 250-251). Afganistan'ı karanlıktan kurtarmak isteyen Emir Emanullah, 1927-1928 yılları arasında Orta Doğu ve Avrupa gezisine çıkmıştır. Gezi sürecinde gittiği ülkelerden ve buralardaki siyasilerden, özellikle de yeni Türk Devletinin kurucusu Mustafa Kemal'den etkilenen Emir Emanullah, bu ülkelerdeki bazı reformları Afganistan'da da uygulamaya karar vermiştir. Afganistan-Türkiye her ne kadar Müslüman ülkeler olarak bazı ortak değerleri paylaşıyorlar da iki ülkenin içinde bulunduğu şartlar birbirinden farklıydı. Emir Emanullah, iki ülke arasındaki bu farkı gözetmeden Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği reformların Afganistan için de iyi bir örnek olacağına inanıyordu. Emir Emanullah, gezdiği ülkelerdeki reform ve modernleştirme çalışmalarını kendi ülkesinde de uygulamaya geçirme konusunda gerçekçi düşünmemiştir. Bu hususta Kabil'e ayak basar basmaz Afgan toplumunun yapısına ve doğasına aykırı bir reform programı ilan etmiştir. Halk özellikle de aşiret reisleri ve dini liderler bu reform programını, İslamî kurallara ve Afganistan

geleneklerine aykırı buldular. Reformlara göre; birden fazla kadınla evliliğin yasaklanması, anayasanın çıkarılması, askerlik yükümlülüğünün ülke sathına yayılması ve Afganların ve özellikle “Peştunların” geleneksel danışma kurulu olan (Loyı Cirge’ye) katılacak delegelerin batılı tarz kıyafetler giymesi öngörülüyordu. Ayrıca vergiler arttırılmış ve yeni bir para birimine geçilmiştir. Reformlar sonucunda halk ve aşiret liderleri ayaklanma başlatmıştır. İlk olarak Kandehar ve Paktiya’da başlayan bu ayaklanmalar daha sonra diğer bölgelere de yayılmıştır. Kabil’in kuzeyinde Beçei Sakav’ın öncülüğünde çıkan ayaklanma sonucunda Beçei Sakav, Emir Emanullah Han’ı tahtan indirerek onun yerine geçmiştir (Talaash, 2015: 24-25).

Afganistan’ın siyasi tarihinde Peştun olmayan ilk Tacik kralı Habibullah Kalakani (Beçei Sakav)’dır. Habibullah küçük rütbeli bir subay olarak Emir Emanullah’ın ordusunda hizmet veriyordu. Ancak kralın ortaya koymuş olduğu reform programının İslam kurallarına aykırı olduğu gerekçesiyle ayaklanma çıkarıp kralı tahtan indirmiştir. Habibullah, hükümdarlığını güçlendirdikten sonra kendisine Tanrı’nın habercisi ve dinin kulu adını vermiştir (Rahpo, 2012: 16). Siyasi iktidarın başına geçtikten sonra ilk olarak Emir Emanullah’ın tüm reformlarını geri çekmiştir (Örn; kadınların eğitim hakkını ellerinden almıştır). Bu dönemde ekonomi ve emniyet gittikçe kötü bir hal almış, halk ayaklanmaya başlamıştır. Bunlar arasında özellikle Emir Emanullah’ı köleliği kaldırdığı için çok seven Hazaralar bu olumsuz gelişmeleri gerekçe göstererek çok sayıda ayaklanma çıkarmışlardır. Sonuç olarak Habibullah, dokuz ay hüküm sürmüştü ve daha sonra Nadir Han tarafından tahtan indirilerek idam ettirilmiştir (Hussainy, 2013: 188-189).

1.4.1.2. Muhammed Nadir Şah (1929-1933)

Emir Emanullah ile aynı soydan gelen Nadir Şah, kardeşlerinin ve İngilizlerin yardımı ile tahta çıkınca kendini Afganistan’ın kralı olarak ilan etmiştir. Kral hem otoriter bir şekilde reformların uygulanmasını sağlayarak ülkeyi modernleştirmeye çalışmış, hem de ülkenin birleştirilmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. 1930 yılında Afganistan ordusu yeniden güçlendirilirken, aynı dönemde dini ve aşiret liderleri tarafından Sovyetlerin yardımlarıyla bir isyan başlatılmıştır. Ülkede federal bir yönetim sistemi isteyen isyancılar genellikle Peştunlar ve Özbeklerden oluşan etnik gruplardır.

Nadir Şah'ın oluşturduğu 10 kişilik bir kabine tarafından 1931 yılında yeni bir anayasa çıkarılmıştır (Rasanayagam, 2003: 22-23).

Bu dönemde yolların inşa edilmesi ve iletişimin güçlü hale getirilmesi hızlı bir şekilde devam ederken, kral dış politikayı geliştirmek için diğer ülkelerle yakınlıklar kurmaya başlamıştır. Ayrıca yine bu dönemde yaklaşık 40.000 kişilik bir ordu oluşturularak askeri alanda da güçlü çalışmalar yapılmıştır. Ülkenin modern ve güçlü bir hal alması için yapılan bu reformlara rağmen, serbest konuşma özgürlüğü sınırlandırılarak binlerce insan hapse atılmış veya öldürülmüştür. Nadir Şah, Peştun olmayan kavimlere kötü muamele etmiş, onlara eşit haklar tanımamıştır. Bu nedenlerden dolayı Nadir Şah, 1933 yılında genç bir öğrenci (Abdul Halik Hazara) tarafından öldürülmüştür. Kralı öldüren Abdul Halik Hazara, daha sonra öldürülmüştür (Runion, 2007: 93).

1.4.1.3. Afganistan'ın Son Kralı Olan Muhammed Zahir Şah (1933-1973)

Nadir Şah'tan sonra oğlu Zahir Şah genç yaşta devletin başına geçmiştir. Bu dönemde Kral Zahir Şah olmasına rağmen, siyasi iktidar ve bütün devlet işleri başbakan olarak görev yapan Muhammed Haşim Han'ın (Zahir Şah'ın amcası) elindeydi. Haşim Han, 1933-1946 yılları arasında başbakanlık yaparken Afganistan'ın tecrit politikası sona ermiş, dış ticaret genişletilmiş ve birçok okul inşa edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından 1946 yılında Afganistan, Birleşmiş Milletlere üye olmuştur (Gritzner, 2007: 41-42).

İç politika açısından Haşim Han, dönemi Afganistan'ın en kötü olduğu dönemlerden biridir. Bu dönemde mezhepsel ve etnik ayrımcılık tüm Afganistan'da yayılmıştır ve bunun sonucunda insanlar yoksulluk içinde yaşamıştır. 1946 yılında yıpranmış bir ekonomi ve günden güne kötü bir hâl alan emniyet sorunlarından dolayı Haşim Han, istifa etmek zorunda kalmıştır (Tanin, 2010: 75-76).

Haşim Han'dan sonra kardeşi Şah Mahmut, 1946 yılında başbakanlık makamına geçtiğinde, yaptığı ilk işlerden biri siyasi tutukluları serbest bırakmak olmuştur. Ayrıca Afganistan'ın siyasi tarihinde ilk kez 1949 yılında 120 üyeden oluşan bir Millet Meclisi oluşturulmuştur. Bu dönemde faaliyette bulunan tüm bakanlıklar Millet Meclisi'ne karşı sorumluydu ve bu bakanlıklar yaptığı her türlü icraat ve hizmetten dolayı meclise karşı

hesap vermek durumundaydı. Millet Meclisi, özgür basın kanununu kabul etmiş ve oluşan yeni ortamda siyasal partiler ve sivil gruplar ortaya çıkmaya başlamıştır (Rasanayagam, 2003: 26-27). Afganistan'da resmi olarak kurulan ilk siyasi partiler arasında; Vaişi Zalmiyan(Uyanık Gençler) Partisi ve Vatan Partisi vardır. Şah Mahmut sorunlu bazı siyasi ve sosyal meselelerden ve ve dış ilişkilerden(Afganistan-Pakistan) dolayı istifa etmiş ve yerine Serdar Muhammed Davud Han geçmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 109).

Serdar Muhammed Davud Han, 1953 yılında başbakan olarak hükümetin başına geçtiğinde ilk olarak dış politika açısından Peştunistan'ın Pakistan'dan geri alınması gerektiğini açıklamıştır. Başbakanın bu açıklaması Pakistan'daki siyasilerin sert bir tavır almasına ve iki ülke arasındaki ilişkilerin bozularak Pakistan'ın Afganistan'a ticarî yollarını kapatmasına sebep olmuştur (Hussainy, 2013: 192). Sovyetler bu durumu kendi lehine çevirmiştir ve 1955 yılında Afgan Devleti'ne Sovyetler üzerinden ulaşım hakkı verilerek Afganistan ile bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın maddelerine göre Afganistan dış ticaret bakımından Sovyetlere bağımlı hale gelmiştir. Sovyetler Pakistan'a karşı Afganistan'ın pozisyonunu savunarak 1955 yılında Afganistan'a 100 milyon dolar yardım etmiştir. Böylece Afganistan'ın siyasetinin ve ekonomisinin etkin bir hale gelmesinde Sovyetler önemli bir rol oynamıştır (Aydıntan, 2013: 60). Bu durum Afganistan, Pakistan ve Amerika ilişkilerinin daha fazla bozulmasına sebep olmuştur. Bu devletlerle olan dış ilişkilerin düzelmesini sağlamak amacıyla Zahir Şah, İran aracılığıyla Peştunistan sorununu bir süreliğine kapatmıştır. Ancak 1961 yılında Davud Han tarafından Peştunistan sorununun bir kez daha açılması üzerine Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişkiler yeniden bozulmuştur (Hussainy, 2013: 193). Davud Han döneminde Afganistan'ın siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesine bağlı olarak, pek çok üniversite ve yol inşa edilmiştir. Ayrıca bu dönemde kadınların da bazı konularda kendini geliştirmesine izin verilerek, erkeklerle aynı medeni haklara sahip olması sağlanmıştır. Hanedan üyeleri arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklar ve diğer bazı siyasî ve sosyal sorunlardan dolayı Davud Han istifa etmek zorunda kalmıştır (Tanin, 2010: 109-110).

Serdar Muhammed Davud'tan sonra sırasıyla Muhammed Yusuf, Muhammed Haşim Myvandval, Nur Ahmet Etemadi, Dr. Abdul Zahir ve Musa Şefik kral tarafından

kabineyi kurmak amacıyla görevlendirilmiştir. Muhammed Yusuf döneminde Afganistan ile Sovyetler arasındaki ilişkiler fevkalade gelişmiş ve Sovyetler Afganistan'daki siyasi, sosyal ve ekonomik altyapının inşa edilmesine yardım etmiştir. Aynı dönemde hükümet kralın emri ile yeni bir anayasa taslağı hazırlatarak 1964 yılının Eylül ayında Millet Meclisinin onayına sunmuş ve taslak kabul edilerek yeni anayasa olarak yürürlüğe girmiştir (Wahab, 2007: 124). Yeni anayasa basın özgürlüğü ve siyasi faaliyetleri halkın sahip olduğu temel haklar olarak kabul etmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra Afganistan'ın siyasi tarihinde Afgan komünistler tarafından ilk kez protesto eylemleri yapılmış ve eylemlere katılanlardan biri öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Muhammed Yusuf istifa etmiştir. Muhammed Yusuf'tan sonra Muhammed Haşim Myvanval, Nur Ahmet Etemadi ve Dr. Abdul Zahir sırasıyla başbakan olmuş, ancak iç karışıklık önlenemediğinden hepsi istifa etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Muhammed Musa Şefik kral tarafından kabineyi kurmak üzere görevlendirilmiştir. Şefik, iç karışıklıkla mücadele etmiş, kamu güvenliğini sağlayarak, bozulmuş ekonomiyi yoluna koymuştur. Bu dönemde Afganistan hükümeti dış politika açısından Sovyetler Birliği ve batı arasında denge kurmaya çalışmıştır. Başbakanın yaptığı ilk işlerden biri Helمند¹² Nehri'nin Afganistan ile İran arasında bölünmesi olmuştur. Bu sorunu kökünden çözmek için de 1972 yılında İran Dışişleri Bakanı Emir Abbas Huveyda ile bir antlaşma imzalanmıştır. Bu süreçte olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, bazı kesimler tarafından hıyanetle suçlanan Zahir Şan'ın hükümeti çökmüştür (Tanin, 2010: 165).

1.4.1.4. Davud Han'ın Cumhuriyet İlanı (1973-1978)

Başbakanlıktan istifa eden Davud Han her zaman iktidarın başına geçmek istemiştir. Bu amaçla bir ihtilal planı hazırlayarak bu planı ordudaki solcu subaylar ve sivil komünistlerden olan Halkılar ve Perçemlerle¹³ görüşüp onların da desteğini almıştır. Harekete geçmek için uygun zamanı beklemeğe başlamıştır. Kralın bu kritik dönemde İtalya'ya gitmesi, Davud Han'a beklediği fırsatı vermiştir. 17 Temmuz 1973'te Kral Zahir Şah İtalya'dayken, Davud'u destekleyen ordu birlikleri Kabil'de kraliyet köşkü, Radyo-Televizyon İstasyonu gibi stratejik merkezleri işgal ederek

¹²Afganistan'ın 34 vilayetinden birisidir

¹³1965 yılında kurulan bu parti daha sonra Demokratik Halk Partisi ve Perçem Partisi olmak üzere iki partiye bölünmüştür.

iktidara el koyduğunu açıklamıştır. Ordu birlikleri hemen hemen hiçbir direnişle karşılaşmadan bütün stratejik noktaları kısa bir sürede ele geçirmişlerdir. Davud Han tüm kraliyet ailesini ve devlet adamlarını hapse attırmıştır; böylece Afganistan tarihindeki ilk askerî darbe bir kaç saat içinde kansız bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Oğuz E, 2001: 86).

Muhammed Davud, 17 Temmuz akşamı Kabil Radyosu'ndan yaptığı ilk konuşmasında, krallık yönetiminin kaldırıldığını ve ülkede yeni bir rejim olarak Cumhuriyet rejiminin kurulduğunu açıklamıştır. Davud Han'ın görüşlerine göre, Cumhuriyet rejimi hem İslam'ın gerçek ruhuna hem de modern çağın gereklerine daha uygundu. Davud, konuşmasında kraliyet ailesini de yerden yere vuruyordu. Kral ve akrabalarını yolsuzluk yapmak, rüşvet almak ve ülke kaynaklarını kişisel zevkleri için kullanmakla suçlarken, halka her açıdan reform ve gelişme vaad ediyordu (Hussainy, 2013: 207). 18 Temmuz 1973'te Muhammed Davud, Afganistan Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı, başbakanı, savunma bakanı ve dışişleri bakanı olarak seçilmiştir (Saikal, 2004: 173).

Davud Han iktidarı ele geçirdikten sonra eski anayasayı kaldırmıştır. Genç cumhurbaşkanı bu dönemde iç politikada baskıcı bir yönetim sergilemiş ve tüm basın organlarına sansür uygulayarak siyasi partileri yasaklamıştır. Ayrıca cumhuriyet muhaliflerini yakalatarak onları hapse attırmıştır. Bu olumsuz şartlardan dolayı halk devletin aldığı kararları ve uyguladığı politikaları korkusundan kabul etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu dönemde sadece Davud Han tarafından kurulan Ulusal Devrim Partisi(UDP) faaliyetini sürdürmüş, bu partiye üye olmak zorunlu hale getirilmiştir (Afgan, 2006: 320-321). Sovyetler Birliği, Davud Han tarafından yapılan bu darbeyi memnuniyetle karşılamış ve Afganistan Cumhuriyetini resmen tanıyan ilk ülke olmuştur. Ayrıca Afganistan'ın Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler sürdürmesinden dolayı 1974 yılında bu ülke Afganistan'a 428 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Bu ekonomik yardımlar sonraki dönemde de devam etmiştir. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı ABD ile de yakın bir dış ilişki kurmayı istemiş, ancak ABD, Afganistan ile yakın bir ilişki kurmak istememiş ve daima Pakistan'ı Afganistan'a tercih etmiştir (Runion, 2007: 123). Davud Han, cumhuriyetin ilk yıllarında Pakistan'a karşı düşmanca tutumunu sürdürmüştür. Fakat cumhuriyetin son yıllarında ABD'nin dikkatini çekmek amacıyla Peştunistan konusunda geri adım atarak Pakistan ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Bu gelişmelere paralel olarak Davud Han başkanlığının son yıllarında o güne kadar uyguladığı politikayı değiştirerek Afganistan'daki solcu parti (Halk ve Perçem) liderlerini hapse attırmıştır. Solcu partinin liderlerinden olan Hafızullah Emin, bu durum karşısında 27 Nisan 1978 yılında bir darbe gerçekleştirmiştir. Darbeye katılanlar Savunma Bakanlığı ve diğer önemli askeri kurumları ele geçirerek Davud Han ve onun ailesinden olan 39 kişiyi öldürmüştür. Böylece Afganistan'da komünistler ilk kez iktidarı ele geçirmiştir (Afgan, 2006: 331-332).

1.4.2. Afganistan'da Komünist Rejimini Kuruluşundan İç Savaşa Kadar Süren Dönem(1979-1992)

1.4.2.1. Afganistan'da: Afganistan Demokratik Halk Partisinin İktidarı(ADHP)

28 Nisan 1978 yılında Afganistan'da 200 yıl boyunca süren demokrasi devrilerek, yerine komünist rejim gelmiştir. Böylece ülkenin başına Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) geçmiştir. Komünist partinin üyeleri siyasi iktidarı ele geçirdikten sonra yeni hükümeti kurmak için hemen çalışmalara başlamıştır. Komünistler kurdukları yeni hükümeti ve bakanlar kurulunu 30 Nisan 1978 günü kamuoyuna açıklamıştır. Yeni rejimin Kabil Radyosu'ndan yaptığı açıklamada, Afganistan Devrimci Konseyi'nin ülkenin en büyük yürütme organı olduğu ifade edilmiştir. Radyonun açıklamasına göre, yeni kurulan rejimin lideri Nur Muhammed Taraki'ydi. Taraki hem Devrimci Konsey'in başkanı, hem de başbakandı (Talaash, 2015: 67-68). Yeni rejimde Hafızullah Emin başbakan ve dışişleri başkanı olarak görevlendirilmiş ve kabine Halk ve Perçem partileri arasında bölünmüştür. Bu bölünmeye rağmen tüm siyasi güç Hafızullah ve Halk Partisinin elindeydi. Böylece Perçem Partisi siyasi iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Afganistan'ın yeni liderleri, Afganistan'ın eskiden olduğu gibi tarafsız ve bağımsız bir ülke olduğunun altını çizerek bütün ülkelere ve özellikle ABD'ye Afganistan'la dostça ilişkiler geliştirme çağrısında bulunmuştur. Ancak Afganistan 1978 yılında Sovyetler birliği ile bir dostluk antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma'nın maddelerine göre Afganistan askerlerine askeri eğitim vermek amacıyla 400 Sovyet askeri danışmanı Afganistan'a gelmiştir. Bu arada Afganistan bayrağı değiştirilerek, yerine Sovyet Birliği'nin bayrağına benzer "kıızıl bir bayrak benimsenmiştir". Hatta

ülkenin yeni ismi olarak kabul edilen “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti” de bazı komünist ülkelerin ismini çağırıyordu. Bütün bu yenilikler Afganistan'da kurulan bu yeni devletin prestijini hem içte hem de dışta zedelemiştir (Runion, 2007: 106). Çünkü Afganistan halkı hiçbir zaman komünist bir ülke olmayı kabul etmiyordu. Ayrıca daha önce kendini demokratik bir ülke olarak tanıtmış Afganistan'ın yaptığı bu yenilikleri komünist Sovyet Birliği'yle yakınlaşmasının bir tezahürü olarak değerlendiren ABD de Afganistan'la dostluğunu bozmuştur.

Nur Muhammed, kendi hükümetini güçlendirmek için binlerce bürokrat ve aydını hapse attırılmış ve yaklaşık 12.000 kişiyi öldürtmüştür. Ayrıca Afganistan'ı geliştirmeye yönelik Sovyet tarzı reformlara girişmiştir. Bu reformlardan biri tarım reformuydu ve buna göre büyük toprak ağalarının arazileri ellerinden alınıp fakir çiftçi ve köylülere verildi. Reformlardan bir diğeri ise eğitimin zorunlu hale getirilmesi ve evlilikle ilgili bazı kuralların vaz edilmesi idi. Bu çerçevede mesela, okuma yazma bilmeyen her yaştan insan okula gidecekti ve daha önceden alınan başlık parası yasaklanarak kaldırılıyordu. Ancak bütün bu reformlar halka zorla kabul ettirilmiştir. Din adamları ve aşiret liderleri söz konusu reformların şeriat kurallarına aykırı olduğunu ilan ederek, halkı reformların kaldırılması için cihada çağırmıştır. Daha sonra bütün Afganistan'da hem Şii hem de Sünni kesimler tarafından ayaklanmalar düzenlenmiştir. Ancak bu ayaklanmalar devlet tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Bu sürecin sonunda Hafızullah Emin, Taraki'yi ortadan kaldırarak, kendisi siyasi iktidarın başına geçmiştir (Gritzner, 2007: 58).

İktidarı yüz gün kadar süren Emin, 1979 yılında iktidarı ele geçirdiğinde iki sorunla karşı karşıya gelmiştir. Bunlardan biri; Sovyetler ile günden güne kötüleşen dış ilişkiler, diğeri ise şiddetle artan iç ayaklanmalardır. Emin bu sorunları çözmek amacıyla ABD ile iletişim kurmaya geçmiştir. Bununla beraber Pakistan ile yakınlaşmaya çalışan Emin, Pakistan'daki Afgan Mücahitlerle beraber bir hükümet kurulmasını istemiştir. Afganistan'ın ABD ile kurduğu yakın ilişkiler sonucunda Sovyetler ilişkiler bozulmuştur. Sovyetler Hafızullah Emin'i hain olarak göstermiş ve ona karşı Babrak Karmal ve diğeri Perçem Partisi liderlerine destek vermiştir. Sovyetler 27 Aralık 1979'da Afganistan'a havadan ve karadan saldırarak Hafızullah Emin'i öldürüp, Afganistan'ı işgal etmiştir (Daulaty, 2014: 217-219).

1.4.2.2. Perçem Partisinin (PP) İktidarı

Hafizullah Emin'den sonra siyasi iktidarın başına geçen Babrak Karmal, Sovyetler Birliği tarafından doğrudan destekleniyordu. Karmal Afganistan'ın cumhurbaşkanı olduktan sonra ülkede yaşanan iç çatışmaları bastırmak için Sovyet silahlı kuvvetlerinden yardım istemiştir. Sovyet askerleri, Afganistan ordusuyla birlikte hareket ederek tüm iç çatışmaları şiddetli bir şekilde bastırıyormuş (Hussainy, 2013: 226-227). 1980 yılında Birleşmiş Milletler ile bazı batılı ve Müslüman ülkeler, Sovyetler Birliğinin Afganistan'daki işgallerini kınayarak buradan çekilmesini istemiştir. Ancak bu istek karşısında Sovyetler, sadece "Afganistan'a yardım ettiğini" söylemiştir (Tanin, 2010: 295). ABD ve bazı Müslüman ülkeler Pakistan'daki Afgan Mücahit gruplarına silah ve para yardımıyla bulunarak onları Sovyetlere karşı savaşa teşvik etmişlerdir. Sovyetler dokuz yıl kadar Afganistan'da askeri varlığını devam ettirmiştir. Ancak bu süreç zarfında halk Sovyetler karşısında direniş göstererek ayaklanmalar düzenlemiş, ne var ki Sovyetler bu ayaklanmaları vahşice bastırmıştır. Afganistan'daki yerli halk ile yapılan bu savaşta Afganların yaklaşık olarak 2 milyonu öldürülmüş, 1,5 milyonu yaralanmış ve 5 milyonu ise ülkeden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu savaş sonucunda sadece Afganistan değil, Sovyetler de ekonomik ve siyasi açıdan büyük zararlar görmüştür; ayrıca Sovyetler Afganistan'daki ordusunun büyük bir kısmını da kaybetmiştir. 1985 yılında Sovyetler Birliğinde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde yeni bir hükümet başa gelmiştir. Gorbaçov Afganistan'da yaşanan bu savaşın Sovyetler için "kanayan yara" olduğunu söyleyerek, Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesine karar vermiştir. Sovyet askerleri 1988 yılında büyük bir mağlubiyetle Afganistan'dan çekilmeye başlamışlar (Daulaty, 2014: 220-223).

Karmal istifa ettikten sonra 1987 yılında Dr. Muhammed Necibullah Ahmedzai devlet başkanı olmuştur. Necibullah halkın desteğini almak amacıyla Afganistan Demokratik Halk Partisinin adını Vatan Partisi olarak değiştirdi. Fakat Necibullah'ın hükümeti üç kilit sorundan dolayı başarısız olmuştur. Bunlardan birincisi Sovyetler birliğinden gelen ekonomik desteğin kesilmesi, ikincisi ülke içinde yaşanan iç anlaşmazlıklar, üçüncüsü ise mücahitlerle sürekli çatışma halinde olunmasıdır (Andishmend, 2012b: 185). Necibullah, devletin tüm muhalifleriyle özellikle

mücahitlerle milli uzlaşma ilan ederek, savaşın kesilmesini istemiş, ancak mücahitler onun bu yaklaşımında samimi olduğuna inanmamıştır. Cumhurbaşkanı tüm etnik grup liderleri ve Afganistan'daki kavimlerin büyükleriyle iletişim kurmuş ve mücahitleri barışa davet etmiştir. Ayrıca bu amaç doğrultusunda Birleşmiş Milletlerden ve güçlü devletlerden Afganistan'daki iç savaşın bitirilmesi için yardım istemiştir. Birleşmiş Milletlerin temsilcileri çok çaba göstermesine rağmen mücahitlerle olan savaşın bitmesi sağlanamamıştır. Sonuç olarak 1992 yılında mücahit gruplar Kabil'i işgal edip, Necibullah'ı tahtan indirerek Afganistan'daki komünist rejime son vermiştir (Daulaty, 2014: 225). Kabil'deki BM binasına sığınan Necibullah, 26 Eylül 1996'da Taliban tarafından BM binasından zorla çıkarılmış ve işkence edilerek kardeşi ile birlikte idam edilmiştir.

1.4.3. Mücahitler Döneminde Afgan İç Savaşı ve Taliban Rejimine Kadar Süren Dönem(1992-2001)

1.4.3.1. Mücahitler Dönemi(1992-1996)

Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ettikten sonra Afganistan kavimlerinin hepsi birbirinden bağımsız olarak, Sovyet ve Afgan ordusu ile savaşıyordu. Bu savaşlar genel olarak dini liderler ve Afganistan'daki kavimlerin büyükleri tarafından yönetilmekteydi. Savaş sırasında kavimlerin birbirinden bağımsız savaşması ve aralarında birlik olmamasından dolayı yapılan savaşların hepsi mağlubiyetle sonuçlanmaktaydı. Mücahitler yaklaşık 13 yıl Afganistan'daki SSCB yanlısı rejimlere karşı savaşmıştır. Bu savaş sürecinde Afganistan'daki Sünni Müslümanlara ait mücahit gruplar bir araya gelerek Pakistan'da 1985 yılında yedi partiden oluşan Afgan Mücahitleri İslami Birliğini kurmuşlardır (Otfinoski, 2004: 25):

Sünni Mücahit partilerinden biri olan, *Mehaz-i Milli-i İslami-i Afganistan* (Afganistan Ulusal İslami Cephesi) partisinin lideri Pir Seyyit Ahmet Geylani'dir. Etnik grup olarak bu partinin çoğunluğunu Peştunlar oluşturmuştur. Kurulan diğer parti ise, *Hareket-î İnkılâbî-i İslamî*'dir (İslami Devrim Hareketi). Partinin lideri Peştunlardan bir din adamı olan Muhammed Nabi Muhammedi'dir. *Cephe-i Necat-i Milli* (Ulusal Kurtuluş Cephesi) partisinin lideri olan Sibgatullah Müceddedi, mücahitler döneminde kısa bir süreliğine Afganistan cumhurbaşkanlığı yapmıştır. *Hizbi-i İslami*

(İslam Partisi) dini partiler içinde en radikal olanıdır. Partinin lideri Peştunlardan Gulbeddin Hikmetyar'dır. *Cemiyet-i İslami-i Afganistan* (Afganistan İslam Topluluğu) partisi etnik yapı bakımından çoğunlukla Taciklerden oluşmaktadır. Partinin lideri Tacik olan Burhaneddin Rabbani'dir. *İttihad-i İslami-i Mücahidin-i Afganistan*(Afganistan Mücahitleri İslami Birliği) partisinin lideri Peştun bir din adamı olan Abdurrah Resul Sayyaf'dır (Hussainy, 2013: 242).

Sünni partiler kurulduktan iki sene sonra İran'da Afganistan Şiiileri tarafından sekiz partiden oluşan bir konsey kurulmuştur:

Hareket-i İslami (İslam Hareketi) partisinin lideri Şii mezhebinden olan Şeyh Asif Muhseni'dir. Ayrıca *Sazman-ı Nasır*, *Nezhet-i İslamî*, *İslam Mekteb-i Tevhid* gibi Şii ağırlıklı olan partiler de dini parti adı altında toplanmaktadır. Ancak Şiiilerin kurduğu partiler sayı olarak fazla olduğundan başlangıçta siyasî olarak çok etkin değillerdi. Bundan dolayı bir araya gelen sekiz siyasi parti tek bir parti olmaya karar vermiştir. Sonuçta yedi parti bir çatı altında toplanarak *Afganistan Hizb-i Vahdet* (Afganistan Birlik Partisi) adındaki parti Abdul Ali Mazari liderliğinde kurulmuştur. Fakat İslam Hareketi Partisinin (İHP) lideri Hazara kavminden olmadığından, Afganistan İslami Birlik Partisi (AİBP)'ne katılmayı reddederek, tek başına siyasî hayatını devam ettirmiştir(Andishmend, 2012b: 80-81).

Mücahitlerin 1992 yılında Kabil'i ele geçirmesinden sonraki süreçte Sibgatullah Müceddedi'nin iki aylık süreyle devlet başkanı olarak seçilmesi, Gulbeddin Hikmetyar gibi bazı mücahit liderleri tarafından kabul edilmemiştir. Bundan dolayı iktidar kavgaları başlamış ve sonuçta her parti Kabil'in değişik bölgelerini kontrol altında tutmaya başlamıştır. Mücahitler iktidara geldikten sonra başta Kabil olmak üzere ülkenin her bölgesinde iç savaş başlamıştır. Müceddedi hükümetini tanımayan Gulbeddin Hikmetyar, iktidardan istediği payı alamayınca eskiden aynı çatı altında, aynı amaç için bir araya geldiği Müceddedi'ye karşı savaş ilan etmiştir. Bu savaşlardan dolayı Müceddedi'nin başta iki ay olarak belirlenen iktidar süresi iki yıla kadar uzanmıştır(Burhani, 2015: 52-53).

Müceddedi'den sonra Tacik lider Burhaneddin Rabbani, Mücahitler Konseyi tarafından dört ay için devlet başkanı olarak seçilmiştir. Ancak Rabbani'nin süresinin dolmasına rağmen, ülkedeki anarşik durumu gerekçe göstererek iktidardan

çekilmeyeceğini açıklamasıyla birlikte çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. Böylece yeni kurulan Kabil rejiminde muhaliflerin sayısı günden güne artmaya başlamıştır. Bu dönemde Şii olan Mücahit partiler de ayrı bir taraf oluşturarak Kabil rejimine karşı muhalefetini göstermiştir. Ayrıca *İttihad-ı İslam* Partisinin lideri olan Abdul Resul Sayyaf da, Rabbani'nin liderliğindeki partiye muhalif bir pozisyon almıştır. Diğer taraftan Gulbudin Hikmetyar da hükümetle savaşa dâhil olmuştur. Tüm bu anlaşmazlıklara bağlı olarak Afganistan'da yaşanan iç savaş günden güne yoğunlaşarak devam etmiştir (Saikal, 2004: 214-215). Bu dönemden sonra Afganistan siyasi tarihinde mezhep ayrılıkları ortaya çıkmıştır ve bu ayrılıklar mevcut siyaset üzerinde etkili bir faktör olmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde etnik kimlik çatışmaları da iyice su yüzüne çıkmıştır. İç savaş sürecinin bir neticesi olarak Afganistan siyasi hayatında Taliban adında yeni bir dini grup ortaya çıkmış ve bu grup tüm mücahitlerle çatışarak Afganistan'ın siyasi tarihinde yeni bir dönemi başlatmıştır (Burhani, 2015: 55).

1.4.3.2. Taliban Dönemi (1996-2001)

Taliban'ın "İslami Hareketi", dini açıdan İslam'ın Sünni Hanefi mezhebine dayanıyordu. Taliban hareketi, Pakistan İstihbarat Ajansının (İSİ) yönlendirmesinin bir sonucu olarak 1994 yılında Kandehar'da aşırı derecede ırkçı bir yapı olarak ortaya çıkmıştır (Andishmend, 2012a: 209). "Etnik yapı bakımından Peştunlara mensup olan Taliban, Afganistan'da İslami bir devlet kurmayı amaçlıyordu" (Rahimi, 2013: 10). Afganistan'da Taliban'ın ortaya çıkışı birçok farklı sebeple açıklanabilir. Bu sebepleri iç ve dış sebepler çerçevesinde toplamak mümkündür. İç sebepler:

Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekildikten sonra 1992 yılında Mücahitler Kabil'i ele geçirerek iktidarın başına geçmişlerdir. Bu dönemde mücahitlerin birbiriyle savaşıması sonucunda ülkenin her yerinde karışıklık çıkıyordu. Ortaya çıkan bu karışıklıklar birtakım milliyetçilik, ırkçılık, Sünnilik ve Şiilik gibi hareketleri de beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz gelişmelerden dolayı Kabil halkı sayısız sıkıntılarla karşı karşıya gelmiştir (Shirzad, 2014: 58-59). Yaşanan sıkıntılarla beraber yiyecek, içecek, ilaç ve elektrik gibi ihtiyaçların karşılanamaması sonucunda başkent halkı çok zor durumda kalmıştır. Kısa bir süre sonra Afganistan'ın diğer şehirlerinde de buna benzer sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca partilerin birbiriyle savaşıması, pek çok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Örneğin; Hizbi İslâmi (Gulbeddin Hikmetyar)

ve İttihad-ı İslâmi (Abdülresul Sayyaf) partileri arasında Kabil'in Koti Sengi¹⁴ semtinde meydana gelen çatışmalarda 700 kişi hayatını kaybetmiştir. Afganistan'ın siyasi tarihiyle ilgili bilgi veren bazı kaynaklara göre mücahitlerin yaptığı savaşlardan dolayı Afganistan'da 25 bin kişi hayatını kaybetmiş ve 50 bin kişi yaralanmıştır (Aydın, 2010: 30-31). Mücahitler döneminde halkın can ve mal güvenliği mevcut değildi. Ayrıca mücahitler genç erkekleri kaçırmak onları kötü işlerde kullanıyordu. Halk da Afganistan'daki siyasî grupların kendi arasında yaşadığı kanlı savaşlardan fazlasıyla yorulmuştu. Böyle hassas bir dönemde partilerin bu zayıf noktalarından istifade eden Taliban, Kandehar'da hızlı bir şekilde ortaya çıkarak amaçlarına ulaşmıştır (Atai, 2010: 510-511).

Taliban'ın ortaya çıkışında yardımı olan ülkeler arasında en çok etkisi olan Pakistan'dır. Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarına ulaşmaya çalışan ABD ile İngiltere bu amaçlarına ulaşmak için Taliban'a yardımda bulunmuştur. Ayrıca, İran ile rekabet halinde bulunan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri de koyu Sünni bir örgüt olmasından dolayı Taliban'a yardım etmiştir. Sonuç olarak bu ülkeler doğrudan veya dolaylı olarak Taliban'ı desteklemiştir (Ansari, 2003: 47). Dini bir parti olan *Cemaat-i Ulema-i İslam*'ın lideri Mevlana Fazlurrahman¹⁵ Taliban'ı en çok destekleyenlerden biri olmuştur. Mevlana Fazlurrahman, Taliban'ın Pakistan ordusu, istihbaratı ve diğer devlet organlarıyla tanışmasına vesile olmuştur. Taliban'ın parasını ABD ve İngiltere, silahını ise Suudi Arabistan ayarlıyordu. Bu ülkelerin yaptığı yardımlarda kendi çıkarları söz konusuydu. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Taliban'ı desteklemesinin altında yatan sebep, İran'ın bölgeye nüfuz etmesini engellemektir. Pakistan ise Afganistan'ın zayıf bir devlet olarak kalmasını istemiştir. Çünkü iki ülke arasında yaşanan sınır sorunları, Afganistan'ın güç kazanmasıyla birlikte bu ülkenin lehine olacak ve Peştunistan Pakistan'dan geri alınacaktı. ABD'nin Taliban'a yardım etmesinin nedeni ise Sovyetlerin sıcak denizlere ulaşmasını engelleyerek bu devletin gücünü zayıflatmaktır (Begzad, 2014: 71-72).

Bu kaos ortamında Sovyet güçlerine karşı savaşmış olan otuz beş yaşındaki Molla Muhammed Ömer, 1994 yılının Eylül ayında Kandehar şehrinde imamlık yapan medrese öğrencileriyle birlikte mücahit gruplarına karşı mücadele etmeye karar vermiştir.

¹⁴ Kabil şehrin bir semtidir.

¹⁵ Pakistan'ın bir din adamıdır.

Taliban örgütü içinde bulunan hiç kimsenin siyaset hakkında bilgisi yoktu ve Taliban'ın tüm üyeleri medresede dini eğitim almış olan öğrencilerdi (Muzhdah, 2004: 49). Taliban hareketi kurulduğu ilk dönemlerde “Bizim hükümet kurmak, siyasi iktidarın başına geçmek gibi bir amacımız yoktur” diyerek açıklama yapmıştır. Taliban, ortaya çıkış amaçlarını kaos ortamına zemin hazırlayan ve sivil savaşı başlatan grupları silahsızlandırmak olarak açıklamıştır. Taliban; iktidarda hak iddia etmek yerine, hukukun ve düzenin yeniden kurulmasını ve Afganistan yönetiminin “İyi Müslümanlara” verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fakat 1994 yılı ve Kabil'in ele geçirildiği 1996 yılları arasında Taliban'ın aldığı kararlarda köklü bir değişikliğe gidilerek, son derece merkezi ve otoriter yapıda bir hükümet kurulmuştur. Bu dönemde Afganistan'ın yönetim şekli Afganistan İslam Emirliği olarak değiştirilmiş ve Molla Ömer Afganistan emir olarak ilan edilmiştir (Ahmadi, 2011: 32-33).

Taliban iktidara geldiği andan itibaren halk üzerinde baskıcı bir politika uygulayarak, toplumu kontrol altına almayı başarmıştır. Afgan halkı için daha önce hiç görülmeyen yasalar çıkartılarak halkın günlük hayatı zorlaştırılmıştır. Taliban'ın yaptığı reformlar sosyal hayattan medyaya kadar pek çok alanda birçok sıkı kuralı beraberinde getirmiş, hatta medya tamamen yasaklanmıştır. İlk kararnamesini 14 Kasım 1996 yılında yayınlayan Taliban, bu kararname ile kadınların dışarı çıkmasına, okula gitmesine, kısacası kadınların yaptığı tüm sosyal faaliyetlere yasak getirilmiştir. Taliban'ın uyguladığı eğitim politikası sadece erkekleri içine almış ve kadınları yok saymıştır. Bununla birlikte erkeklerin yaşam tarzı ile ilgili de reformlar getirilmiştir. Erkeklerin hiçbiri, sakallarını kısaltmak ya da düzeltmek için kesmeyecekti. Namaz kılmak zorunlu hale getirilmişti. Ayrıca müzik de yasaklanmış ve bu konuda çeşitli cezalar uygulanmıştır. Yapılan bu düzenlemeler sonucunda halkın belli başlı temel haklarının Taliban tarafından ortadan kaldırıldığı söylenebilir (Burhani, 2015: 65-67).

11 Eylül 2001 yılında teröristler 4 uçağı kaçırarak, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki farklı hedefe intihar saldırısı düzenlemiştir. Saldırıları sonucunda yaklaşık olarak 2.996 kişi hayatını kaybederken, 10 milyar doların üstünde maddi hasar meydana gelmiştir. Bu saldırı sonucunda El- Kaide'yi suçlayan Beyaz Saray, Taliban'dan Afganistan'da saklanan tüm El- Kaide liderlerini ABD'ye teslim etmesini istemiştir. Ancak bu teklifin Taliban lideri tarafından reddedilmesiyle birlikte 7 Ekim 2001'de ABD Taliban'a karşı bir savaş başlatmıştır. Kısa bir süre sonra Kuzey İttifaklar

ve İSAF güçlerinin Taliban'a yönelik saldırıları sonucunda 13 Kasım 2001'de Taliban rejimi devrilmiş ve yerine Afganistan'ın geçici hükümeti kurulmuştur (Shirzad, 2014: 111-113).

1.4.3.2.1. Taliban'ın Dış İlişkileri:

Taliban güçleri iktidara geldikten sonra Afganistan'daki Peştun olmayan tüm etnik gruplara özellikle Hazaralara karşı katliam yaptılar. Taliban için uluslararası antlaşmalar ve kuruluşların hiçbir önemi yoktu. Özgürlük, insan hakları, siyasi katılım, seçme-seçilme hakları, siyasi parti, basın ve yayın özgürlüğü, kadın, çocuk hakları ve tüm vatandaşların eşitliği gibi hak ve hürriyetler Taliban tarafından bidat sayılıyordu. Dünyadaki çeşitli demokratik ülkeler, yukarıdaki hak ve hürriyetleri ihlal ettiği takdirde Taliban yönetimini resmî olarak tanımayacaklarını açıkladılar. Ancak Taliban'ın bu tür yaklaşımlara karşı cevabı şuydu: “Bizim için İslamî hükümler önemlidir. İsterse ülkeler bizi resmi olarak tanımasınlar.” Taliban eski, Afganistan hükümetlerinin imzaladığı bütün uluslararası anlaşmaları tanımadığını açıklamış, uluslararası konvansiyonlar ve anlaşmaları “bidat temelli olduklarını” söyleyerek reddetmiş ve uygulamaya koymamıştır (Bigzad, 2014: 81).

Taliban yönetimini resmen tanıyan üç ülke Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur. Dünyadaki birçok Müslüman dini lider, Müslüman ülkeleri ve Batılı ülkeleri Taliban'a karşı izlediği politikalar nedeniyle sapkın olmakla suçlamıştır. Bununla beraber insan hak ve hürriyetlerini savunan batılı hükümetler ise Taliban'ın insan hakları ihlallerini kınamışlardır (Andishmend, 2012b: 223).

Bütün bunlara rağmen üç ülke Taliban hükümetini desteklemiştir. Söz konusu ülkelerin bu politikası kısaca şu şekilde açıklanabilir. Taliban'a yardım eden devletler arasında en önemli rolü oynayan Pakistan idi. Pakistan'ın Afganistan'daki amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür.

✓ Pakistan, öteden beri Afganistan'da bu ülkeyle olan sınırlarını resmi olarak tanıyan Durand Hattı'nı gündeme getirmeyen bir hükümetin oluşturulmasını istiyordu. Bu sebeple Taliban'ın ortaya çıkmasına ve güçlenmesini yardım etti (Ahmadi, 2011: 61). ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatının (CIA) eski üst düzey bir görevlisi olan Bruce Riedel'in söylediklerine göre Taliban örgütü Pakistan'ın en demokrat ve laik

siyasi liderlerinden biri olan Benazir Butto tarafından ortaya çıkarılmıştır. Pakistan Talibanı tarafından öldürülen Benazir Butto, Fransız gazetesi Le Monde'a Taliban hakkında şu şekilde bir beyanatta bulunmuştur: " Taliban'ın yükselişi fikri İngilizler tarafından verilmiş ve ABD tarafından yönetilmiştir. Suudiler mali destek sağladılar, ortaya çıkışları sürecinde gerekli hazırlıkları da ben yaptım" (Andishmend, 2012b: 227). Afganistan ve Pakistan arasında ilişkiler Peştunistan üzerindeki anlaşmazlık sebebiyle her zaman çatışmaya dönüşüyordu. Afganistan'da iktidara gelen tüm devletler Peştunistan'ı Pakistan'dan geri almak istiyordu. Bu sebeple Pakistan'ın toprak bütünlüğünü koruma düşüncesi, Afganistan'a karşı daha sıkı tedbirlerin almasına sebep olmuştur. İşte Pakistan Taliban'ı destekleyerek Afganistan yönetimini kontrol altında tutmak istemiştir (Rahimi, 2013: 47).

✓ Pakistan'ın Taliban'a yardım etmesinin başka bir nedeni ise, Afgan Şii'lerine ve Fars kökenli Taciklere karşı Peştun kartını oynayarak İran'ın Afganistan üzerindeki etkisini azaltma çabasıydı.

✓ Pakistan için önemli olan diğer bir husus da, petrol ve doğalgaz boru hatlarıdır. Eğer Afganistan'da barış sağlanır ve Afganistan Devleti Pakistan'a yakın olursa, Türkmenistan doğalgazı ve Kazak petrollerinin Afganistan üzerinden Pakistan'ın Karaçi¹⁶ limanı'na ulaşması, Pakistan'a yıllık 5–6 milyar dolarlık bir ek gelir sağlayacaktı. Bu nedenlerden dolayı Pakistan yıllar boyunca Taliban'a milyonlarca dolar yardım etmiştir (Bigzad, 2014: 83).

Taliban rejimini Afganistan'ın resmi hükümeti olarak Pakistan dışında tanıyan diğer iki ülke ise Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleriydi. Suudi Arabistan'ın Afganistan konusundaki politikaları çeşitli dönemlerde farklıydı. Afganistan'da şiddet üreten gruplara ve koyu Müslüman örgütlere yardım eden Suudi yönetimi, 1994 yılında ortaya çıkan Taliban hareketini İslami bir hareket olarak düşünerek, azalmakta olan etkisini yeniden artırabilecek önemli bir yatırım şeklinde görerek yardım rotasını Taliban'a çevirmiştir. Suudiler ve diğer Arap ülkeleri Taliban'a beş yıl boyunca büyük miktarlarda mali kaynak, araç, silah ve yakıt maddeleri sağlamışlardır. Ancak Suudilerin parası ve silahlarıyla güçlendirilen Taliban, iktidara geldikten sonra Usame bin Ladin'i savunarak Suudilerle ilişkileri bozmuştur. (Andishmend, 2012b: 233). Suudi

¹⁶ Pakistan'ın kilit eyaletlerinden biridir.

Arabistan'ın söz konusu dönemde Afganistan konusundaki amaçlarını şöyle özetlemek mümkündür:

- ✓ “Soğuk Savaş döneminde Afganistan’a cihat amacıyla gelen ve Suudi ailesine kin besleyen Afgan Araplarını Taliban vasıtasıyla yakalatmak.
- ✓ Afganistan’da Suudi Arabistan krallığı gibi Şii İran rejimine ters düşen bir rejim oluşturarak İran’ın bölgedeki etkinliğini sonlandırmak ve İslam dünyasındaki liderlik iddiasını sürdürmek” (Ahmadi, 2011: 67).
- ✓ Bunlarla beraber Suudiler Taliban sayesinde Özbekistan ve Tacikistan’da ‘Vehhabilik’ akımını yaymayı planlamışlardır. Taliban’a yardım amaçlarından birinin de bu olduğu belirtilmektedir (Bigzad, 2014: 84).

Usame Bin Ladin’in ABD’ye düzenlediği saldırıdan sonra Suudi Arabistan ABD’nin talebi üzerine Taliban’dan Usame Bin Ladin’i Suudi yönetimine teslim etmesini istemişti. Fakat Taliban’ın bu talebi reddetmesi üzerine Suudi Arabistan Taliban ile diplomatik ilişkilerini askıya alarak Taliban’a karşı başlatılan ABD’nin başını çektiği cepheye katılmıştır. Bu dönemden sonra Suudiler, Taliban’ın düşmanı olan Kuzey İttifakına mali destek vermeye başlamışlardır (Ahmadi, 2011: 67).

1994 yılında Taliban’ın ortaya çıkışı ve insan hakları konusundaki ihlalleri dünya gündeminde yer almıştır. ABD ilk döneminde Taliban hareketine sempatiyle bakmıştır. Çünkü bir yandan Taliban’ın icraatlarına onların gelenekleri olarak bakıyordu. Diğer taraftan ise SSCB’nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerjilerini Taliban vasıtasıyla Afganistan üzerinden Karaçi Limanı’na aktarmayı ve oradan dünyaya satmayı planlıyordu. Söz konusu dönemde ABD Unicol Projesini uygulamak için Taliban’a yardım etmişti. Talibanda bu yardım karşılığında ABD’nin Afganistan hattı üzerinden Türkmenistan ve Kazakistan doğalgaz ve petrolüne ulaşmasına izin verecekti (Andishmend, 2012b: 230-231).Genelde ABD’nin Taliban’a yardım nedenlerini şöyle özetlemek mümkündür:

- ✓ Orta Asya ticaret merkezlerine ulaşmak ve SSCB’nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Cumhuriyetlerinin enerjilerini Afganistan üzerinden Karaçi Limanı’na taşıyıp, oradan dünyaya satmak.
- ✓ Rusya’nın Orta Asya enerji yataklarındaki etkinliğini sonlandırmak
- ✓ Uyuşturucu ticaretini ortadan kaldırmak

Bütün bu yardımlara rağmen Taliban Rejimi, Usame Bin Ladin'e yardım etmiş ve ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırıları sebebiyle bin Ladin'e yönelik talebini reddetmiştir. Bu sebeple ABD Ekim 2001'de Taliban rejimine saldırarak bu rejimin devrilmesini sağlamıştır.

1.4.4. Demokrasinin Başlangıcından ve Afganistan'ın Geleceğine Kadar Süren Dönem (2001- 2014)

Afganistan'da dört yıl boyunca hüküm süren Taliban rejiminin son bulmasıyla, Afganistan'ın geleceği için 27 Kasım 2001 yılında Birleşmiş Milletler ve ABD tarafından tertip edilen Bonn Konferansı, Afganistan için çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu konferansta dört grup bulunmaktaydı. Gruplar; Taliban'a karşı savaş eden Kuzey İttifakı, Afganistan'ın eski kralı olan Zahir Şah'ın temsilcileri (Roma heyeti), Kıbrıs Barış Heyeti ve Peşaver Barış Heyetidir. Ayrıca bu Konferansta Birleşmiş Milletler, ABD, İran, Rusya ve Pakistan temsilcileri de bulunmaktaydı. Konferansta, Taliban Hükümeti sonrası Afganistan'da istikrarı sağlayabilmek için bazı önemli kararlar alınmıştır. Afganistan'ı yönetmek için Hamid Karzai ismi sürpriz bir şekilde öne çıkarılmış ve altı aylık süreyle geçici hükümetin başına getirilmiştir (Rahimi, 2010: 140). Bundan sonraki süreçte Afganistan yönetiminin temeli Bonn Anlaşmasına göre atılmıştır. Afganistan'a barışı ve demokrasiyi getirmeyi amaçlayan Bonn Anlaşması'nda; Afganistan'daki tüm etnik grupların eşitliği, geçici bir hükümet kurulması ve kurulan hükümette tüm etnik grupların payının olması, insan haklarına saygı gösterilmesi gibi konular hakkında maddeler yer almıştır (Nikpey, 2005: 21). Ayrıca yönetime tüm etnik grupların katılımının sağlanabilmesi, iç savaşların bitmesi, sosyal adaletin sağlanması, silahların toplanması, demokrasinin gerçekleşmesi, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü(İSAF)'nün Afganistan'da var olması, farklı siyasi grupların ülkede özgürce yer alması ve İslam ilkelerine saygı duyulması da anlaşma maddeleri arasında yer almaktaydı(Dashti, 2015: 68). Anlaşma bağlamında 10 Haziran 2002 yılında Büyük Milli Meclis(Loya Jirga)'i oluşturulmuştur. Büyük Milli Meclisi, oy çokluğu ile Hamid Karzai'yi geçici cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Bu meclise Türkiye'nin de dâhil olduğu 19 gözlemci ülke katılmıştır (Bigzad, 2014: 113).

Geçici hükümetten sonra modern Afganistan'da iki kez olmak üzere cumhurbaşkanlık genel seçimleri 2004 ve 2009 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Birinci seçimde Hamid Karzai oyların çoğunluğunu alarak iktidarın başına geçmiştir. İkinci seçimde ise oyların %47'sini alan Hamid Karzai cumhurbaşkanı olmuştur. Bu seçimlere ciddi şekilde hile yapılmasına idda etmesine rağmen, Afganistan'ın siyasi tarihinde ilk kez kadınlar ve erkekler seçimlere özgürce katılarak istediği kişiye oy vermiştir¹⁷.

Hamid Karzai'nin iç politika açısından başarısı çok iyidi. Bu dönemde tüm mücahitler, çeşitli etnik gruplar ve farklı mezhepsel gruplarla beraber iyi bir ilişki kurarak etnik gruplar arasında yaşanan iç çatışmalara engel olmuştur. Hamid Karzai'nin hükümeti zayıf ve fesatla dolu bir hükümet olmasına rağmen bu dönemde pek çok olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Söz konusu gelişmeler; ifade özgürlüğü, sivil toplum örgütünün oluşturulması, cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin gerçekleştirilmesi, kadınların siyasete katılmasıyla ilgili hakların genişletilmesi ve Şiiliğin bir mezhep olarak tanıtılmasıdır (Andishmend, 2012b: 274-275).

ABD'nin desteğiyle iktidara gelen Hamid Karzai dış politika açısından ABD ile çok yakındı. Bu doğrultuda 2005 yılında ABD ile Stratejik İlişkiler Ortak Deklarasyonu imzalanmıştır. Ancak ABD'de Demokratik Parti Barak Obama liderliğiyle iktidara geldikten sonra Hamid Karzai'nin ABD ile olan ilişkisi gerginleşmeye başlamıştır. Hamid Karzai bu gerginliğin nedeni olarak "Afgan sivil toplumunun ABD ordusu tarafından öldürülmesi" diye ifade etmiştir. ABD ise bu gerginliğin nedenini "Hamid Karzai hükümetinin idari ve mali fesatları"olduğunu ifade etmiştir (Andishmend, 2005: 108-109).

Hamid Karzai dış politikada Pakistan'a çok önem veriyordu. Cumhurbaşkanı Karzai Pakistan'ı kendine yakın tutmak amacıyla Afganistan'daki 800 Pakistanlı mahkûmu serbest bırakmıştır. Afganistan'ın bütün çabalarına rağmen Pakistan hiçbir zaman Afganistan'a sadık kalmayarak iki ülke arasındaki ilişkiler gittikçe gergin bir hal almıştır. Gerginliğin temelinde yatan sorun ise Taliban ve El Kaidenin yaptığı intihar saldırılarıydı. Bu gerginlik sınır bölgesindeki muhafızları silahlı çatışmaya kadar götürmüştür (Dashti, 2015: 71). 2003 yılında Kabil'de Pakistan Büyük elçiliği önünde gerçekleştirilen gösterilerin ardından Afganistan-Pakistan ilişkileri iyice gerginleşmiştir.

¹⁷http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/05/140508_fm_karzai_legacy_afghanistan_profile_2001_2014

Göstericiler Pakistan'ı, Taliban'ı desteklemekle suçluyordu. Ayrıca Karzai'nin Durand sınır hattı ile ilgili belli bir siyasetinin olmamasından dolayı Pakistan Afganistan ile düşman olmuştur. Pakistan çift politika uygulayarak bir taraftan Afgan devletine karşı Taliban'a mali ve askeri yardımda bulunuyordu. Diğer taraftan Afganistan'ın barış programına yardım ederek ABD'den milyon dolarlık yardımlar kazanmıştır. Sonuç olarak Hamid Karzai döneminde Afganistan ile Pakistan arasındaki ilişkiler bazen çok iyi olurken bazen birbirinden kopuk bir hal almıştır (Andishmend, 2006: 515). Bu dönemde Afganistan'ın bölgedeki diğer ülkelerle çok iyi bir ilişkisi vardır.

1.4.4.1. Taliban İktiderinden Sonra yapılan İlk Devlet Başkanlığı Genel Seçimi (2004)

Bonn Konferansı'na göre, Afganistan yeni hükümetin kurulmasından altı ay sonra büyük ulusal meclis(Loya Jirga) oluşacaktı. Büyük Ulusal Meclisin(BUM) en önemli görevleri ise Millet Meclisinin oluşumu ile altı aylık geçici hükümetin geçiş hükümetine dönüştürülmesi ve iki yıl sonra demokratik ve bağımsız birer genel seçimin gerçekleşmesini sağlamaktaymış. Büyük Ulusal Meclisine göre, 9 Ekim 2004 tarihinden uzun bir süre sonra Afganistan siyasi tarihinde devlet başkanlığı genel seçimi olacaktı. Afganistan'ın siyasi tarihi ve demokrasisi açısından baktığımızda bu seçim Afganistan halkı için çok önemli şeyler ifade ediyordu (Büyükbaş, 2006: 155).

Afganistan devlet başkanlığı genel seçimleri, senelerce süren iç ve dış savaştan sonra olup, halk da böyle bir seçimin olmasını içtenlikle istediğini ve halkın bu isteğinin gerçekleştiğini gösteriyordur. Bu nedenlerle halkın birçoğu büyük bir sevinç ve heyecanla seçime katılmıştır. Bu seçim genel olarak emniyet ve maddi açıdan çok sıkıntılı olmasına rağmen yine de Ortak Seçim Yönetim Organı'nın (OSYO) açıklamasına göre devlet başkanlığı seçimine 9.716.413 kişi oy vermek için kayıt yaptırmıştır. Afganistan farklı etnik gruplar ve kavimlerden oluşan bir ülke olarak yıllarca süren iç ve dış savaştan sonra, ilk kez tüm Afganlar devlet başkanını kendi oyları ile belirlemek için seçime katıldılar.

Bu seçim Afganistan'da yaşayan tüm etnik gruplar ve kavimler için çok önem taşıyordu. Her kavim devlette yerinin ve payının olmasını isterdi. Afganistan'da tarih boyunca farklı etnik gruplar ve kavimler siyasi iktidara gelmek için iç çatışmalar

yaşamışlardır. Bu yüzden geçici olarak siyasi iktidara gelenler seçimle değil savaşıla gelmişlerdir. Bu nedenle Taliban rejiminden sonra ilk kez devlet başkanı savaşıla değil halkoyu ile seçilecekti. Söz konusu seçimde, farklı siyasi partilerden ve etnik gruplardan olmak üzere toplam 18 aday katılmıştır (Begzad, 2014: 43-44).

Seçimden sonra 14 Ekim 2004 tarihinde Afganistan'da oy sayım işlemlerine başlanmış ve resmi olarak oy sayım işlemleri 03 Kasım 2004 tarihinde sona ermiştir. Birleşmiş Milletler BM-Afgan Ortak seçim kurulu (O.S.Y.K.), seçimlerin geçerli olduğunu açıklarken oyların yüzde 55,4'ünü alan Hamid Karzai'nin Afganistan'ın ilk seçilmiş devlet başkanı olduğunu, 4 Kasım 2004 tarihinde resmen ilan etmiştir. O.S.Y.K. tarafından açıklanan devlet başkanlığı seçim sonuçlarına göre toplam oyların % 100'ü sayılmış, Peştun etnik grubu ait olan Hamid Karzai % 55,4, almıştır. Tacik etnik grubu taşıyan Yunus Kanuni %16, Hazara etnik grubunun temsilcisi olan Muhakkık % 12, Abdürreşid Dostum ise Özbek etnik grubun temsilcisi olarak % 10 ve diğer adaylar da % 7 oranında oy almıştır. Ancak bazı iddialara göre Hamid Karzai güçlü bir şekilde ABD ve müttefikleri tarafından destek alıyordu. Seçim galibi olan Hamid Karzai, 07 Aralık 2004 tarihinde yemin ederek hem uluslararası toplum Devlet Başkanlığını, hem de Afganistan İslam Cumhuriyeti'ni resmen tanımıştır (Andishmend, 2012b: 263-264).

1.4.4.2. 2009 Devlet Başkanlığı Genel Seçimi

Afganistan Anayasası'na ve seçim kanununa göre devlet başkanlığı seçimi 2009 yılının yazında yapılacaktı. Ancak Seçimin belirlenen tarihinde bazı sebeplerden dolayı yapılamaması Bağımsız Seçim Komisyonu (BSK) tarafından açıklandı. Söz konusu nedenlerin en önemlisi güvenlik sorunuydu, sorunlar sadece bununla sınırlı kalmayıp maddi imkânın yetersizliği de bir başka nedendi. Bu nedenlerden ötürü Bağımsız Seçim Komisyonu (BSK) devlet başkanlığı, il meclisi ve halk meclisi seçimlerinin birlikte yapılacağını da söyledi. Fakat böyle bir karar bazı siyasetçiler tarafından reddedilerek hiçbir zaman sonuçlanmadı. Devlet başkanlığı ve il meclisi seçimleri 20 Ağustos'ta aynı zaman sürecinde yapıldı.

Başkanlık adayına ilk başta toplam olarak 44 kişi aday olmuştur. Ancak Bağımsız Seçim Komisyonunun incelemeleri sonucunda bazı adayların adaylık koşullarını

taşımadıklarından dolayı aday olamayacakları belirlenmiştir. Adaylık koşullarını taşıyanlar 32 kişi olup seçime girebilmiştir. Afganistan Seçim Kanununa göre adaylardan biri %50'den fazla oy ya da salt çoğunlu alması gerekir. Adaylardan biri %50'den fazla oy alamadığı takdirde en çok oy alan iki aday arasındaki seçim ikinci tura gidecektir. Seçim ikinci tura gittiğinde iki adaydan en çok oy alanı devlet başkanı olarak seçilir (Begzad, 2014: 48).

Afganistan Cumhurbaşkanlığı Adaylarının genel özelliklerine bakıldığında, en çok etnik kimlik, mezhepsel kimlik, mesleki kariyer ve kabile gücü gibi özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu seçime ilk seçimden de çok kişi aday olmuştur ancak önde gelen adaylar arasında bulunan isimlerde ise, Devlet Başkanlığı görevini yürüten Hamid Karzai, dışişleri eski bakan olan Dr. Abdullah Abdullah, insan hakları savunuculuğu ile tanınan, yolsuzluklarla mücadelede söz veren, diğer adaylardan bambaşka bir profile sahip olan ve Afgan halkı tarafından milli aday olarak tanınan Ramazan Beşerdost ve maliye eski bakan olan Eşref Gani'dir. Sonunda seçim sonuçları 5 Eylül 2009 yılında açıklanmıştır. Bu seçim sonucunda Hamid Karzai oyların%48.67'sini, Dr. Abdullah Abdullah %30.59'unu, Dr. Ramazan Beşerdost %10.46'sını ve Eşref Gani ise %2.94'ünü ve kalan oyları ise diğer adaylar almışlardır (Andishmend, 2012a: 267-282).

Söz konusu seçimde çok şikâyetlerde bulunuldu bu şikâyetler sonucunda Bağımsız Seçim Komisyonu bir milyon üzerindeki oyu geçersiz ilan etmiştir. Bu neden dolayı adayların oyları daha da düşmüştür. Adaylar arasında en çok oy alan Karzai ile Abdullah'ın ikinci tur seçime gitmeleri gerekiyormuş. Ancak Dr. Abdullah ikinci tura gitmeyeceğini ilan ederek seçime katılmayacağını bildirmiştir. Sonuç olarak Karzai her ne kadar %50'den fazla oy almamış olsa da bir kez daha seçimi kazanmıştır (Begzad, 2014: 49).

2004 seçimlerine katılım oranı açısından 2009 seçimi ile karşılaştırdığımız zaman 2009 katılım oranı 2004 seçimine göre farklı nedenlerden dolayı daha az olmuştur. Ancak seçim sonuçlarını değiştiren faktörler tezin son bölümünde açıklanacaktır. (Andishmend, 2012b: 276).

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN SOSYOLOJİK YAPISI

2.1. AFGANİSTAN: PARÇALANMIŞ BİR TOPLUM

Çalışmanın bu kısmında Afganistan'ın sosyal yapısı hakkında bilgi verilecektir. Toplumların din, dil ve etnik grup açısından homojen bir yapıda olması o bölgedeki siyasal ve sosyal kurumların varlığını zorunlu olmaktan çıkaracaktır. Fakat din, dil ve etnik grup açısından homojen yapıda olmayan toplumlar içerisinde bu farklılıklardan doğan sorunlar meydana gelecektir ve bu sorunların çözümü için siyasal ve sosyal kurumların varlığı zaruri bir ihtiyaç halini alacaktır (Rahimi,2010: 79-80).

Afganistan'ın sosyal yapısı farklı din, dil ve yaşama sahip olan kavimlerden oluşmaktadır. Bu ülkede çeşitli etnik gruplar birlikte yaşamaktadır. Afganistan'daki etnik gruplardan bazıları şunlardır: Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Arap, Aymak, Beluç, Brohi, Gucar, Kırgız, Moğol, Yahudi, Hindu, Kızılbaş, Nuristani ve diğerleri... Afganistan'da yaşayan halkın farklı etnik gruplardan oluşması, gelenek ve göreneklerin, yaşam tarzlarının ve kültürlerin de birbirinden farklı olmasına ve bu sebepten ülkede herkes tarafından kabul edilen siyasi bir sistemin kurulamamasına neden olmuştur. Afganistan geçmişten günümüze kadar milli bir siyasi sisteme sahip olamamıştır. Ayrıca Afganistan azınlık grupların oluşturduğu sosyal bir yapıya sahip olduğu için siyasi yapı da bu grupların isteklerine bağlı olagelmıştır. Siyasi iktidar ve ulusal zenginliğin dağılımı gruplar arasında farklı anlamlar ifade etmiş ve bu gruplar kendi kavimleri dışındaki herkese baskı uygulamıştır. Afganistan tarih boyunca etnik gruplar arasında yaşanan pek çok çatışmaya şahit olmuştur (Noori, 2013: 9).

2.1.1.Afganistan'daki Etnik Grupların Ulusal Kimliği

Afganistan anayasanın dördüncü maddesini göre:“Afganistan'da ulusal egemenlik halka aittir. Böylece halkın egemenliğe doğrudan ya da dolaylı olarak katılım sağlaması sonucunda seçmiş oldukları kişiler Afganistan'da yaşayan halkı temsil etmektedir.”

✓ Afgan ulusu; Afganistan vatandaşlığına sahip olan tüm bireylerden oluşmaktadır.

✓ Afgan ulusu: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Beluciler, Nuristaniler, Aymaklar, Kırgızlar, Kızılbaşlar, Gucarlar, Brohiler ve diğer etnik grupların bir araya gelmesiyle oluşan çok uluslu bir yapıya sahiptir.

✓ Afgan ulusu adı altında geçen her birey ‘Afgan’ olarak bilinmektedir.

✓ Anayasanın yedinci maddesine göre: “Afganistan, daha önceden imzalamış olduğu Birleşmiş Milletler Antlaşması, Uluslararası Antlaşmalar ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisine riayet etmektedir” (Afganistan Anayasası, 2004: 7-9).

Anayasanın yedinci maddesine göre Afganistan, Birleşmiş Milletlerin bir üyesidir ve milli varlığını tüm dünyaya duyurmuştur. Yukarıda açıklanan anayasanın bazı maddelerine göre Afganistan’da yaşayan tüm etnik gruplar uluslararası düzeyde ortak bir ulusal kimliğe sahiptir. Ayrıca anayasanın dördüncü maddesine göre Afganistan vatandaşlığına sahip olan tüm bireyler; Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen ve diğer etnik grupların herhangi birinden olan herkes, ‘Afgan’dır.

Ancak bazı görüşlere göre; dil, ırk, kavim ve mezhep açısından farklı etnik gruplara mensup olan Afganların yurtiçinde tek ulusal bir kimliği yoktur. Günümüzde Afganistan’ın farklı bölgelerinde yaşayan insanlar kendi kavim ve etnik grup kimliklerini yansıtan tanımlamaları ‘Afgan’ kelimesine tercih etmektedirler (Dehshiyar, 2013: 71). Bu görüşün temel sebepleri arasında şu unsurlar gösterilebilir:

✓ Afganistan dil ve mezhep unsurlarına bağlı olarak sosyo-kültürel örgütlenme açısından olağanüstü farklılaşmış bir ülkedir. Dil farklılığı açısından; Peştuca ve Farsça resmi dilleri de dâhil olmak üzere birbirinden farklı pek çok dil ve bu dillerin yaşamasını sağlayan pek çok insan bulunmaktadır. Bu grupların bölgesel dağılımı da genel olarak ülkenin kuzey batısı, merkezi bölgeleri ve güneydoğusu şeklinde birbirinden ayrılmaktadır.

✓ Mezhebi bölünmeler açısından da ülke çok karmaşık bir durumdadır. Afganistan’ın büyük bir bölümünün Müslüman olmasından dolayı ülke çapında ulusal birliği sağlayabilecek en temel gücün İslam dini olduğu düşünülmüşse de, burada yaşayan halkın mezhebi yapısının farklılık göstermesi sonucunda bu birleştirici güç etkisini gösterememiştir. Ülkenin resmi mezhebi Hanefiliktir. Ancak on iki imamlık Şiiiler ve İsmaili mezhebine mensup gruplar da bulunmaktadırlar (Andishmend, 2013: 56-57).

✓ Siyasi iktidarın her zaman tek bir etnik yapının elinde olmasından dolayı ulusal kimlik üzerine yapılan çatışmalar bazen hız kazanmıştır. Kendilerini ülke içindeki çoğunluğu oluşturan etnik grup olarak gören ve Afganistan'ın kurucusu ilan eden Peştunlar, Afganistan'daki diğer etnik grupları ulusal kimliklerini ifade ederken "Afgan" kelimesini kullanmaya zorlamıştır. Fakat diğer etnik grupların özellikle de Peştun olmayanların Afgan kelimesinin Peştun kelimesi ile eşanlamlı olduğunu düşünmelerine bağlı olarak bu teklifi reddetmişler ve böylece farklı etnik gruplar ile Peştunlar arasında pek çok çatışma yaşanmıştır. Afganistan siyasi hayatı boyunca bunun gibi çatışmalara şahit olmuştur (Rahimi, 2010: 110).

✓ Başka bir neden ise etnik grupların yaşadığı bölgelerdir. Afganistan toprakları etnik gruplar arasında bölünmektedir. Genel olarak Hazara etnik grubu ülkenin merkezinde, Özbekler ve Tacikler kuzeyinde, Peştunlar ise ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yaşamaktadır. Ülkenin farklı bölgelerine dağılan etnik grupların yerleşim yerlerinin birbirinden uzak olması bu grupların yakın ilişkiler kurmasına engel olmuştur.

✓ Afganistan coğrafi konumu sebebi ile tarih boyunca pek çok devlet ve imparatorluğun istilasına uğramış ve birçok medeniyetin egemenliği altında kalmıştır. Bu durum Afganistan'ın ulusal ve kültürel kimliğine büyük bir etki yapmıştır. Bunun bir sonucu olarak Afganistan günümüz itibarıyla karmaşık bir etnik kimliğe bürünmüş ve çok uluslu bir ülke görünümü kazanmıştır. Afganistan içinde yaşayan halk ulusal kimlik yerine kavim kimliğini kullanmaktadır. Ülkenin etnik kimliğini oluşturan grupların en önemlilerini, Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler oluşturmaktadır (Saaie, 2009: 20).

2.1.2. Peştunlar'ın Etnik Yapısı

Bölümün ilk kısmında ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturduğu bilinen, 250 yıldır Afganistan topraklarında hüküm süren ve 1747 yılında ilk Afgan devletini kuran etnik topluluktan bahsedilmektedir. Peştunlar'ın kadim bir geçmişe sahip olduğu birçok görüş tarafından benimsenmektedir. Ancak benimsenmiş olan bu görüşleri destekleyici nitelikte tarihi kaynaklara henüz sahip değiliz (Shahrani, 2006: 11). Bu sebepten Afganların(Peştunlar'ın) hangi soya mensup olduğu hakkında kesin bir yargıya varılamamış ve bu konu hakkında da pek çok farklı görüş ortaya konulmuştur.

Bu görüşler arasında en çok kabul göreni ise İsrail'in kaybolan kabilesinin Süleyman¹⁸ dağlarına gelip yerleştiği şeklindedir. Bu konuda birçok Peştun bilim adamı ve yazarı görüşlerini dile getirmiştir. Bu görüşü destekleyici olarak Afganistan Kralı Amir Şir Ali Han vasiyetinde kendi toplumunun "İsrail'in kayıp toplumu olduğunu" söylemiştir. Bunun haricinde Afganistanlı Peştun yazarlardan Şir Muhammed Gandopur da İsrail soyundan geldiklerini ileri sürmüştür. Peştun tarihçi İbrahim Zai de bu konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Asıl Peştunlar İsrail soyundan gelmektedir". Malik Taud vefat ettikten sonra Hazret-i Davud tahta geçmiş ve Malik Taud'un eşlerinden üç çocuğu olmuştur. Bahriya ve Armiya isimlerindeki çocuklardan sonra bir çocuk daha olmuştur ki bu çocuğa "Afğanna" ismi verilmiştir. Bu çocuklar arasında yaşanan taht kavgaları sonucunda üç farklı kabile meydana gelmiştir. Afğanna kendi kabilesiyle birlikte Afganistan'ın Süleyman dağlarına gelerek buraya yerleşmiştir. Önce "Afğan", "Patan", "Pathan" adıyla anılan etnik grup daha sonra Peştun adını almıştır (Hajiyarali, 2011: 41).

Peştunlar'ın hangi soydan geldiğini ifade eden başka bir görüş ise şu şekildedir: Mısırlı Kıptiler'in ve Arapların soyundan gelen Peştunlar Arapların tüm özelliklerini taşımaktadır. Bazı düşünürler ise Peştunlar'ın Hazreti Nuh'un soyundan geldiğini iddia etmektedir. Günümüze kadar gelen rivayetlere göre, Nuh'un soyundan gelen Zohak'ın oğulları, Faridan Hanedanı'nın baskısından kurtulmak için İran'dan kaçmış ve bugünkü Herirud Irmağı çevresindeki Gur iline sığınmıştır. Göç eden bu insanların sayısı gün geçtikçe çoğalarak bugünkü Peştunları ortaya çıkarmıştır (Talaash, 2015: 6). Peştunlar'ın hangi soya mensup olduğu hakkında çok sayıda görüş ileri sürülmesine rağmen birçok Afgan ve Batılı bilim adamı onların İsrail oğulları soyundan geldiğini bazı deliller çerçevesinde kabul etmektedir. Bu delillerden bazıları şunlardır: Peştunların yüz şekli, fiziksel yapısı ve davranış biçimi Yahudilerle yakın benzerlik göstermektedir. Ayrıca Peştunlar'ın kullandığı bazı isimlerin İsrail dilindeki isimlerle aynı olması da soylarının İsrail oğullarına dayandığının kabul edilmesinde etkili olmuştur.

Fakat son zamanlarda modern yazarlar ve antropologlar tarafından Peştunların, Hint-Avrupa halklarının bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Bu görüşe göre, Hint-Avrupa halklarının bir parçası olan topluluk Afganistan'a gelip burada yaşamaya

¹⁸Afganistan'daki iki dağın adıdır. Afganistan'ın güneydoğusunda ve Pakistan'ın batısında yer olan Süleyman Dağları iki ülke arasında ortak sınırdır.

başlamıştır. Daha sonra diğer etnik gruplardan Tacikler, Araplar, Hintliler ve Türkler bu etnik gruba katılarak kültür ve dil açısından yepyeni bir etnik grup olan Peştunları ortaya çıkarmıştır. Bu görüş, pek çok Peştun ve Peştun yazar (Kohzad, Ghubar, Kakar vb...) tarafından kabul edilmiştir (Najafi, 2011: 51-53).

İslâm'ın büyük komutanı Halit Bin Velid döneminde Müslüman olan Peştunlar'ın çoğu Sünnî ve Hanefî mezhebindedir. Ancak çok az bir kısmı da Şîî Müslümanlardır. Afganistan'da uzun süreli bir savaş dönemi yaşandığından Afganistan'ın nüfusu ile ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Bu nedenle Peştunlar'ın nüfus sayısı da kesin olarak bilinmemektedir; ancak bazı araştırmalar sonucunda Peştunlar'ın ülke nüfusunun %40'ını oluşturduğu düşünülmektedir. Peştunlar Dürraniler, Gılzaylar ve Köçi olmak üzere kendi içerisinde üç büyük kabileye ayrılmaktadır (Sajjadi, 2013: 66) Alt başlıklarda Peştunlar hakkında daha ayrıntılı şekilde bilgi verilmektedir.

2.1.2.1. Peştun Dili

Bazı araştırmacılar Pahtu(Peştun) dilinin kökeninin İsrail dilinden geldiğini iddia etmektedir. Söz konusu araştırmacıardan biri olan İbrahim Zai Peştuca konusunda şunu kaydetmiştir: “Asıl Peştuca'da sadece yüz on kelime bulunmaktadır ki bu kelimeler diğer dillerde mevcut değildir; yüz on kelime dışında Peştuca, Farsça, Arapça, Türkçe ve Urduca dillerin karışımından oluşan bir dildir”. Sonuç olarak Peştucanın tamamen farklı bir dil olduğu söylenilebilir. Ayrıca Arapçanın, Farsçanın ve Türkçenin bölgede kullanılmasından dolayı Peştuca bu dillerin etkisi altında kalarak özünü kaybetmiştir (Hajiyarali, 2011: 43).

Genel olarak kabul gören ikinci fikre göre Peştuca, Hint-Aryan dil grubundan gelmektedir. Ancak Peştucanın dil bilgisi açısından Hintçe ve Beluçça ile çok sayıda yakın benzerlikleri vardır. Bu görüş Peştunlar tarafından da kabul görmüştür. Peştunlar genel olarak başkentten uzakta, vadilerde yaşadığından kullandıkları dil, diğer dillere nazaran Arapça ve diğer yabancı dillerin etkisi altında kalmaktan kurtulmuştur (Popal, 2011: 3).

Peştuca Afganistan'da ve Pakistan'da kullanılmaktadır. Afganistan'ın eski kralları Peştuca dilinin kullanımını yaygın bir hale getirmek ve halk tarafından benimsenmesini

sağlamak amacıyla çok çaba harcamışlardır. Fakat günümüzde Peştuca sadece Peştun kabileleri içerisinde yaygınlaşarak bu kabileler arasında kullanılmıştır. Afganistan'ın resmi dillerinden biri olan Peştucayı halkın %35'i konuşmaktadır. Peştuca pek çok lehçeye sahiptir, ancak bu lehçeler arasında iki lehçe çok ünlüdür. Bunlardan biri Oryantal Lehçesidir; bu lehçe en çok Lovger, Paktiya, Lagman, Gazni ve Vardak şehirlerinde kullanılmaktadır. Diğeri ise Batlı Lehçesidir ki bu lehçe de en çok Kandahar ve Ferah şehirlerinde kullanılmaktadır (Najafi, 2011: 54-55).

2.1.2.2. Peştunlar'ın Sosyal ve Kültürel Yaşamı

Günümüzde Peştunlar'ın çoğunluğu Afganistan'ın doğusunda ve güneyinde, bir kısmı da kuzeybatısında yaşamaktadır. Peştunlar yoğun olarak Kandehar, Nengerahar, Paktiya, Ferah, Gazne, Kâbil ve Host şehirlerinde yaşamaktadırlar. “Bunun dışında ülkenin diğer bölgelerinde, özellikle de Türkmenler ve Özbeklerin yoğun olarak yaşadığı kuzey Afganistan'da küçük bir Peştun azınlığı bulunmaktadır” (Aydın, 2010: 13). Genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan Peştunlar, ayrıca ticaret yapmakta ve devlet işlerinde bulunmaktadır.

Peştunlar, kabile ve aşiret şekline dayanan kültür ve yaşam tarzına sahiptir. Söz konusu etnik grubun genel olarak savaşçı, cesur, gururlu, misafirperver ve kendi ırkları dışından olanları kabul etmeyen özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Peştunlar'ın siyasi tarihine baktığımızda her zaman savaş içinde yaşadıklarını anlayabiliriz. Savaşlar ve diğer kavimlerin saldırıları Peştun kültürünün biçimlenmesinde rol oynamıştır. Peştunlar kendi geleneklerine çok bağlı olduğu için dünyada yaşanan gelişmeler ve yenilikler onlar için önem arz etmemektedir. Ayrıca kendi ırkları, dilleri, kuralları, etnik ve ulusal kimlikleriyle gurur duyarak (Peştunvali) gelenek ve göreneklerine aşırı derecede bağlılık göstermektedirler (Najafi, 2011: 55-56). Peştunlar genel olarak uzun elbiseler giymekte ve erkekler ise başlarına “Lüngi” adı verilen sarıklar sarmaktadır. Afganistan'da milli oyunu olarak kabul edilen “Atan Dansı” (bu dans üç-dört veya daha fazla kişinin bir araya gelmesi ve daire şeklinde dönmesiyle oynanır) düğünlerde ve bayramlarda mutluluk göstergesi olarak oynanmaktadır. Peştun yemeği olarak bilinen “çapati”, en çok sevilen yemek, keçi ayanı ise en çok tercih edilen içecek türüdür. Peştunlar'ın yaşadığı yerlerde ailelerin izin vermemesinden dolayı çok fazla kız çocuğu okula gidememektedir. Bununla beraber günümüzde ülkenin en sorunlu bölgeleri güney

vilayetleridir ki bunlar Peştunlar'ın yerleşim bölgeleri arasındadır (Hajiyarali. 2011: 44).

2.1.2.3. Peştun Kabileleri

Afganistan'ın en büyük ve en etkin etnik grubunu temsil eden Peştunlar'ın aşiret bağları oldukça kuvvetlidir. Peştunlar arasında, merkezi yönetimden veya ülke kanunlarından daha çok aşiret liderlerinin fermanları geçerlidir. "Peştunlar her ne kadar Afganistan'da hâkimiyet kuran en büyük ve en temel etnik grup da olsa, sahip oldukları kültürleri ve yaşam şekli olan kabile yapıları merkezi bir politik güç oluşturmalarını zorlaştırmaktadır. Önemli kararlar Peştunlar'ın geleneksel topluluğu olan Loya Cirga tarafından alınmaktadır. Loya Cirga'da her Peştun kabilesinin temsilcisi bulunmaktadır. *Meclis gibi sürekli toplantı halinde olan bir topluluk değildir ve olağanüstü hallerde yalnızca belli bir konunun ya da konuların görüşülmesi amacıyla toplanır, kararlar alındıktan sonra dağılır*" (Çınarlı, 2012: 75). Herhangi bir konu hakkında Loya Cirga'da alınan kararlar aynen kabul edilmektedir. Peştunlar hiçbir zaman merkezi devletin kanunlarına saygı göstermemiştir.

Afganistan'ın en büyük etnik grubunu oluşturan Peştunlar kendi içinde; Gılzai, Dürrani ve Köçi¹⁹ olmak üzere üç farklı kabileye ayrılmıştır. Siyasal hâkimiyet çoğu zaman Dürranilerde olmuştur. Bunun tek istisnası 1978'deki Komünist darbesidir. Bu darbe sonucunda hâkimiyet Peştunlar'ın diğer kolu olan Gılzailere geçmiştir. Diğer bir ifadeyle Dürrani kolundan Ahmet Han Abdali'nin, Afganistan devletini kurduğu 1747 tarihinden günümüze kadar, bir kaç istisnai durum dışında, Peştunlar her zaman Afganistan'da siyasi kontrolü elinde tutmuştur (Yegin, 2015: 39).

Üçüncü kabile olan Yörüklerin(Köçi Peştunlar) nüfusunun yaklaşık olarak 1 veya 2 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu gruplar ülkenin kuzey ve güney bölgelerinde sürekli yer değiştirmektedir. Hayvancılıkla uğraşan Köçiler özgür hareket etmeyi sevdiklerinden dolayı bugüne kadar devletin ortaya koymuş olduğu hiçbir kanunu önemsememişlerdir. Köçilerin yaşadığı belli bir yer bulunmamaktadır. Besledikleri hayvanlar nereden beslenirse o bölgede mevsimsel olarak çadır kurup yaşamaktadırlar. Bir çadırın içinde genel olarak bir veya birden fazla aile bir arada

¹⁹ Yörük demektir.

yaşayabilir. Bu kabilede kadınlar erkeklerden daha fazla çalışmaktadır; çünkü bu kabilenin benimsediği düşünce yapısına göre erkekler çalışmamalıdır. Köçilerin Afganistan Parlamentosunda on milletvekili bulunmaktadır. Yetiştirdikleri hayvanların beslenmesini sağlamak amacıyla sürekli göç ederek yaşamlarını sürdüren Köçiler, göç halinde iken Hazaralar'ın otlaklarına saldırıp kendilerine karşı gelenleri öldürmektedirler (Hajiyarali, 2011: 45).

Peştunlar bu üç büyük kabile dışında Khil(grup), Zİ(oğlu) ya da Zai(oğlu) adı verilen birbirinden farklı başka küçük gruplara da ayrılmaktadır. Bazı bilim adamlarına göre Peştunlar'ın iki büyük kabilesi olan Gılzai ve Dürrani'ler 60 ayrı küçük gruba ayrılmaktadır. Ancak bu gruplar, Afganistan'daki diğer etnik gruplara ve yabancılara karşı bir araya gelerek ittifak kurabilmektedirler.

2.1.3. Tacikler

Afganistan'da Peştunlardan sonra siyasi ve sosyal güç olarak en büyük etnik grubu oluşturan Tacikler, ülkenin en köklü toplumu arasında sayılmaktadır. Yoğun olarak kuzey, kuzeydoğu ve güneybatı bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ülke nüfusunun yaklaşık %25'ini oluşturan Tacikler, diğer etnik gruplara göre kabile hayatını daha erken terk ederek kentlileşmişlerdir. Afganistan tarihinde siyasi iktidar monarşik bir yapıda olmasına rağmen Tacikler siyasi iktidara sınırlı ölçüde de olsa bazı katkılarda bulunmuştur (Sajjadi, 2014: 2013: 67). Beçeyi Sakav olayı bu durumu bir örnek olarak verilebilir. Soyu Taciklere dayanan Beçeyi Sakav, 1929 yılında yapmış olduğu saldırıyla Kabil'i ele geçirmiş ve dokuz ay boyunca siyasi iktidarın başında kalmıştır. Dokuz aylık iktidarın sonunda Sakav, Peştunlar'ın Saduzay kabilesine mensup olan komutan Muhammed Nadir Şah tarafından asılarak öldürülmüştür (Adyın, 2010: 15). Beçeyi Sakav'ın ölümünden kısa bir süre sonra Tacikler yeniden iktidara gelmiştir. Fakat bu dönemde ülke içinde yaşanan ve etkileri ülkenin her yerinde hissedilen savaşıardan dolayı Tacik hükümeti Taliban rejimi tarafından yıkılmıştır.

2.1.3.1. Tacikler 'in Etnolojik Yapısı

Genellikle Farsivanlar adıyla bilinen ve ülkenin her bölgesine dağılmış şekilde yaşayan Tacikler, Afgan halkının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu etnik grup

konuştukları dilin yapısı, örgütlendikleri yönetim anlayışı ve sahip olduğu yaşam biçimi bakımından Afganistan'daki diğer etnik gruplardan büyük farklılıklarla ayrılmaktadır. Kendilerini ülkenin en eski etnik grupları arasında gösteren Taciklerin soyunun nereden ve kimlerden geldiği hakkında birçok farklı görüş bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında Taciklerin kimliği hakkında yapılan araştırma sonuçları kısa bir şekilde anlatılmaktadır (Bellew, 1880: 86).

Bazı eski uzmanlar Tacik isminin Arapçadan geldiğine inanmaktadır. Bu uzmanlara göre Tacik kelimesinin kökü Arapça'da taç anlamına gelen "tai", "taz" veya "taç" kelimelerinden oluşmaktadır. Afganistan'da İslamiyetin yayıldığı ilk dönemlerde Fars ülkesinin güneyini ele geçiren Araplar, evlilik yoluyla başka milletlerle karışan kendilerinden önceki soydaşlarına "Taz" veya "Taç" ismini vermişlerdir. Söz konusu "taz" kelimesi önceleri "Tajik" ve "Tazik" daha sonra "Tacik" kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Uzmanların bu düşüncesine göre eski dönemdeki Araplar, Fars topraklarını ele geçirdikten sonra farklı topluluklardan olan insanlarla evlenerek bugünkü Tacikleri oluşturmuşlardır. Bu nedenle Taciklerin soyunun tam olarak nereden geldiği ve hangi topluma dayandığı hakkında kesin bir görüş bulunmamaktadır. Tacik etnik grubu geçmişten günümüze kadar İran, Tacikistan ve Afganistan'da sosyal hayatlarına devam etmektedirler (Talaash, 2015: 7-8).

Taciklerin soyunun nereden geldiği hakkında belirtilen başka bir görüş ise Tacik kelimesinin, Türk kökenli "Tazik" yâda "Taziek" kelimelerinden geldiğidir. Eskiden Türkler "c" harfini kullanmadıkları için "Tacik" kelimesini "Taziek" şeklinde telaffuz etmişlerdir. Tacik kelimesinin Türkçe bir kelime olarak ortaya çıkışı ile ilgili tam bir tarih verilmemesine rağmen bu kelimenin ilk olarak 14. yüzyılda Amir Timur Köragon'ın "Manam Timuri Jahankoşa" eserinde geçtiği bilinmektedir. İnayetullah Şehrani'ye göre, Tacik kelimesi Türkçe olan "Taçlık" kelimesinden alınmıştır. Taç kelimesinin karşılığında kullanılan "Taçlık" kelimesi anlam olarak, bu tacı kullanmada hak sahibi olan, padişah veya sarayı yöneten diğer kişiler için kullanılmıştır. Arap fetihlerinden sonra sarayda yetkili kişilerin çoğunluğunun Taciklerden oluşması, Farsçanın saray dili olarak kabul görmesinin altında yatan sebebi de açıklamaktadır. Saray içinde Farsça konuşan ve sarayın idari yapısında yetkili olan bu kişilere Taç sahibi anlamına gelen "Taçlık" ifadesi kullanılmış ve bu kelime daha sonra "Tacik" kelimesine dönüşmüştür. Bununla beraber Arya Devletinin ilk padişahı olan

Kiyumars'a iktidara geldiği ilk gün taç giydirilmiş ve "Taçlı" bir şah olarak tarihe geçmiştir. Taciklerin soyunun Kiyumars'tan geldiğini savunan başka bir görüşe göre, Tacikler "Tacik" ismini bu padişahın alarak varlıklarını bugüne kadar aynı isimle devam ettirmiştir (Shahrani, 2009: 30).

Afganistan'ın ünlü tarihçilerinden Gulam Muhammed Gubar, Tacikleri Aryan kökenli ve Peştunlar'ın bir kolu olarak görmektedir. İran'lı bilim adamı Muhammed Tabatabai'ye göre Tacikler Aryan kökenlidir ve İran halkıyla aynı soydan gelmektedir. Diğer bir Afgan bilim adamı olan Cavid'e göre, Tacikler birkaç Aryan ırkının birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Tacikler uzunca bir süre Aryana topraklarında ve Orta Asya'da yaşamıştır.

Yukarıda bahsedilen görüşlerin dışında başka görüşler de bulunmaktadır. Fakat Taciklerin soyunun nerden geldiği konusunda ortaya konulan ve birbirinden farklı olan bu tezlerin ortak noktası, Tacikler'in Hint-Avrupalı kavimlerden birinin soyundan geldiğini savunmalarıdır. Bu görüş Tacik bilim adamları tarafından da kabul edilmiştir. Tacik bilim adamları "Taciklerin genel olarak Müslüman, Fars dili ile konuşan, Horasan ve Orta Asya'nın en eski toplumlarından biri olduğuna" inanmaktadırlar (Najafi, 2011: 57-58).

2.1.3.2. Taciklerin Dili

Afganistan'ın ikinci kalabalık etnik grubunu temsil eden Taciklerin dili, Farsçanın değişik bir şivesi olan Darice'dir. Bu dil Hint- Avrupa dilinin bir koludur. Farsça diline bazı değişikliklerin uygulanması sonucunda ortaya çıkan bu dil, İran'da Farsça, Tacikistan'da Tacikçe ve Afganistan'da Darice olmak üzere üç farklı biçimde konuşulmaktadır (Çınarlı, 2012: 75). Ancak tezin başlıkları altında ele alınan bu dilden bahsedilirken, Darice, Farsça veya Tacikçe isimlerinden herhangi birini kullanmamızın bir sakıncası bulunmamaktadır. Çünkü bu dil üç ayrı ülkede kullanılmaktadır ve aralarındaki bir kısım şive değişiklikleri dışında aynı özelliklere sahiptir. Darice bir dil olarak ilk kez Horasan'ın²⁰ Belh ve Buhara bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Bu dilin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Tacik atalarının büyük bir payı vardır. Başlangıçta

²⁰Afganistan'ın eski adı.

Darice, Horasan'da(Afganistan) ortaya çıkmıştır ve ardından diğer yerlere özellikle de Hint Yarımadası'na yayılmıştır (Najafi, 2011: 59).

Afganistan'da kullanılmakta olan bu dile verilen Darice ismi, Türkçe'de dere anlamına gelen Dari(darra) kökünden gelmektedir. Geçmişten günümüze kadar Taciklerin büyük çoğunluğunun yaşadığı yerler genellikle dağlık ve sulak alanlardır. Bu yüzden Dari isminin dağlık alanlarda yaşayan kişilere söylendiği tahmin edilmektedir. Keklik sesini çok beğenen Tacikler kendi dillerini de bu kuş türünün çıkardığı sese benzetmişlerdir.

Darice isminin kökünün nereden geldiği konusunda belirtilen görüşlerden biri de, bu ismin Der(der-bardan) kelimesinden alındığıdır. İslamiyet'ten önce Sasaniler döneminde kullanılan bu isim dergâh(yer, mekân) anlamına gelmektedir. Tacik olarak adlandırılan kişilerin Arap fethinden sonra da saraylarda yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle Taciklerin kullandığı dil olan Daricenin de saray(darbar) dili olarak kabul edildiği söylenmektedir.

Afganistan'da kullanılan ana dillerden biri olan Darice Tacik olmayan etnik gruplar tarafından da değişik şivelerle konuşulmaktadır. Hazaralar, Kızılbaşlar ve Aymaklar bu grupların başlıcalarıdır. Ayrıca Afganistan'ın kuzeyinde Darice'yi ikinci ana dil olarak benimseyen ve evlerinde de Darice konuşan Özbekler ve Türkmenler bulunmaktadır (Talaash, 2015: 8).

2.1.3.3. Taciklerin Sosyal ve Kültürel Yapısı

Siyasal ve sosyal açıdan Peştunlardan sonra en kalabalık ikinci etnik grubu temsil eden Taciklerin, Horasan'ın(Afganistan) kültür ve medeniyetinin gelişmesinde büyük payı vardır. Farsçanın gelişerek günümüze kadar gelmesinde en çok bu etnik grubun çabası bulunmaktadır. Genel olarak Tacikler muhafazakâr, barışçıl, hoşgörülü ve rahat bir yaşam sürdürmeye düşkün insanlardan oluşmaktadır.

Celâleddîn Siddiki'ye göre Tacikler sözlerine sadık bir toplumdur ve Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplarla iyi ilişkiler kurmayı istemektedirler. Bu etnik grubun en dikkat çeken özelliklerinden biri de barışçıl olmalarıdır (Najafi, 2011: 60).

Taciklerin az bir kısmı dağınık şekilde Orta Asya ve Rusya'da bulunurken yoğun olarak Tacikistan, Özbekistan ve Afganistan'da yaşamaktadırlar. Tacik etnik grubu genel olarak Afganistan'ın kuzeyi, kuzeydoğusu, batısı ve güneybatısında yaşamaktadır (Yusufi, 2013: 37). Afganistan'da yaşayan Tacikler, Dağ Tacikleri ve Farsivanlar olmak üzere iki büyük gruba ayrılmaktadır. Birinci gruba Dağ Tacikleri denmesinin ana nedeni, dağlık bir bölge olan Bedeşan ilinde ve ona bağlı olan Vahan deresinde yaşıyor olmalarıdır. Vahan deresini ziyaret eden Batılı bir seyyah, oradaki Tacikleri şöyle tarif eder: "Onlar, bizim gördüğümüz en fakir insanlardır. Erkeklerin sırtında keçi derisinden yapılmış elbiseler vardı. Çocuklar ise tüm mevsimlerde çıplaktı. Kadınlar da çok erken yaşlanmaya başlıyorlar, otuzuna gelmeden dişleri dökülmeye başlıyor". Bu sebepten dolayı Dağ Taciklerinin çok farklı bir hayat sürdüğünü söyleyebiliriz (Aydın, 2010: 15). Ayrıca Tacikler genel olarak Sünni oldukları halde Vahan deresinde yaşayan Dağ Taciklerinin büyük bölümü Şii Müslümanlardır. Oradaki Tacikler, Tacikistan'daki soydaşlarıyla aynı dili, Tacikçe'yi konuşmaktadır. Afganistan'daki diğer etnik gruplara göre daha önce kabile hayatını terk ederek kent hayatına atılan Farsivanlar genel olarak kentlerde veya kırsal alanlarda yaşamaktadır. Ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Farsivanlar hem ekonomik alanda hem de siyasi alanda büyük rol oynamaktadırlar. Tacikler kent hayatı içinde olmasına rağmen Bedeşan, Herat, Pençşir gibi farklı şehirlerde birbirinden ayrı özellikteki yaşam biçimine sahiptirler. Farsivanlar yoğun olarak Kabil, Bağlan, Çarikar, Pençşir, Herat, Ferah, Samangan, Sar-i Pol ve Kunduz şehirlerinde bulunmaktadır (Talaash, 2015:8).

Genel olarak ticaret, ziraat, hayvancılık ve devlet işleriyle uğraşan Taciklerin, Peştunlar'ın aksine aşiret yapıları çok güçlü değildir. Tacik etnik grubu, Afganistan'da Taliban rejiminin yıkılmasından sonraki süreçte Peştun olmayan diğer etnik gruplara nazaran devlet işlerine daha büyük katkılar sağlamıştır (Saaie, 2009: 22).

2.1.4. Hazaralar

Afganistan'ın üçüncü büyük etnik grubunu temsil eden Hazaralar Afganistan'daki nüfusun yaklaşık olarak %15-20'sini oluşturmaktadır. Hazaralar'ın dili Farsçanın

Hazaregi²¹ lehçesidir. Halkın çoğunluğu mezhep olarak On İki İmam Şiiliğine bağlıken az bir kısmı da Sünni Müslümanlardandır. İnandıkları mezhepten dolayı Hazaralar, siyasi iktidarı elinde bulunduran etnik gruplar tarafından en çok ezilen topluluklardan biri olmuştur. 1890 yılında Emir Abdurrahman Han döneminde Afganistan'dan kaçmak zorunda kalan bir kısım Hazara, İran'da Horasan ve Pakistan'da Ketta ve Belucistan bölgelerine ve Hindistan'daki çeşitli bölgelere yerleşmiştir (Yegin, 2015: 40). Hazaralar, genellikle Afganistan'ın kuzey bölgelerinde, Hazaracat isimli dağlık bölgede ve Hindukuş dağlarında bulunmaktadır. Asya kıtasının kavşak noktasında bulunması sebebiyle Afganistan Asya'nın kalbi unvanıyla adlandırılırken, Hazaracat ise Afganistan'ın kalbi olarak adlandırılmaktadır (Yazıcı, 2011: 475).

İstilacılar ülkenin bir tarafından diğer tarafına ulaşmak için Afganistan'ın orta noktasında yer alan şehirlerden biri olan Hazaracat'tan geçmek zorundaydı. Bu nedenle Hazaracat, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle tarih boyunca istilacıların saldırılarına maruz kalarak onların hâkimiyeti altında yaşamıştır. Hazaracat'ı işgal eden istilacılar daha sonra burada yaşayan halka soykırım yapmıştır (Talaash, 2015: 12-13). Çalışmanın bundan sonraki kısmında Hazaralar ve Hazara boyları (kabileleri), Hazaralar'ın menşei ile ilgili görüşler, kültürel ve sosyal yaşamları üzerinde durulmaktadır.

2.1.4.1. Hazaralar'ın Etnolojik Yapısı

Afganistan'ın tam merkezinde yaşayan ve kimliği Afganistan'daki diğer etnik gruplara göre daha belirsiz olan Hazaralar, Özbek, Türkmen, Tacik, Peştun ve Aymak gibi gruplarla komşudur. Hazaralar komşularıyla dil, din ve fiziksel yapı bakımından ayrılmaktadır. Sarı ırktan gelen Hazaralar'ın soylarının nereden geldiği konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden bazıları kısaca şöyle açıklanmaktadır:

Hazaralar'ın;

- ✓ "Afganistan'ın yerli ahalisi olduklarına dair görüş,
- ✓ Moğolların bakiyeleri olduklarına dair görüş,
- ✓ Moğol ve Türklerin terkihi olduklarına dair görüş,

²¹Farsçanın bir leçesi olarak kabul gören Hazaregi'de yaklaşık farsça kadar Türkçe kelime mevcuttur. Özellikle bitki ve yiyeceklerin isimleri tamamen Türkçedir.

✓ Muhtelif kabilelerin terkibi olduklarına dair görüştür" (Yazıcı, 2011: 477).

Birinci görüşün savunucularından biri olan Fransız bilim adamı Ferrier, "Hazaracat" başlıklı makalesinde Hazaralar hakkında: "Hazaralar'ın Afganistan'ın en eski yerleşimcilerinden biri ve Hint-Aryanların bakiyeleri" olduğunu söylemektedir (Nayel, Mason, 1994: 30). Ferrier'ye göre Hazaralar, M.Ö. IV. yüzyıldan beri Afganistan'ın Hazaracat bölgesinde yaşıyorlardı ve Makedonyalı İskender'in bölgeye yaptığı seferde onun karşısında savaşanlar bugünkü Hazaralar'ın atalarıydı. Ferrier bu görüşünü, İskender'in hayatını ele alan tarihçilerinden biri olan Quintus Curtius'un anlattıklarına dayandırmıştır. Ayrıca Afgan tarihçisi olan Abdulhay Habibi de bu görüşü savunmaktadır. Habibi, Büyük İskender zamanında bile Hazaralar'ın Hazaracat bölgesinde Afganistan'daki diğer etnik gruplarla birlikte yaşadığını ve onların Afganistan'ın yerlilerinden olduğunu söylemiştir (Yazıcı, 2011: 478). Hazaralar ve Moğol dilinin özellikleri üzerine araştırmalar yapmış olan Alman dilbilimci Mihael Weiers ise "Hazaralar'ın ve Moğollar'ın konuştuğu dil arasında kök birliği mevcut değildir" diyerek, Hazaraların Moğollarla aynı soydan gelmediğini ve onların Afganistan'ın yerlilerinden biri olduğunu açıklamıştır (Nayel, Mason, 1994: 29).

"Hazaralar'ın soyları ile ilgili en yaygın ikinci görüş ise, onların Cengiz Han zamanında bölgeye gelen Moğol askerlerinin bakiyeleri olduklarına dair görüştür" (Yazıcı, 2011: 479). Bu görüş pek çok yabancı ve Afgan tarihçi(Kakar, Prawdin, Vambery, Bellew, Thesigervd) tarafından kabul edilmiştir; ancak Hazaralar Moğolların soyundan geldiklerini her zaman reddetmiştir. Hazaralar'ın Moğol soyundan olduklarına dair pek çok görüş bulunmaktadır; fakat burada bir ya da iki önemli görüş hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Batılı araştırmacılardan biri olan Bellew'in ortaya koyduğu görüş ise Hazaralar'ın tamamen Moğol soyundan geldiği yönündedir. Bu görüşe göre Cengiz Han elinde bulunan on asker grubunun dokuzunu Kabil'e ve birini İndus Nehri'nin doğusunda bulunan Pekli Hazaralar bölgesine göndermiştir. Moğol askerleri zamanla Afganistan halkı ile ilişkiler kurarak kendi ana dillerini unutup Farsçanın bir lehçesi olan ve içerisinde pek çok Türkçe kelime bulunduran Hazaregi dilini konuşmaya başlamışlardır. Ayrıca Afganistan'ın güney bölgesi Safeviler tarafından işgal edildiğinde Moğol soyundan gelen Hazaralar Şiiliği benimsemiştir (Bellew, 1880: 90-91).

Reşiduddin, Hafız Ebadi ve Cüzcani gibi tarihçiler Cengiz Han dönemindeki Hazaralar hakkında yazdıklarıyla günümüzdeki pek çok araştırmacıya ışık tutmaktadır. Bu tarihçilere göre Afganistan'da Moğolların bakiyeleri olan Hazaralar yüksek dağlar arasına yerleştiler. Ancak bu tarihçiler Hazaralar'ın Cengiz Han döneminde değil, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Cengiz'in torunu olan Hülagü döneminde bölgeye geldiklerini ve buraya yerleştiklerini ileri sürmektedir. Aynı tarihçilere göre günümüzde Hazaralar'ın konuştukları Farsça içinde pek çok Moğolca kelimenin varlığı, Hazaralar'ın Moğol olduğunun kanıtıdır (Khanuf, 1994: 22-23). Fakat Hazaralar'ın Moğol olduklarına dair savunulan görüşlerin hiçbirisi tarihi belgelerle ispatlanamamıştır. Batılı ve yerli araştırmacılar, Hazaralar'ın yüz yapısına bakarak onların Moğol olduklarını söylemişlerdir. Bu görüş Hazaralı araştırmacılar ve tarihçiler tarafından reddedilmiştir (Hajiyarali, 2011: 79).

Hazaralar'ın soyları ile ilgili yakın zamanlarda ortaya çıkan üçüncü görüş ise Hazaralar'ın Türk-Moğol karışımı kabilelerden ortaya çıktığıdır (Akkurt, 2005: 73). Bu görüşün savunucuları Hazaraları XIII. yüzyılın başlarından XV. yüzyılın ortalarına kadar Afganistan'ın Hazaracat bölgesine yerleşmiş olan Moğol ve Türk askerlerinin bakiyeleri olarak değerlendirmektedir. Çünkü bu dönemlerde Afganistan toprakları sürekli olarak Moğollar ve Türkler tarafından işgal etmekteydi. Bu işgaller sonucunda kısa bir süre içinde Afganistan'ın tam merkezinde yeni bir nesil olan Hazara etnik grubu ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre Hazaralar yalnızca Moğol ya da yalnızca Türklerden meydana gelmemiştir. Kısaca her iki milletin karışımından oluşmuştur (Yazıcı, 2011: 483). Bu görüş de Hazaralı araştırmacılar ve tarihçiler tarafından ne reddedilmiştir ne de benimsenmiştir.

Hazaralar'ın soyları ile ilgili son görüş ise farklı kabilelerin karışımı olduklarına dair görüştür. Bu görüşe göre Hazaralar sadece Moğol-Türk karışımından ya da yalnızca Moğolların bakiyelerinden meydana gelmemiştir. Hazaralar Türk-Moğol, Tacik, Afgan ve Arapların karışımından meydana gelen bir etnik gruptur. 13-15. yüzyıla kadar muhtelif kabilelerin(Türk, Moğol, Tacik, Pers ve Arapların) terkiibi olarak bilinen bu etnik grup daha sonra Hazara ismiyle adlandırılarak varlıklarını bugüne kadar devam ettirmişlerdir. Söz konusu görüş, pek çok yerli ve yabancı tarihçiler tarafından kabul edilmiştir. Bu tarihçilerden biri H.F. Shrmen'dir. Shrmen'e göre "Moğollar, Hazaralar ve Aymaklar arasında dil ve kültür bakımından hiçbir ortak bağ yoktur". Ayrıca bu tarihçi

"Hazaralar'ın Afganistan'ın çeşitli etnik gruplarının ve İran yerlilerinin karışımından oluştuğunu" söylemektedir.

Hazaralar'ın muhtelif kabilelerin karışımından meydana geldiklerini başka bir tarihçinin görüşleri de desteklemektedir. Bu tarihçiye göre Hazaralar, Moğol silahlı askerlerinin ve Hazaracatın eski yerlilerinin özellikle de Taciklerin terkiibinden ortaya çıkmıştır (Mousavi, 2001: 55-57). Günümüzde Hazara halkı ve Hazaralı tarihçiler tarafından en çok kabul gören birinci görüştür. Hazaralar'ın bazıları kendilerinin Afganistan'ın en eski ve yerli toplumlarından biri olduğunu söylerken Caguri ilçesinde yaşayan Hazaralar, kendilerini Timur Han'ın oğulları olduğunu söylemişlerdir. Şeyh Ali'de yaşayan Hazaralar ise kendilerinin Karluk Türklerinden olduğu görüşünü benimsemiştir (Mumammadi, 2009).²²

2.1.4.2. Hazaraların Dili ve Kültürü

Sosyal olarak Afganistan'daki üçüncü kalabalık etnik grubu temsil eden Hazaralar, Farsça'nın bir lehçesi olan Hazaregi dilini konuşmaktadır. Dil bilimcilere göre Farsçanın bir lehçesi olan Hazaregi, Kuzey Pehlevi'nin bir koludur. Farsçanın bir lehçesi olan Hazaregi'de çok sayıda Türkçe kelime bulunmaktadır. Hazaralar'ın çoğunluğu 12 İmam Şiiliği mezhebindedir. Afganistan'da Şii ve Hazara kelimeleri birbirini karşılayan iki kelime olarak kullanılmasına rağmen, Hazara nüfusunun yaklaşık % 15 ila % 20'si Sünni Müslüman ve Alevilerden meydana gelmektedir. Genel olarak tarım ve hayvancılık yapan Hazaralar'ın büyük bir kısmı düşük gelirli ve yapılması zor olan işlerde çalışmaktadır. Fakat sayıca az da olsa büyük şehirlerde (Belh, Kabel, Herat vb.) ticaretle uğraşan insanlar da vardır (Najafi, 2011: 63-64). 1980 yılına kadar üzerlerinde yoğun bir baskı olan Şii Hazaraları hamallık gibi zor işlerde çalışıyordu. Ayrıca devlet dairelerinde ve siyasi alanlarda resmi görevlerde bulunmalarına izin verilmiyordu ve Hazara gençleri askere alınmıyordu. 250 yıldır yönetici konumunda olan Peştunlar, hiçbir zaman Hazaralarla anlaşmamış ve onları ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Sovyet askerlerinin Afganistan'a gelmesi ile Hazaralar ilk defa kendi partilerini kurarak o dönemdeki siyasi sistemin

²²<https://guneyturkistan.wordpress.com/2009/01/08/hazaralarin-tarihi-ve-etnolojik-yapisi/>

karşısında durmuşlardır. Sovyet askerlerine karşı ilk saldırı da Hazaralar tarafından gerçekleştirilmiştir (Hajiyarali, 2011: 86).

Afganistan'da sağlık, eğitim, ekonomik durum ve iş şartları bakımından en kötü olan grup Hazaralardır. Günümüzde Hazaralar'ın yaşadığı şehirlerde sağlık kliniği, okul, üniversite ve ulaşım yolu bulunmamaktadır (Akkurt, 2005: 74). Hazaralar genel olarak Afganistan'ın merkezinde yaşamalarına rağmen, ülkenin diğer bölgelerinde de bulunmaktadır. Bu etnik grubun yoğun bir kısmı Bamyān, Meydan, Gazne, Daykundi, Gur, Uruzgan'da ve az bir kısmı ise Belh, Sar-i Pol, Kabil'de yaşamaktadır.

2.1.4.3. Hazaralar'ı Oluşturan Boylar

Tacikler gibi kabile hayatını diğer etnik gruplara göre daha kısa sürede terk eden Hazaralar, Afganistan merkezi devletinin kurallarını uygulamaktadır. Hazaralar kendi içerisinde, yaşadıkları yerlerin ve mensup oldukları boyların isimlerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıfların altında yer alan boyların tamamı Afganistan devletinin kurallarını kabul etmiştir ve boyların kendi halkıyla ilgili bağımsız olarak aldığı hiçbir karar yoktur (Sajjadi, 2013: 66-67). Bazı Hazaralar'ın ait olduğu boy isimleri Day kelimesi ile başlamaktadır. Day, güçlü ve cesur anlamlarına gelmektedir. Day kelimesi Çinlilerden Moğollara ve buradan Hazaralar'a geçmiştir. İsimlerinin başlangıcında bu kelime bulunan Hazara boyları, en kalabalık boyları temsil etmektedir. Ayrıca kalabalık bir nüfusa sahip olan bu boylar kendi içinde daha küçük ve alt gruplara ayrılmaktadır (Mumammadi, 2009).²³ Cengiz Han döneminden önce Hazaralar; Türk, Tatar, Türkmen, Zabullı, Berberi, Halaç, Karluk, Çağal, Laçın ve Garçe gibi isimlerle adlandırılmıştır. Hazaraları oluşturan boyların tamamı hakkında bilgi vermek mümkün değildir. Burada Hazaralar'ın en önemli ve kalabalık boyları ve bunların yaşadıkları yerler hakkında kısa bir şekilde bilgi verilmektedir;

✓ Tatar Hazaraları: Hazaracat ile Türkistan arasında bulunan Deşt-i Sefid(Beyaz Çöl) bölgelerinde yaşamaktadırlar.

✓ Torhan Hazaraları: Bamyān ve Gur Vilayetlerinde yaşayan Hazaralar'ın bir topluluğunun ismidir.

²³<https://guneyturkistan.wordpress.com/2009/01/08/hazaralarin-tarihi-ve-etnolojik-yapisi/>

✓ Lâçin Hazaraları: Belh Şehri çevresindeki Belhab ve Seng Çarek ilçelerinde yaşayan Hazaralar'ın bir boyudur. Bu bölgelerde yaşayan Hazaralar köken olarak Türk'tür.

✓ Zabullı Hazaralar: Hazaralar'ın en geniş boyunu Zabullılar oluşturmaktadır. Bu boy günümüzde Hazaracat ve Zabulistan ismiyle bilinmektedir. Zabullı Hazaralar Caguri, Malistan ve Uruzgan'da yaşamaktadır.

✓ Karluk Hazaraları: Hazaracat'ın bir bölgesi olan Şeyh Ali'de yaşamaktadırlar (Hajiyarali, 2011: 81).

✓ Day Çopan (Day Çoban): Day Çopanlar'ın birçoğu Hazaracat'ın güney bölgelerinde yaşamaktadır. Emir Çopan'ın²⁴ oğulları olduğunu söyleyen Day Çopan boyu birçok alt kavimden meydana gelmektedir. Hazaralar'ın en büyük bölgelerinden biri olan Day Çopan'ın, Emir Abdulrahman döneminde devlet tarafından büyük bir kısmı alınarak Peştunlara verilmiştir. Peştunlar günümüzde de bu bölgelerde yaşamaktadır (Khanuf, 1994: 71).

✓ Day Hata: Hazaralar'ın bu boyu Uruzgan, Gizab ve Kicran'da yaşamaktadır.

✓ Day Kalan: Hazaralar'ın en kalabalık boylarından biri olan Day Kalan, birbirinden ayrı olarak Hazaracât'ın güneybatısı ile kuzey doğusunda yaşamaktadır.

✓ Day Zengi: Bu boyun bulundukları yerler Hazaracât'ın geniş bir kısmını kapsamaktadır. Bunlar Pencab, Veres, Yekev-Leng, La'l ve Seri Cengel'de yaşamaktadır.

✓ Badehşi Hazaraları: Katagan ve Badehşan vilayetinin bazı ilçelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu boy diğer Hazaralar'dan uzak yaşadığından boylar arasında çok fazla tanınmamıştır.

✓ Kunduz Hazaraları: Kunduz ilinde yaşamaktadırlar. Kunduz Hazaraları'nın bir kısmı Caferi mezhebine bir kısmı ise Hanefi mezhebine mensuptur (Mumammadi, 2009).²⁵

✓ Day Kundi: Day Kundi hem Hazaralar'ın bir boyunun hem de Hazaracât'daki bir şehrin ismidir. Bu boy Hazaralar'ın en kalabalık boylarından biridir. Day ile başlayan diğer Hazara boyları ise şunlardır: Day Polad, Day Mirek, Day

²⁴Emir Çopan, Sultan Ebu Said İlhanlı'nın en önemli komutanlarından biridir.

²⁵<https://guneyturkistan.wordpress.com/2009/01/08/hazaralarin-tarihi-ve-etnolojik-yapisi/>

Mirdad, Day Deko (DayDehkan), Day Melik, Day Nuri, Day Kalender ve Day Hoten. Day Kundi, Hazaralar'ın yeşil ve en güzel yerlerinden biridir (Khanuf, 1994: 68).

2.1.5. Özbekler

Afganistan nüfusunun yaklaşık olarak yüzde onluk kısmını karşılayan Özbekler Afganistan'ın dördüncü kalabalık etnik grubunu oluşturmaktadır (Yegin, 2015: 40). Özbekler günümüzde Afganistan'daki Türk boylarının en kalabalık gruplarından biridir. Özbekler kendi bağımsız ülkeleri haricinde, birçok ülkede olduğu gibi, Afganistan'da da büyük bir nüfusla yaşamaktadır (Büyükbaş, 2006: 19). Afganistan'ın sarı ırka mensup toplumlarından biri olan Özbekler, Orta Asya Türklerinin savaş sonrasında geride bıraktığı bir kavimdir. Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi Özbekler de siyasi iktidardan tarih boyunca mahrum kalmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze kadar pek çok siyasi baskı altında varlığını idame ettirmeye çalışan Özbekler, ekonomik açıdan da sıkıntılar yaşamıştır (Sajjadi, 2013: 67).

Afganistan'daki Özbekler ilk kez Sovyet işgali döneminde siyasi çalışmalara başlamıştır. "Sovyet işgali döneminde, Özbeklerin büyük bir kısmı Sovyet yanlısı hükümetin yanında yer almıştır" (Çınarlı, 2012: 76). Tezin bu kısmında Afganistan'ın nüfus olarak dördüncü büyük etnik grubunu oluşturan Özbekler hakkında kısa bir şekilde bilgi verilmektedir.

2.1.5.1. Özbeklerin Etnolojik Yapısı

Afganistan'daki Özbekler'in etnolojik yapısı hakkında birçok görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır: Özbeklerin soyları ve adları Cengiz Han'ın oğlu olan Cuci'nin torunu Özbek Han'dan gelmektedir. Özbek Han Çağatay'ın en önemli ve en ünlü krallarından biridir. Başka bir görüş ise: Özbeklerin, Taciklerin ve Türklerin karışımından ortaya çıktığını savunmaktadır. Bazıları ise Afganistan'daki Özbeklerin, Taciklerin ve Kazakların karışımından yeni bir etnik grup olarak ortaya çıktığını düşünmektedir (Najafi, 2011: 89-90).

En yaygın görüşlerden biri ise Özbeklerin, Moğol-Türk kabilelerinin soyundan geldiğini savunmaktadır. Özbekler asıl olarak Cengiz Han'ın torunlarıdır; fakat bunlar zaman içinde yaptıkları evlilikler yoluyla bölgedeki Türklerle kaynaşarak onların dilini

ve kültürünü benimsemişlerdir. 1468 yılında yaşanan bir iç çatışma nedeniyle Özbekler iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup Ceyhun Nehri'nin güneyinde yerleşik hayata geçerek tarımla uğraşmaya başlamıştır ve bugünkü modern Özbekistan'ı kurmuştur. Diğer grup ise Afganistan'da yaşamaya devam etmiştir. Özbekler, Özbekistan ve Afganistan dışında tüm Orta Asya ülkelerine dağılmış şekilde yaşamaktadırlar (Talaash, 2015: 10).

2.1.5.2. Özbeklerin Nüfusu ve Çevresi

Genel olarak Özbek etnik grubu Ceyhun nehrinin kuzeyinde ve güneyinde(Orta Asya ve Afganistan'ın Türkistan bölgesinde) yaşamaktadır. Bu etnik grup yoğun olarak Özbekistan ve Afganistan'da ve daha az bir yoğunlukla Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da bulunmaktadır (Najafi, 2011: 65). Afganistan'da bulunan Türk halkı arasında önemli yer tutan Özbekler, ülkenin kuzeyinde Özbekistan sınırında bulunan Meymene, Hanabad, Belh, Cüzcan, Faryab, Semengan, Sar-i Pol, Tahar ve Kunduz gibi illerde yaşamaktadır (Yegin, 2015: 40). Ülkenin kuzeyinde Afgan Türkistan'ı ya da Güney Türkistan olarak bilinen bölgede yaşayan Özbekler, yoğunlukla Faryab ve Şibirgan şehirlerinde yaşamaktadır. Ayrıca Afganistan'ın diğer bölgelerinde azınlık olarak yaşamlarını sürdürmektedirler (Najafi, 2011: 66).

2.1.5.3. Özbeklerin Dili ve Kültürü

Özbeklerin dili "Özbekçe" adıyla bilinmektedir. Özbekçe, Türkiye Türkçesinden sonra en çok konuşulan, iyi işlenmiş ve günümüze kadar varlığını sürdüren Türk dillerinden biridir. Genel olarak Özbeklerin kökeni Karluk, Oğuz ve Kıpçak Türklerinin karışımından oluşmaktadır. Bu nedenle üç boyun da dil özelliklerini Özbekçe içinde bulmak mümkündür. Özbekçe, Türk dilinin menşei olan Altay dil ailesinin Çağatay koluna mensuptur (Najafi, 2011: 67).

Afganistan Özbekleri iki çeşit şive ile konuşmaktadır: Bunlardan ilki "Cuğcuğlar" yani kelimenin başındaki "Y" harfi yerine "C" harfini kullananlardır. Örneğin, yer=cer, yağ=cağ gibi... Bu şiveyi konuşanlara Cuğcuğ Özbekleri denilmektedir. Bunlar genel olarak Bedehşan, Tahar, Samangan, Kunduz ve Sar- i pol vilayetlerinde yaşamaktadır. Diğer grup ise "C" harfi yerine "Y" harfini kullananlardır.

Özbeklerin yaşadığı bölgelere göre de konuşma biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Örneğin, Andhoy'daki Özbekler kelimenin son harfini uzatarak söylemektedir. Afganistan Özbekçesi, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Özbekçesinden büyük farklılıklar göstermektedir. Çünkü Afganistan'da konuşulan Özbekçe dili, Farsça ve Arapça dillerinin etkisi altında kalırken, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan Özbekçesi Rus dilinin etkisinde kalmıştır. Yazı olarak ise Afganistan'daki Özbekler Arap alfabesini kullanmıştır (Hajiyarali, 2011: 64). Afganistan'daki diğer etnik gruplar gibi Özbekler de özellikle Peştunlar tarafından hem siyasi hem de sosyal baskı altında tutulduğu için dil ve edebiyat alanında gelişme gösterememiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Özbekler bazı bölgelerde kendi dillerinde değil Farsça ve Peştuca dillerinde konuşmaktadır.

Çoğunluğu tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşan Özbekler genellikle Sünni Müslümanlardır. Özbek kadınları genel olarak halı dokumacılığında, erkekleri ise at biniciliği, boz kaşı(keçi çekme) ve güreşle meşhurdur (Aydın, 2010: 20).

2.1.6. Diğer Etnik Gruplar

Afganistan çeşitli azınlıkların oluşturduğu etnik grupların bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Ancak antropologlar Afganistan'da yaşayan bazı etnik grupları hala tanıyamamıştır. Ülkedeki etnik grupları teşhis etmek amacıyla pek çok çalışma yapan antropologlar; Afganistan'da birbirinden farklı özelliklere ve büyüklüğe sahip elli etnik grubun varlığından söz etmektedirler(Afganistan Information network). Çalışmanın başlangıcından beri bahsedilen etnik gruplar da dâhil olmak üzere Afganistan'da nüfus bakımından az ve politik açıdan da oldukça etkisiz olan birçok etnik grup bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Türkmenler, Aymaklar, Kazaklar, Kırgızlar, Afşar Türkleri, Brohiler, Nuristaniler, Beluciler, Gujarlar, Paşailer, Araplar ve diğerleridir...(Çınarlı, 2012: 79). Çalışmanın bundan sonraki kısmında Afganistan'da yer alan bu küçük etnik gruplar üzerinde durulmaktadır.

Afganistan'ın ikinci geniş Türk grubunu Türkmenler teşkil etmektedir. Büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşan Türkmenler, yetiştirdikleri hayvansal ürünlerle Afganistan ihracatında büyük paya sahip olmuşlardır (Dashti, 2015: 16). Herat, Meymene, Mezar-ı Şerif, Belh, Andhoy, Akça, Taşkurgan, Katagan, Kunduz, Bedehşan

ve Bala Murgab şehirlerinde Özbeklerle birlikte yaşayan Türkmenler, Teke, Sarı, Salur, Çavdar ve Esarı boylarından meydana gelmektedir (Sajjadi, 2013: 67). Türkmenlerin nüfusunun ne kadar olduğu hakkında Afganistan'daki diğer etnik gruplarda olduğu gibi kesin bir bilgiye sahip olunamamıştır. Fakat günümüze kadar Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin nüfusuna dair pek çok farklı tahminlerde bulunmaktadır. Ülkedeki Türkmen grubunu oluşturanların hepsi Sünni ve Hanefi mezhebine mensuptur. Hayvanlarına otlak bulmak için sık sık yer değiştirmek zorunda kalan ve nüfusları kesin olarak tespit edilemeyen Türkmenlerin 600.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bu etnik grubun Batı Türkçesi şivesiyle konuştuğu bilinmektedir (Dashti, 2015: 16).

Afganistan ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Türkmenler tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşmaktadır. Ülkenin ihraç ettiği en önemli ürünler arasında yer alan Türkmen halıları ve “kara kul” adı verilen koyun derilerini Türkmenler üretmektedir. Sosyal hayatta oldukça başarılı olan Türkmenler, maalesef bu başarılarını siyaset alanında pek fazla sürdürememiştir. Bu durumun yaşanmasında Afgan hükümetinin Peştun olmayan etnik gruplara karşı izlediği baskı siyasetinin etkisi büyüktür (Talaash, 2015: 11).

Aymaklar, sürdürmüş olduğu sosyal yaşam açısından Afganistan'ın beşinci yâda altıncı kalabalık etnik grubunu oluşturmaktadır. Bu etnik grup da diğerleri gibi Peştunlardan olmadığı için siyasi hayattan mahrum kalmıştır. Tarihçiler tarafından da unutulmuş olan bu etnik grup, Firozkohiler, Hazara Aymaklar, Cemşidiler ve Taymaniler olmak üzere dört farklı boydan oluşmaktadır. Aymakların dört farklı boyun birleşiminden meydana gelmiş olmasından dolayı onlara Çar²⁶ Aymak da denilmiştir (Najafi, 2011: 69-70). Aymakların yaşamlarını sürdürdükleri yerler genel olarak Afganistan'ın orta bölgeleri özellikle de Badgis'in batı kısımları, Gor ve Herat illeri ile Hazaracat'ın bazı kısımlarıdır (Talaash, 2015: 15). Hazaralarla aynı soydan gelen Aymakların sayılarının dört yüz elli bin yâda beş yüz bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Aymakların çoğunluğu Sünni'dir ve içinde pek çok Türkçe sözcüğün de bulunduğu Derice dilini konuşurlar. Ayrıca bu etnik grubu temsil eden halk tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır (Çınarlı, 2012: 79).

²⁶ Çar Farsçada dört demektir. Aymaklar dört boydan meydana geldiğinden dolayı onlara Çar Aymak ya da denilmektedir.

Kazaklar da Afganistan Türklerinin bir bölümünü teşkil etmektedir. Ülkenin kuzeyinde yaşayan Kazakların önemli bir bölümü, Rusya’da iç savaşın yaşandığı yıllarda ve Bolşevik İhtilâli sırasında bugünkü Kazakistan’dan kaçarak Afganistan’ın Türkistan bölgesine sığınmışlardır. Genellikle Mezâr-ı Şerif, Kunduz ve Tahhar illerindeki şehir merkezlerinde ve bir kısmı da Batı tarafındaki Cevizcan, Faryab ve Badgis şehirlerinde Özbeklerle karışık halde yaşayan Kazaklar, kendi kültürlerini titizlikle korumuştur. Afganistan’daki Kazakların hepsi Sünni Müslümanlardır. Özbekçeye yakın bir lehçe ile konuşan Kazakların toplam nüfuslarının 50-80 bin civarında olduğu bilinmektedir (Aydın, 2010: 22). Genel olarak ticaretle uğraşan Kazaklar tarih boyunca siyasetten uzak kalmıştır.

Afganistan’ın dördüncü kalabalık Türk grubunu Kırgızlar oluşturmaktadır. Kültürleri ve konuştukları dil bakımından son derece Kazaklara benzeyen Kırgızlar, Afganistan, Tacikistan ve Çin sınırlarının kesiştiği Vahan bölgesinde yaşamaktadır (Akkurt, 2005: 71). Vahan bölgesinde bulunan ve dört bin kişiden oluşan Kırgızlar, 1982 yılında yaşadıkları bazı iç sorunlardan dolayı ilk olarak Afganistan’dan Pakistan’a daha sonra da Türkiye’nin Van iline yerleşmişlerdir. Günümüzde ise bunların yarısı Afganistan’ın kuzeyinde yaşamaktadır (Aydın, 2010: 22). Son derece fakir olan Kırgızların tek geçim kaynağı hayvancılıktır. Kırgızlar Orta Asya’dan gelen ve Kıpçak Türkçesi ile konuşan Sünni Müslüman Türklerdir. Günümüzde Afgan Kırgızları azınlık halinde bulunan bir etnik grup olarak Kunduz, Samangan, Taş-Kurgan, Belh ve Mezâr-ı Şerif şehirlerinde yaşamaktadır (Akkurt, 2005: 71).

Afganistan’da yaşayan önemli Türk boylarından biri de Avşar Türkleri’dir. Başlarına giydikleri kırmızı şapkalardan dolayı kendilerine “Kızılbaş” da denilen bu grup, 1738’de Afganistan’ı işgal eden Nadir Avşar’ın Herat ve Kabil arasındaki bölgede arkasında bıraktığı askerlerden oluşmaktadır. Genel olarak Darice konuşan ve Şii mezhebinden olan Avşar Türkleri, günümüzde çoğunlukla Kabil’in Avşar semtinde yaşamaktadır ve bu sebepten onlara Avşarlar denilmektedir (Büyükbaş, 2006: 23).

Bugün büyük bir bölümü başkent Kabil’de yaşayan Avşar Türklerinin (Kızılbaşlar) küçük bir kısmı ise Hazaracat bölgesindeki Fölad Vadisi’nde yaşamaktadır. Kızılbaşların nüfusu yaklaşık olarak 50.000-60.000 civarındadır. Tacik kültürünün yoğun etkisi altında kalan Kızılbaşların bir kısmı Farsça konuşmaktadır.

Kızılbaşlar dillerinin ne olduğunu unutmuş olsalar da Türk olduklarının bilincindedirler (Talaash, 2015: 12).

Brohiler, yoğun olarak Afganistan'ın güneyinde "Kumlar Bölgesi" ya da "Registan" bölgesinde yaşamaktadırlar. Nüfuslarının yaklaşık olarak iki yüz elli bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Çoğunluğu Sünni Müslüman olan Brohiler'in konuştukları dil ise Darvid ailesinden gelmektedir (Çınarlı: 2012: 71).

Çoğunluğu göçebe halinde yaşayan Brohilerin fiziksel yapısı ise genellikle Hintlilere benzemektedir. Hayvancılıkla uğraşan bu etnik grubun tek gelir kaynağı da yine beslemiş oldukları hayvanlardır. Brohiler de Afganistan'daki Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi siyasetten uzak kalmıştır.

Afganistan'ın kuzey doğusunda, Pakistan sınırı yakınındaki dağlık ve ormanlık bölgede yaşayan ve Afganistan'da bulunan diğer insanlar tarafından "Kâfir" olarak nitelendirilen, günümüzde ise "Nuriler" olarak bilinen bu topluluğun etnik kökeninin ne olduğu konusunda kesin bir sonuca varmak söz konusu değildir. Nuriler'in soyunun, Büyük İskender'in Afganistan'ı işgal ettikten sonra geride bıraktığı askerlerin torunlarından olduğuna dair bazı görüşler mevcuttur (Talaash, 2015: 14).

Nuriler(Kâfirler), Afgan Emiri Abdurrahman Han'ın 1896'da Kâfiristan bölgesini işgal etmesinden sonra İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Bu tarihten sonra Kâfiristan ismi "Işık Ülkesi" anlamına gelen Nuristan olarak değiştirilmiştir. Afganistan'daki diğer topluluklardan daha farklı yaşam tarzına ve kültürüne sahip olan Kâfirler veya Nuriler, ağaçtan yapılmış iki veya üç katlı evlerde yaşamaktadır. Genellikle keçi ve inek besleyen Nurilerin at besleyiciliği yoktur. Tanrıları için keçi veya inek kurban eden Nuriler, ayrıca ölülerini bir tabutun içine koyarak yaşadıkları köyün dışında bırakırlardı (Akkurt, 2005: 76).

Nuristaniler Sanskrit diliyle konuşmaktadır. Sanskrit, Hint-Avrupa ailesinin Hint-İran koluna bağlı en eski dillerden biridir. Ancak Sanskrit diliyle konuşan ve Afganistan'ın Nuristan bölgesinde yaşayan halk kendi dillerine Nuristani adını vermiştir. Nuristan bölgesi 2001 yılında Nuristan vilayeti olarak değişikliğe uğramıştır ve bu vilayetin toplam nüfusu 300.000'dir. Bu nüfusun %70'i Nuri ve %30'u ise Peştundur. Nuristan vilayetinin biri bayan olmak üzere dört milletvekili bulunmaktadır

(Hajiyaralı, 2011: 96). Çoğunluğu Sünni Müslüman olan Nurilerin bir kısmı Hristiyan'dır.

Beluciler genellikle Afganistan, Pakistan ve İran sınırının kesiştiği yer olan Sistan bölgesinde yaşamaktadır. Ayrıca Beluciler'in bazı grupları ise Pakistan ve İran'da bulunmaktadır. Nüfusların 100 bin civarında olduğu tahmin edilen Afgan Beluçları'nın gelir kaynaklarının en önemli bölümünü kaçakçılık oluşturmaktadır. Yaşadıkları yerin kaçakçılığa müsait olması, Beluciler'in İran, Pakistan ve Afganistan'da bu işle uğraşmasına sebep olmuştur (Aydın, 2010: 23).

Afganistan'da yaşayan Beluciler; Beluci, Darice ve Peştuca dilleriyle konuşmaktadır. Konuştukları dillerin birbirinden farklı olması nedeniyle Doğu, Batı ve Güney Beluciler diye birbirinden ayırt edilmektedir (Büyükbaş, 2006: 23). Günümüze kadar kabile şeklinde yaşamlarını sürdüren Belucilerin toprakları özel mülkiyet değil bütün kabileye aittir. Bu kabileler genellikle yaşlı bir erkek tarafından yönetmektedir. Beluciler'in çoğunluğu okuma yazma bilmemektedir. Afganistan'daki Beluciler'in yoğun şekilde yaşadığı bölgeler genel olarak Ferah ile Hilmend illerini kapsamaktadır (Akkurt, 2005: 80-81).

Afganistan'da yaşayan etnik gruplardan biri de Gucarlardır. Bu isim ana yurtları olan Gucarattan²⁷ gelmektedir. Gucarlar'ın, Hindular tarafından kendi yurtlarından(Gucarattan) kovulması sonucunda bu grup Hindistan'ın kuzeyi, Pakistan ve Afganistan'a yayılarak günümüze kadar yaşamlarını bu bölgelerde devam ettirmişlerdir. Gucarlar inanç olarak Sünni Müslümanlardır. Hint- İran dil ailesinin bir dalı olan Gucari dili ile birlikte Peştuca ve Darice'yi de konuşmaktadırlar (Çınarlı, 2012: 79). Afganistan'ın farklı bölgelerinde yaşayan Gucarların çoğu müzik ve ticaretle uğraşmaktadır. Nüfusları hakkında kesin bilgiye sahip olunmayan Gucarlar'ın çoğunluğunun fakir ve göçebe bir yaşam sürdürdüğü bilinmektedir (Aydın, 2010: 24).

Afganistan'daki Araplar VIII. yüzyılda Afganistan'ı işgal eden Arap ordularının bakiyeleridir²⁸ (Çınarlı, 2012: 79). Fakat burada yaşayan Araplar Afganistan'daki diğer etnik grupların etkisinde kaldığından dolayı, bu etnik grubun bir kısmı Türkleşmiş çok az bir kısmı ise Tacikleşmiştir. Günümüzde Afganistan'da yaşayan Arapların %95'i

²⁷ Hindistan'ın bir şehridir.

²⁸ Araplar Afganistan'ı işgal ettikten sonra kendileri bölgeye terk edip gittiler. Bölgede geride bırakılan ve günümüze kadar hayatlarına sürdüren kişiler ise Arapların bakiyeleridir.

Arapça'yı unutmuştur. Özbekler'in içinde yaşayan Araplar Özbekçe, Tacikler'in içinde yaşayanlar Darice, Peştunlar'ın içinde yaşayanlar ise Peştunca konuşmaktadır. Fakat Şibirgan ve Akçada yaşayan Arapların büyük bir kısmı Arapça konuşabilmektedir. Kuzey Afganistan'daki nüfusun %15'lik bir kısmını Arapların oluşturduğu bilinmektedir. Ayrıca Mezar-ı Şerif'in 400 binlik nüfusunu Araplar teşkil etmektedir (Hajiyaralı, 2011: 92-93).

Afganistan'da Müslüman olmayan tek etnik grup Hindulardır. Genel olarak Kabil, Celalabad, Lagman ve Host'ta yaşayan Hindular, seçkin işlerle uğraşmaktadır. Çoğunluğunu bankacılık, kuyumculuk, ticaret ve eczacılığın oluşturduğu bilinen meslek gruplarını yürüten Hindular'ın nüfusunun 90 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Aydın, 2010: 23). Afganistan'daki Hindular da Hindistan'dakiler gibi Hindu dinine inanırlar ve genellikle Peştuca, Darice ve Hindu dilinin bir kolu olan Landa lehçesiyle konuşurlar (Çınarlı, 2012: 79). Afganistan'daki Hindular'ın küçük bir azınlık halinde yaşamalarına rağmen yaşam şekillerinde Hint kültürünün etkisi hissedilebilir. Ayrıca Afganistan'daki Hinduların dini ibadetlerini kolayca yerine getirebilmeleri için tapınaklar ve ölülerini yakacakları yerler bulunmaktadır.

2.1.7. Afganistan'daki Etnik Gruplar Arası İlişkiler

Birbirinden farklı ve sayıca fazla olan etnik grupların varlığı ve bunun sonucunda farklı mezhep, dil, kültürü benimseyen insanları içinde barındırması sebebiyle Afganistan'da halkın çoğunluğu merkezi idare tarafından belirlenen kurallar yerine kendi toplulukları içinde belirlenen kurallara uymaktadır. Bu durumun sonucu olarak Afganistan'da merkezi otorite genellikle zayıf kalmıştır. Hatta askeri güç bakımından merkezi yönetim ile bu topluluklar arasında karşılaştırma yapıldığında, toplulukların oluşturduğu askeri gücün merkezi askeri güçten daha ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak, bu topluluklar merkezi yönetime karşı hiçbir zaman ortak bir mücadele içine girmemiştir. Bu doğrultuda Afganistan'ın siyasi tarihinde pek çok isyan ve ayaklanma yaşanmasına rağmen, bunlar genellikle yerel düzeyde kalmıştır ve diğer tarafından da desteklenmedikleri için merkezi yönetim tarafından kolayca bastırılmışlardır (Çınarlı, 2012: 79). Ayrıca Taliban rejiminin yıkılmasından sonra kurulan merkezi yönetim geçmişteki yönetimlere göre daha baskın, otoriter ve etkindir.

Afganistan'daki etnik grupların yerleşim yerleri arasında belirgin bölgesel sınırlar bulunmamaktadır. Böylece birçok etnik grup yaşadığı bölgelerin iç içe olmasından dolayı birbiriyle kaynaşmıştır. Fakat farklı yapıdaki etnik grupların yaşadıkları bölgelerin birbirine yakınlığı her zaman iyi sonuçlar doğurmamıştır. Afganistan'daki etnik gruplar arasında genel olarak iki farklı ilişki bulunmaktadır. Bunlardan biri karmaşık ve düşmanca ilişkiler; diğer ise dostluk ve komşuluk ilişkileridir (Akkurt, 2005: 88). Tezin bundan sonraki kısmında Afganistan'daki etnik gruplar arasında yaşanan ilişkiler hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

Afganistan'daki etnik gruplar arasında yaşanan ilişkiler çoğu zaman gergin ve düşmanca. Bu gerginliğin oluşmasındaki temel sebeplerden bazıları şunlardır:

- ✓ Su, toprak, para, iş, hükümet kaynakları gibi sosyo-ekonomik kaynakların etnik gruplar arasında eşit şekilde paylaşılmadığı düşüncesi,
- ✓ Peştunlar'ın ülke içindeki en etkili etnik grup olmasından dolayı, Afganistan'da iktidara gelen hükümetlerin hepsi etnik gruplar arasında yaşanan anlaşmazlıklarda haklı veya haksız olduğuna bakılmaksızın Peştunlar'ın yanında yer almıştır. Peştunlar'ın idari ve siyasi gücü ellerinde bulundurmasından dolayı yaşanan anlaşmazlıklarda her zaman Peştunlar üstün pozisyonda olmuştur. Ülkede Peştun hâkimiyetini sürekli kılmak isteyen hükümetler, güneyden getirdikleri Peştun grupları ülkenin kuzey bölgelerine, özellikle de kaynaklara yakın yerlere yerleştirmişlerdir. Bu durumun sonucunda diğer etnik gruplar ile Peştunlar arasında düşmanlıklar ortaya çıkmıştır (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Orsam Asya Araştırmaları Programı, 2011: 32-33). Örnek vermek gerekirse, Emir Abdurrahman Han döneminde Afganistan'ın güney bölgelerinden bir kaç grup Peştun kabilesi Afganistan'ın kuzey vilayetlerine, özellikle Baghlan vilayetine yerleştirilmiştir. O zamandan bu güne kadar Peştunlar Baghlan'daki diğer etnik gruplarla çatışma halindedir. Başka bir örnek ise şudur: günümüzde Hazaralar'ın bir şehirden başka bir şehre geçmesi yasaktır. Bu yasağa uyulmadığı takdirde geçiş yapan Hazaralar'ın asker ya da sivil olmasına bakılmaksızın Peştun etnik grubuna mensup olan Taliban tarafından kaçırılarak öldürülmektedir. Bu durum tüm dünya devletleri tarafından bilinmektedir. 2014 yılında 31 kişinin kaçırıldığı olayda, kaçırılan kişilerin bir kısmı 8 ay sonra serbest bırakılmış, bir kısmının ise nerede olduğu bilinmemektedir. Ayrıca 2015 yılında üçü kadın biri 9

yaşında kız çocuğu olmak üzere yedi Hazara yolcusunu Taliban kaçırarak kafalarını kesmişlerdir.

✓ Ülkedeki etnik gruplar arasında yaşanan statü farkı da düşmanca ilişkiler yaşanmasına sebep olmaktadır. Çünkü ülkedeki etnik gruplar sahip oldukları statüye göre değerlendirilmektedir. Afganistan'da Peştunlar kendilerini en saygın ve en üstün grup olarak nitelendirmekte; diğer etnik grupları özellikle de Hazaraları en düşük statüdeki grup olarak görmektedirler. Gruplar içinde kendilerini hem maddi hem de manevi açıdan diğer kavimlerden üstün gören Peştunlar, Afganistan'daki diğer etnik gruplara baskı uygulayarak onlara eziyet etmektedir.

✓ Peştun olmayan grupların birbiriyle yakın ilişkiler kurması sonucunda bu etnik grupların Peştunlara karşı birleşmeleri ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla Afgan hükümetleri tarafından sıkı bir denetim uygulanmıştır. Peştun olmayan etnik grupların aynı kadere sahip olmasına rağmen aralarında düşmanlıklar yaşanmıştır. Ayrıca, ülkede yaşanan iç savaşlar ve bu savaşlara dışarıdan gelen kışkırtıcı müdahaleler, etnik gruplar arasındaki düşmanlıkları körüklemiştir (Çınarlı, 2012: 80).

✓ Afganistan'da yaşayan etnik gruplar ve Afganistan sınırlarına komşu ülkelerde yaşayan etnik gruplar arasında aynı mezhebe ve dile sahip olanlar vardı. Komşu ülkeler Afganistan'ın etnik gruplarını birbirine karşı kışkırtmak amacıyla onlara mali destek vererek aralarındaki ilişkileri çatışmaya dönüştürmektedir. Örneğin; Pakistan Afganistan'daki Peştun etnik grubuna diğer etnik gruplar karşısında daha çok destek vermektedir.

✓ Afganistan'daki etnik gruplar arasında gerginliğe sebep olan başka bir neden ise Peştun kabileleri arasında yaşanan siyasi rekabettir. Peştun bir kabile Afganistan'da iktidarın başına geçtiğinde diğer Peştun kabilenin iktidar olan kabileyi yönetimden indirmek için yaptığı ayaklanmalar sonucunda iktidar savaşları başlıyordu. Örneğin; Afganistan'da Dürranilar iktidara geldiğinde Gılzaylar onlarla düşman olmuş ve aralarındaki ilişkiler gittikçe gergin bir hal almıştır.

Afganistan'daki etnik gruplar arasında bazen dostluk ve komşuluk ilişkileri de yaşanmıştır. Böyle durumlarda tüm kavimler birbiriyle barış içinde olmuştur. Afganistan'ın kuzey bölgesinde yaşayan farklı etnik grupları arasında çoğu zaman dostluk üzerine kurulu ilişkiler müşahade edilmiştir. Bu durumu bir örnekle açıklayacak olursak: Hazaracat dağlık bölgesi, Peştun, Tacik, Özbek ve Aymaklar gibi farklı etnik

grupların bir araya gelmesiyle oluşan bir bölgedir. Bu etnik grupların birbirini sevmemesine rağmen aralarındaki ilişkiler oldukça samimi ve yardımlaşmaya dayalıdır. Hazaralar buğday, pirinç, tuz ve diğer besin kaynakları bakımından komşularına bağlıken, komşuları da onlardan yağ ve yünlü kumaşlar satın almaktadırlar (Kakar, 2006: 125). Ayrıca Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Özbekler, Tacikler, Hazaralar, Peştunlar ve Türkmenler birbiriyle çok yakındır; özellikle Belh illindeki tüm kavimler sosyal yaşamlarında birlik ve beraberlik içinde bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ SOSYOLOJİK UNSURLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, Afganistan'daki sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri kısa bir şekilde açıklanmaktadır. Genel olarak Afgan siyasetinde siyasi partiler, dini ve mezhepsel gruplar, din adamları ve özellikle etnik gruplar ya da kavimler söz sahibi olmuştur. Taliban rejiminden sonra Afganistan'da yapılan genel seçimlerde Afganistan'daki etnik grupların siyasette ne kadar etkili olup olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca ülkedeki etnik gruplar siyasal iktidarın ana değişkenlerinden en önemlisi olarak tanınmaktadır. Tarih boyunca Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan etnik gruplar hem siyasi istikrarın hem de istikrarsızlığın yaşanmasındaki temel sebeplerden biri olarak görülmektedir.

1747 yılında Ahmet Şah Dürrani Afganistan'da ilk defa bir devlet kurmuştur ve o zamandan beri ülke içinde çoğu birbirinden bağımsız yaşayan etnik gruplar siyasi iktidar üzerinde aktif şekilde bir etki kurmaya başlamıştır. Bu durum Emir Abdurrahman döneminde daha fazla kendini göstermiş ve böylece Peştun etnik grubu siyasi iktidarı ele geçirmiştir. Bununla beraber Emir Abdurrahman Han Peştun olmayan diğer gruplara eziyet ederken Hazara etnik grubunu da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Günümüzde etnik gruplar Afgan siyasetine siyasi partilerden daha çok etki, baskı ve yönlendirici güç uygulamaktadırlar. Bazı iç ve dış siyasetçilere göre Afganistan'da siyasi güç etnik grupların ellerindedir ve onların aracılığıyla iktidara gelmek mümkündür (Arween, 2013: BBC)²⁹. Bu doğrultuda Afganistan'da 2004 yılında çıkarılan anayasa ile tüm etnik gruplar tanınmıştır ve bu anayasaya göre Afganistan vatandaşlığına sahip olan tüm bireyler "Afgan" olarak kabul edilmektedir (Afganistan anayasası, 2004: 8). Afgan etnik grupları arasında yaşanan sorunları çözmek amacıyla Afgan Hükümeti kabinesinde "Kavimler ve Kabileler" adıyla bir bakanlık oluşturulmuştur. Başlangıçta da belirtildiği gibi ülkedeki tüm siyasi istikrarın ve istikrarsızlığın yaşanmasındaki temel nedenlerden bir etnik gruplardır. Bu nedenden dolayı bu gruplar arasında beliren sorunlar iyi bir şekilde çözülmeli ve etnik gruplar

²⁹http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131104_k02-afghanistan-ethnicities-political-pawer

birbiriyle kaynaşmalıdır. Genel olarak bu bölümü üç başlık altında incelemek gerekmektedir. Çalışmanın sonraki alt başlıkları çerçevesinde Afgan siyasetini etkileyen faktörlerle ilgili bilgi verilmektedir (Arween, 2013: BBC)³⁰.

1. Afganistan'da etnik grupların Afgan siyasetine etkileri
2. Siyasi partilerin Afgan siyasetine etkileri
3. Dini ve mezhepsel grupların Afgan siyasetine etkileri

3.1. AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

Günümüzde Afganistan adıyla bilinen ülke, tarih boyunca birbirinden farklı pek çok isimle anılmıştır. Afganistan'ın ünlü tarihçilerden biri olan Mir Gulam Muhammet Gubar ve Abdulhay Habibi'ye göre Afganistan geçmişten günümüze gelinceye kadar Bahtar(Batı), Ariyana ve Horasan adlarıyla ifade edilmiştir. Daha sonra ise söz konusu ülke Afganistan adıyla anılmış ve bu isimlendirme günümüze kadar devam etmiştir. Afganistan, Afganların(Peştunların) yaşadığı yer anlamına gelmekle birlikte bugün Afganistan çeşitli etnik grupların bir araya gelerek yaşadığı ülke anlamında kullanılmaktadır. Afganistan'da Afganlar(Peştunlar) dışında, yoğun olarak bulunan Tacikler, Hazaralar ve Özbekler başta olmak üzere pek çok etnik grup yaşamaktadır (Andishmend, 2013: 51-52).

Yukarıda belirtildiği gibi Afganistan'daki nüfus dört ana etnik gruba ayrılmaktadır. Bunlar: Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerdir. Bu bölümlere hem etnik ve hem de dini farklılıklar gözetilerek yapılmıştır. Hazaralar, Taciklerle aynı dili konuşuyor olmalarına rağmen, Hazaralar, Şii oldukları için diğer etnik gruplardan ayrılmaktadırlar. Peştunlar, Özbekler ve Tacikler ise aynı din ve mezhebe(Sünni) mensuplardır. Ancak etnik köken ve konuştukları dil itibarı ile birbirinden ayrı gruplar meydana getirmişlerdir. Afganistan homojen bir toplum değildir ve bu nedenden dolayı doğruluk oranı yüksek bir nüfus sayımı tarih boyunca yapılamamıştır. Ayrıca bugün yaklaşık otuz milyonu aşan Afganistan nüfusu birçok etnik ve mezhebi grubun birleşmesinden oluşmaktadır (Yıldırım, 2011: 84).

³⁰http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131104_k02-afghanistan-ethnicities-political-power

Afganistan'da pek çok etnik grubun yer alması ülke içinde her zaman gerek sosyal gerek siyasi sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Çünkü bu ülkede siyasi iktidar tarih boyunca tüm etnik grupların değil hanedanların ve ya da belli bir etnik grubun elinde olmuştur. Afganistan'da siyasi iktidar hak eden kişi veya gruba göre değil, baskın olan kişiye veya etnik gruba göre şekillenmiştir. Afganistan'ın yakın siyasi tarihine kadar ülkedeki siyasi pozisyonlar ya mirası fazla olan kişinin başa gelmesiyle ya da en güçlü olan etnik grubun siyasi iktidarı zorla ele geçirmesiyle icra edilmiştir. Mesela, tarih boyunca Peştunlar devletin başına zorla geçerek Peştun olmayan diğer etnik gruplara mensup insanları ve iktidarda olmayan çeşitli kabile liderlerini öldürmüştür. Afganistan bir ülke olarak ortaya çıktığından beri ülkedeki etnik gruplar ve çeşitli kavimler Afgan siyasetini büyük ölçüde etkilemeye başlamışlardır. Afganistan'ın eski kralları gibi bugünkü cumhurbaşkanı da Peştunvali geleneğine ve Büyük Ulusal Meclisin (Loya Cirga) kararlarına saygı göstermek zorundadırlar (Rahmani Yazdari, 2011: 44).

Ülkelerin kendi siyasi yapısı çerçevesinde çıkardıkları anayasalar, hukuki ve siyasi bir belge olarak hükümetin genel ilkeleri ile birlikte ülkedeki temel kuruluşların yapısını belirlemektedir. Her ülkenin anayasasında hükümetin siyasi yapısı(başkanlık, monarşi vb.), parlamento yapısı(tek kanatlı veya iki kanatlı) gibi temel organların örgütlenme biçimi belirtilmektedir. Ayrıca devletin üç organının (yasama, yargı ve yürütme) sorumluluk ve yetkileri, vatandaşların devlet karşısındaki hak ve yükümlülükleri ve bu siyasi organları yönetecek kişilerin atama veya seçilme şekilleri açıklanmaktadır. Ancak Emir Amanullah Han dönemine kadar Afganistan'da yazılı bir anayasa olmadığından dolayı ülkenin tüm yöneticileri iktidara zorla gelmişlerdir (Daulaty, 2014: 129-130). Çalışmanın bu kısmında Afganistan'daki etnik grupların Afgan siyasetine etkileri, iki ayrı başlık altında ele alınmaktadır.

1. Etnik grupların 1989'dan önceki dönemin siyasi gelişmeleri
2. Etnik grupların 1989'un sonraki dönemin siyasi gelişmeleri

3.1.1. Etnik Grupların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

Afganistan siyasi hayatında önemli konulardan biri olan siyasi iktidarda Peştunların üstünlüğü ya da ağırlığı, son yarım yüzyılda siyasetçilerin dikkatini

çekmiştir. Afganistan devleti 1747 yılında ortaya çıktığından beri siyasi iktidar Peştunların farklı kabilelerinin elindedir. Ancak Tacik etnik grubuna mensup olan Habibullah Kalakani 1929 yılında kısa bir süreyle siyasi iktidarı ele geçirmiştir. Daha sonra da Mücahitler döneminde yine Tacik etnik grubuna mensup olan Burhaneddin Rabbani Cemiyet-i İslami Partisinin lideri olarak dört senelik(1992-1996) bir süreçte ülkenin cumhurbaşkanı olmuştur. 1747'den bu yana Peştunların siyasi iktidarın başında olmasından dolayı, Peştun etnik grubu Afganistan'ın bir ülke olarak kendileri tarafından kurulduğunu ve bu yüzden de yöneticilik unvanlarının yalnızca kendilerine ait olduğunu düşünmektedirler (Abdullah Yoffe, 2014). Afgan siyasetinde etnik grupların etkili olup olmadığı, eğer etkileri varsa bunun ne düzeyde olduğu çalışmanın devamında başlıklar halinde ele alınmaktadır.

Etnik gruplardan;

1. Peştunların 1989'dan önceki siyasi gelişmeleri
2. Taciklerin 1989'dan önceki siyasi gelişmeleri
3. Hazaraların 1989'dan önceki siyasi gelişmeleri
4. Özbeklerin 1989'dan önceki siyasi gelişmeleri
5. Diğer etnik grupların 1989'dan önceki siyasi gelişmeleri

3.1.1.1. Peştunların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

Afganistan topraklarında 1747 yılında Peştun etnik grubuna mensup olan Ahmet Şah Dürrani tarafından ilk devlet kurulmuştur. Afganistan'ın ilk kurucusu Ahmet Şah Peştun soyundan geldiği için geçmişten günümüze kadar ülkenin tüm yöneticileri siyasi iktidarda Peştunların ağırlıkta olması gerektiğini savunmuştur. 1747 yılından bugüne kadar siyasi iktidar genellikle Peştun etnik grubunun iki büyük kabilesi olan Gılzaylar ve özellikle Dürranilerin elinde kalmıştır (Mesbahzadeh, 2008: 59). Bu doğrultuda tüm hükümet kuruluşlarındaki yetkiler Peştun etnik grubuna mensup kişiler arasında paylaşılmıştır. Diğer etnik grupların ise siyasi alanlarda çalışmasına izin verilmeyerek siyasetten uzaklaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bazı krallar Tacik etnik grubuna mensup kişilere çok da önemi olmayan bazı siyasi yetkiler vermiştir. Özellikle Hazaralar ve Özbekler siyasi alandaki işlerden dışlanmıştır.

Bu durum 1747 yılından başlayarak komünist devrimin iktidarı ele geçirmesine kadar devam etmiştir. 1747 yılından 2004 yılına kadar süren dönemde Afganistan'da yöneticiler ya zorla ya da tevarüs yoluyla yönetimin başına geçmiştir. Tevarüs yolu yönetime gelen kralların devleti kendi ailesine miras bırakmasıyla oluşmuştur. Ancak 2001 yılında Bonn Antlaşmasından sonra yöneticiler genel bir seçim yoluyla iktidara gelmeye başlamışlardır.

Afganistan'da Emir Abdurrahman Han ve Nadir Şah'ın iktidara gelmesinden sonra ülkede ayrımcılık ve eşitsizlik aşırı derecede artmıştır. Emir Abdurrahman Han 1880-1901 yılları arasında Afganistan kralı olarak hüküm sürmüştür. II. Afgan- İngiliz savaşı sırasında sürgünden dönen Emir, İngilizlere karşı ayaklanan Afgan halkına destek vererek ayaklanmaların lideri haline gelmiştir. Bu durumu kendi lehine kullanan Emir Abdurrahman Han bu şekilde siyasi iktidarın başına geçmiştir. Emir iktidara geldikten sonra İngilizlerle dostluk anlaşması imzalamıştır. Böylece Emir İngilizlerin yardımını alarak kısa bir zaman içinde Afganistan'ın tüm bölgelerini kontrol altına almıştır. Katı ve savaşçı özelliklere sahip olan Emir, Afganistan topraklarındaki kabilelerin kurduğu hükümetleri yıkarak ülkede güçlü merkezi bir otorite tesis etmiştir (Hussainy, 2013: 181-182).

Zorla iktidara gelen Emir Abdurrahman Han, kendi dilinden ve kavimden olmayan etnik gruplar arasında ayrımcılık yaparak hiçbirine yaşama hakkı tanımamıştır. Yalnızca Hazaralara değil Peştun olmayan diğer etnik gruplara karşı da baskıcı bir politika uygulayan Emir, Özbek, Tacik, Aymak, Türkmen ve Peştunların bazı kabilelerinin, özellikle Şinvar kabilesinin liderlerini tutuklatarak öldürtmüştür. Bunun dışında bazı tarihçilere göre Emir, Hazara nüfusunun önemli bir kısmını öldürmüş ya da sürgün edip köle olarak satmıştır. Afganistan'ın ünlü tarihçilerden biri olan Mir Muhammet Ghubar'a göre "Emir Abdurrahman'ın Hazaracat bölgesinde yaptığı zulmün bir örneği daha yoktur" (Sajjadi, 2013: 82).

Hükümetin ekonomisini güçlendirmek amacıyla Peştun olmayan etnik gruplardan özellikle Hazaralardan ağır vergiler toplayan Emir Abdurrahman Han, farklı vergiler de almaya başlamıştır. Söz konusu ağır vergiler şu şekildedir: Nüfus vergisi, tarım arazisi olmayan kişilerden yılda 2 rupi³¹ olarak alınan bir vergi türüydü. Peştun olmayan tarım

³¹Afganistan'ın eski para birimi

arazilerinin sahipleri, özellikle Hazaralar ise gelirlerinin 1/5'ini her yıl devlete vergi olarak veriyordu. Bu dönemde hayvan sahiplerinden, ithalat ve ihracat yapanlardan ve yeni evlenenlerden de ağır vergiler toplanıyordu. Bu vergileri herhangi bir sebepten dolayı ödeyemeyenler devlet için karşılıksız çalışmaya zorlanıyordu. Bu yöntemle vergisini vermeyen kişilerden de vergiler alınmış sayılıyordu. Ancak buna rağmen hala vergisini ödemediği düşünülen biri olduğunda o kişinin kızı ya da oğlu köle olarak satılıyordu ve sonuç olarak kişi vergisini vermeye zorlanıyordu (Ghubar, 1999: 646-647). Bu vergiler genellikle Peştun olmayan etnik gruplardan toplanıyordu.

Emir, Peştun olmayan etnik gruplardan çeşitli sebeplerle ve birbirinden farklı isimler altında zorla aldığı vergilerle, Peştun etnik grubuna, özellikle Dürrani kabilesindekilere belli bir maaş veriyordu. Emir Abdurrahman hükümetine karşı pek çok ayaklanma gerçekleştirilmiştir; bu ayaklanmalar arasında en önemlileri, Belh(1888) ve Hazaracat(1890) bölgelerinde yapılanlardır. Fakat Belh ve Hazaracat bölgelerinde yapılan ayaklanmalar şiddetli bir şekilde bastırılmış ve ayaklanmacıların çoğu hapse atılmış, bir kısmı da öldürülmüştür.

Emir'in başka bir siyasi uygulaması ise: Peştun olmayan halkı yaşadıkları topraklarından coğrafi bakımından elverişsiz yerlere göç ettirmek ve onların yaşadığı yerlere de Peştunları yerleştirmek olmuştur.

Bu dönemde dikkat çeken diğer bir gelişme de etnik veya dini gruplar tarafından başlatılan ayaklanmaların diğer etnik gruplar tarafından bastırılmasıydı. Mesela, Hazaralar tarafından çıkarılan ayaklanmalar Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplardan Özbekler, Tacikler, Türkmenler ve Peştunlar tarafından bastırılmıştır. Emir, tüm etnik gruplar arasında özellikle Hazaraların serbestçe öldürülebileceğini ve onların arazilerinin, hatta genç kızlarının ve erkeklerinin ganimet olarak alınabileceğini ilan etmiştir. Böylece Emir Afganistan'daki etnik gruplar arasında kin ve düşmanlık yaratarak bu düşmanlığın günümüze kadar devam etmesine sebep olmuştur. Afganistan Emir Abdurrahman ve diğer Dürrani Emirleri sayesinde, tarih boyunca birçok etnik grubun anlaşmazlıklarına şahit olmuştur (Sajjadi, 2013: 84-85).

Emanullah döneminde etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar az da olsa durdurulmuştur. Emir Habibullah'dan sonra siyasi iktidara gelen Emanullah Han babasından ve diğer Dürrani Emirlerinden daha farklı bir iç siyaset politikası

uygulamaya başlamıştır. Emir tüm Afgan halkının karşısına geçerek gelecekteki planlarını şu sözlerle ifade etmiştir: "Benim amacım Afganistan'ın egemenliğini sağlamak, tüm halkı özgürlüğe ve eşitliğe kavuşturmaktır." İlk kez özgürlük ve eşitlik haklarını duyan halk, merkezi hükümete destek verdiklerini ilan etmişlerdir. Böylece kısa bir süre içinde merkezi devlet ilk kez Afganistan'da yaşayan tüm etnik ve dini grupların desteğini almayı başarmıştır (Daulaty, 2014: 130-131). Emir halkın gönlünü kazanmak amacıyla Hazaralara uygulanan köleliği yasaklayıp, Abdurrahman Han döneminde ağır vergilerden dolayı borca giren insanların borcunu affetmiştir ve sürgün edilenlerin tamamının ülkeye tekrar dönmelerine mücadele etmiştir. Bu girişimlerin sonucunda Emir, Afganistan'ın siyasi hayatı boyunca ilk kez ülkedeki tüm etnik grupları tek bir çatı altında toplamayı başarmıştır. Daha sonra İngilizler karşısında tüm etnik ve dini gruplar bir araya gelerek savaşa katılmışlardır (Ghubar, 1999: 701).

Afganistan kralları arasında Nadir Şah da etnik gruplar arasında büyük bir düşmanlığa sebep olmuştur. Hazara etnik grubunun yardımıyla Habibullah Kalakani'nin siyasi iktidarına son veren Nadir Şah, Kabil'i ele geçirdikten hemen sonra sadece Peştunlardan oluşan Büyük Ulusal Meclisi(Loya carga'yı) kurmuştur. Söz konusu meclise Peştun olmayan tek bir kişi bile alınmamıştır. Büyük Ulusal Meclisin kararına göre Nadir Şah, 1930 yılının Eylül ayında Afganistan kralı olarak seçilmiştir ve kendini Afganistan'ın ilk seçilmiş kralı olarak ilan etmiştir. Nadir Şah döneminde ülke içindeki gruplar arasında gözetilen ayrımcılık günden güne artmıştır ve siyasi iktidar kral ailesinin ve Peştunların arasında paylaşılmıştır. Bu dönemde Afganistan'daki diğer etnik gruplar siyasetin dışında kalmıştır. Kral kardeşinin liderliğinde on kişilik bir kabine kurarak kabine içindeki görevleri kendi ailesi arasında paylaştırmıştır. Nadir Şah'ın emri üzerine 1931 yılında yeni bir anayasa çıkarılmıştır. Bu anayasanın maddelerinde etnik ve dini ayrımcılık büyük ölçüde belirgindir (Runion, 2007: 93).

Nadir Şah döneminde de Peştun olmayan gruplar tarafından siyasi iktidara katılabilmek için birçok ayaklanma başlatılmıştır. Ancak Nadir Şah kendinden önceki kralların yaptığı gibi çıkarılan ayaklanmaları farklı etnik gruplara bastırtmıştır. Mesela, 1930 yılında Kohdaman'da yaşayan halk, Nadir Şah ordusunun kendilerine karşı gösterdiği olumsuz davranışlardan dolayı bir ayaklanma çıkarmıştır. Bu ayaklanma sonucunda ordu büyük bir mağlubiyet yaşarken, Nadir Şah ayaklanmayı bastırmak amacıyla Afganistan'ın güney bölgesinde yaşayan Peştun etnik grubundan yardım

istemiştir. Nadir Şah Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan insanlara "ayaklanmaları bastırırken, ayaklanmayı çıkaranların tüm mal varlığı sizin olsun" diyerek onları savaşa yöneltmiştir. Böylece Kohdaman halkının tüm maddi varlıkları hatta kadınları ganimet olarak alınmıştır. Bu ayaklanmadan sonra Kohdaman'da yaşayan Tacikler ile Afgan etnik grubu olan Peştunlar arasında büyük bir düşmanlık ortaya çıkmıştır. Nadir Şah Hazara etnik grubunun büyük bir kısmını öldürerek, onların topraklarını Peştun etnik grubuna mensup kabileler arasında paylaştırmıştır. Bu durum günümüzde Peştun ve Hazara etnik grupları arasında yaşanan çatışmaların önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur (Sajjadi, 2013: 90).

Nadir Şah öldükten sonra onun ikinci oğlu olan Zahir Şah iktidara geçmiştir. Fakat Zahir Şah çok genç olduğundan dolayı, siyasi yönetim başta başbakan olan amcası Haşim Han olmak üzere kral ailesine mensup diğer fertlerin elinde olmuştur. Bu dönemde de Afganistan'daki diğer etnik gruplara mensup olan hiçbir kimse, hükümet işlerinde görev alamamıştır. Bu dönemde Farsça ve Özbekçe konuşanlar Peştuca konuşmaya zorlanırken tüm hükümet belgeleri de Peştuca diliyle kayıt altına alınmaktaydı. Ayrıca Haşim Han yurtdışından özellikle de Pakistan'dan getirdiği Peştunları Hindukuş dağlarının kuzey bölgelerine yerleştirerek, diğer etnik gruplara ait toprakları onlar arasında paylaştırmıştır (Hussainy, 2013: 191).

Zahir Şah'ın amcası olan Şah Mahmut'un başbakanlığı döneminde de siyasi yönetim tamamen kral ailesine aitti ve diğer etnik gruplar hükümet işlerinde görev alamıyordu. Bu dönemde Farsça konuşanlar arasından hükümet işlerinde görevli olanlar devlet tarafından zorla emekli ediliyordu (Sajjadi, 2013: 95).

Daha önce yalnızca kral ailesine mensup bireyler hükümet işlerinde görev alırken Muhammet Yusuf Han'ın başbakanlığı döneminde kabinede diğer Peştunlar da görev alabilmiştir. Ayrıca bu dönemde Özbekler ve Tacikler'in küçük ve önemi az olan hükümet kuruluşlarında çalışmasına müsaade edilirken, Hazara etnik grubuna mensup olanların devlet işlerinde çalışmasına izin verilmemiştir (Sajjadi, 2013: 98).

Afganistan'ın siyasi tarihinde önemli iz bırakan dönemlerden biri de, komünist partilerin iktidara kanlı bir devrim sonucunda geldiği dönemdir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında komünist partilerin iktidarda kaldığı dönem ve bu dönemin özelliklerinden bahsedilmektedir. Halk ve Perçem Partisi döneminde siyasi iktidar

önceden olduğu gibi Peştun etnik grubunun elindeydi. Söz konusu partinin ilk iktidarlık döneminde özellikle Hafizullah Eminin yüz günlük yöneticilik sürecinde diğer etnik grupların siyasi işlerde yer almasına izin verilmemiştir. Hafizullah Emin hükümetini güçlendirmek amacıyla kendisine muhalif olanları, özellikle de dini ve etnik liderleri öldürüyordu. Bu dönemde Peştunlar dışındaki etnik gruplar arasında bulunan yaklaşık 12 bin kişi öldürülmüştür ve binlerce kişi de hapse atılmıştır. Halk Partisi döneminde siyasete etki eden tek etnik grup Peştunlardı ve diğer etnik grupların hiçbir etkisi yoktu. Halk ve Perçem Partisi ayrıldıktan sonra Perçem Partisinin lideri olan Babrak Karmal iktidara gelmiştir. Peştun etnik grubuna mensup olan Karmal, diğer etnik grupların siyasi haklarını resmen tanımıştır. Böylece bu dönemde diğer etnik gruplar ilk kez siyasi alanda yetkili bir şekilde çalışmaya başlamışlardır. Ayrıca bu dönemde Afganistan'ın siyasi hayatında ilk kez Hazara etnik grubuna mensup olan Sultan Ali Keştmand başbakan olarak görev almıştır (Daqiq, 2009)³²

Afganistan'daki tüm etnik gruplar aktif bir şekilde Perçem Partisinin görevlerinde çalışmaya başlamışlardır. Anthony Arnold'a göre: Perçem Partisinin liderlik kadrosunda yer alan 13 kişiden yalnızca üçü Peştun etnik grubuna, geriye kalan onu ise Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplara mensuptu. Perçem Partisi hükümeti mücahitler tarafından devrildikten sonra, etnik gruplar arasında mezhep, dil ve diğer konulardaki ayrımlar tekrar başlarken, Afganistan'da iktidar mücadelesi gruplar arasında yaşanmaya başlamıştır (Sajjadi, 2013: 156-167).

3.1.1.2. Taciklerin 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

Samaniler ve Gurlular devletleri yıkıldıktan sonra Tacik etnik grubu günümüze kadar siyasi iktidardan uzak kalmıştır. Söz konusu grup yaklaşık iki yüz elli yıl boyunca Afganistan'da yaşanan olağanüstü birkaç dönem dışında siyasi iktidarda hiçbir etkide bulunmamıştır. 1747 yılında Afganistan'da ilk devletin(Dürrani) kurulmasından itibaren Tacikler iki kez siyasi iktidarı ele geçirmişlerdir. İlk olarak Tacik etnik grubuna mensup olan Emir Habibullah Han Afganistan yönetimini kısa bir dönem kontrol altında tutmuştur. İkinci olarak dayine bu gruba mensup olan Burhaneddin Rabbani(1992-1996), mücahitler döneminde hükümetin başına geçmiştir.

³²<http://www.esalat.org/images/hazara%20haa%20dar%20%20.%20.%20..htm>

Peştun etnik grubundan sonra en kalabalık etnik grup olan Tacikler tarih boyunca yöneticilik rollerini Peştunlara bırakarak alt siyasi pozisyonlarla yetinmişlerdir. Peştunlar her zaman devlet başkanı olarak görev yapmışlardır ve devlet başkanlığını kendilerine hak olarak görmüşlerdir (Taqwa, 2014)³³. 1747 yılında Afganistan devletinin kuruluşundan Komünist devrimine kadar Tacikler, Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi siyasi iktidardan uzaklaştırılmıştır. Söz konusu dönemde iktidarın başına gelen liderler ya zorla ya da iktidarın kendilerine miras kaldığı gerekçesiyle başa gelmişlerdir ve siyasi iktidar yani hükümet işlerinin tamamı yalnızca kralın ailesi arasında paylaşılmıştır. Bu dönem zarfında Afganistan devletinin başına geçen tüm krallar ve emirler Peştun etnik grubuna mensup olduğundan dolayı, siyasi iktidar da onların ailelerinin ellerinde kalmıştır. Bu dönemde Tacikler hükümetin küçük ve önemi az olan pozisyonlarında çalışmışlardır. Afganistan devletinin kuruluşundan Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesine kadar geçen dönemde Tacik etnik grubuna mensup olan tek bir kişi devletin başına geçmiştir. Taciklerden Habibullah Kalakani ayaklanma çıkararak Amanullah Han hükümetini devirmiş ve kısa bir dönem Afganistan'da hüküm sürmüştür (Mesbahzadeh, 2008: 99).

Habibullah Kalakani 1929 Kabil'i ele geçirdikten sonra kendine Tanrı'nın habercisi ve dinin elçisi adını vererek tahta geçmiştir. Başlangıçta Habibullah hükümeti bazı Peştun kabileler de dâhil olmak üzere bütün etnik ve mezhebi gruplar tarafından desteklenmiştir. Peştun kabileleri, özellikle de siyasi iktidarda çok fazla yer alamayan Gılzailer, Habibullah Kalakaniye destek vererek Emir Amanullah'a karşı savaşa girişmişlerdir. Fakat bu destekler Emanullah Han Afganistan'dan çıktıktan sonra sona ermiştir. Peştunlar, Taciklerin iktidarda olmasını kendileri için büyük bir utanç olduğunu düşünerek, Nadir Şah liderliğinde Kalakani hükümetine karşı ayaklanmalar düzenlemişlerdir. İlk döneminde Peştunlar tarafından Tanrı'nın habercisi ve dinin elçisi olarak kabul edilen Habibullah Kalakani, daha sonraki dönemde hırsız ve çapulcu olarak görülmüştür (Ghubar, 1999: 5-6).

Tacik etnik grubuna mensup olan Habibullah Kalakani hükümetinin çöküş nedenleri şu şekilde açıklanabilir:

³³ <http://www.khor sanzameen.net/php/read.php?id=1782>

✓ Habibullah hükümeti Sovyetler ve İngilizler tarafından onaylanmamıştır. Çünkü Sovyetler Emanullah Han hükümetini, İngilizler ise kendilerine bağımlı yaşayacak başka bir hükümetin kurulmasını istiyorlardı. Bu amaç doğrultusunda İngilizler Habibullah'a karşı Nadir Şah'a mali destekte bulunmuşlardır. Nadir Şah da bir ayaklanma düzenleyerek Habibullah'ı tahtan indirmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 99).

✓ Habibullah okuma-yazma bilmediği ve devleti yönetmek için gerekli kültürel birikimden yoksun olduğu için ülke yönetiminde uzaklaştırılmıştır.

✓ Habibullah rejiminin devrilmesinin en önemli sebebi ise, onun Tacik etnik grubuna mensup olmasıdır. Emir'in Tacik olması Peştun etnik grubu tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Çünkü Peştunlar kendileri dışında hiç kimseyi yöneticilik makamına uygun görmemiştir. Bu nedenle Peştunlar Afganistan'ın her tarafında ayaklanmalar çıkararak Habibullah hükümetinin düşürülmesini sağlamışlardır (Ghubar, 1999: 8).

Habibullah Han döneminden sonra mücahitler dönemine kadar Tacikler Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi siyasi iktidarda bulunmamışlardır. Ancak devletin daha alt bazı kademelerinde az sayıda da olsa yer almışlardır.

3.1.1.3. Hazaraların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

1747 yılında Dürraniler'in iktidara gelmesinden sonra Hazaraların sosyal ve siyasal sorunları birer birer ortaya çıkmaya başlamıştır. Timur Şah döneminde Herat'a vali olarak atanan Derviş Ali Han, Hazara kavmine mensuptu. Kısa bir süre sonra hükümet tarafından görevinden alınan Derviş Ali Han daha sonra öldürülmüştür. Darviş Ali Handan sonra Hazaralar Komünist rejiminin iktidarı ele geçirmesine kadar siyasetten uzaklaştırılmıştır ve Hazaraların siyasi iktidara hiçbir etkisi olmamıştır (Sayeed Kaghaz, 2014)³⁴.

Afganistan'da iktidarın başına geçen etnik gruplar, Hazara etnik grubuna mensup kişilere sosyal ve siyasal açıdan hiçbir hak tanınmamışlardır; ayrıca bazı krallar Hazaralara yönelik katliam yapmış, pek çok kişiyi de ülkeden sürmüşlerdir. Mesela Emir Abdurrahman Han yaklaşık on yıl boyunca Hazaralara karşı savaş içinde olmuştur. Emir Abdurrahman Han *Tac-ı Tevarih* adlı eserinde bu konu hakkında yazdığı

³⁴ <http://kabulpress.org/my/spip.php?article190698>

değerlendirmelerde, Hazaralarla yaşanan savaşı bastırmak için 50 bin asker gönderdiğini yazmaktadır. Bu savaşta pek çok Hazara öldürülmüş, bazıları da sürgün edilerek köle olarak satılmıştır. Ayrıca Hazaraların yaşadıkları evler ve ekip-biçtikleri tarım arazileri de tahrip edilmiştir (Mousavi, 2001: 164-165).

Emir Abdurrahman Handan sonra iktidarın başına geçen oğlu Habibullah Han, sürgün edilen Hazaralar ve diğer etnik grupların kendi yurtlarına dönmeleri için onları ikna etmiştir. Bu dönemde Hazaraların sosyal yaşamları da diğer dönemlere göre daha iyi bir duruma gelmiştir. Emir Habibullah dışında Emir Emanullah Han da Hazaraların tüm mahkûmlarını serbest bırakarak onlara köleliği yasaklamıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Hazaralar Emir Amanullah Han'a hükümdarlığı süresince destek vermiştir (Nayel, Mason, 1994: 91-93).

Hazara etnik grubunu sosyal ve siyasal açıdan en çok etkileyen dönem, komünist rejimin hükümetin başında yer aldığı dönem olmuştur. Bu dönemin etkilerini şu şekilde açıklayabiliriz: Halk ve Perçem Partisi(komünist rejim) döneminde Hazaralar siyasi açıdan az da olsa etkili olmaya başlamışlardır. Söz konusu dönemde Hazaralar siyasi ve askeri alanlarda kilit işlerde görevlendirilmişlerdir (Emirzadah, 2011)³⁵.

Emir Emanullah Handan sonra Babrak Karmal da Afganistan'ın etnik gruplarından biri olan Hazaraları tanımıştır. Bu dönem Hazaraların altın dönemi olarak bilinmektedir. Karmal Peştun etnik grubuna mensup olmasına rağmen tüm etnik grupların eşitliğini istiyordu. Bu konu hakkında tarihi araştırmalar yapan Mousavi bu durumu şu sözlerle açıklamıştır: "Afganistan'daki devletin kurulmasından beri ülkenin tüm bölgelerinde Hazaralara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmaktaydı. Fakat Perçem Partisi iktidara gelmesinden sonra Hazaralara ilk kez siyasi haklar tanınmıştır". Bu dönemde Hazara etnik grubuna mensup olan Sultan Ali Kıştmand başbakanlıkla görevlendirilmiştir. Hükümet yine bu dönem içinde her türlü etnik ve dini ayrılıkları yasaklamıştır. Fakat Perçem Partisi rejiminin devrilmesinden sonra etnik gruplar arasında çeşitli ayrılıkların ortaya çıkarılmasıyla birlikte Afganistan'ın karanlık dönemi başlamıştır (Daqiq, 2009)³⁶.

³⁵ <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=515>

³⁶ <http://www.esalat.org/images/hazara%20haa%20dar%20%20.%20.%20..htm>

3.1.1.4. Özbeklerin 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

Özbekler, Peştunlar dışındaki diğer etnik gruplar gibi, 1747 yılında Afganistan'da Ahmet Şah Dürrani tarafından ilk devletin kurulmasından komünist rejiminin iktidarı ele geçirmesine kadar geçen süreçte siyasete hiçbir katkıda bulunamamışlardır. Özbekler tarihi geçmişleri boyunca siyasi iktidarda yer almadan hayatlarını sürdürürken bazı krallar tarafından da şiddete maruz kalmışlardır. Emir Abdurrahman Han tarafından baskı uygulanan Özbekler'in kendi dilleri olan Özbekçe ile konuşmaları yasaklanmıştır. Ancak Dürrani kralları tarafından Hazara etnik grubuna uygulanan katliamlara Özbekler maruz kalmamışlardır. Özbekler bazı hükümet dönemlerinde önemi az olan devlet kuruluşlarında çalışmışlardır; ancak bunlar da siyasi hiçbir etkisi olmayan pozisyonlar olmuştur. Mesela, Zahir Şah döneminde çok sayıda Özbek hükümete ait alt düzey bazı görevlerde yer almıştır (Mesbahzadeh, 2008: 77-78).

Komünist rejimin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Özbekler de Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi sosyal ve siyasal haklarına az da olsa kavuşmuşlardır. Dr. Necibullah dönemindeyse Özbeklerin ünlü liderinden biri olan General Abdül Reşid Dostum, Vatan Partisinin en önemli temsilcilerinden biri olarak görev yapmıştır. Ancak General Abdül Reşid Dostum bazı anlaşmazlıklardan dolayı Dr. Necibullah Hükümetinden ve Vatan Partisinden(VP) ayrılarak Cünbiş-i Mill-i İslami-i Afganistan Partisini(CMİAP) kurmuştur. Bu parti kurulduktan sonra Afganistan'daki tüm Türk kökenli etnik gruplar ilk kez bir çatı altında toplanarak siyasi, ekonomik ve sosyal haklarını ele geçirmek için mücadele etmeye başlamışlardır (Yusofi,2013: 100-101).

3.1.1.5. Diğer Etnik Grupların 1989'dan Önceki Siyasi Gelişmeleri

Yukarıda adı geçen etnik grupların dışında ülkenin değişik bölgelerinde azınlık halinde yaşayan grupların da var olduğu bilinmektedir. Bu azınlık gruplardan bazıları kendilerine ait özel bölgelerde yaşarken, bazıları büyük şehirlerde diğer etnik gruplarla birlikte yaşamaktadırlar. Mesela Afganistan'ın kuzey bölgelerinde Özbeklerle ve Türkmenlerle birlikte yaşayan Arapların aksine Nuristaniler kendilerine ait özel bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu azınlıkların her biri kendilerine has konuşma diline ve dini inanca sahiplerdir (Yusofi, 2013: 37).

Söz konusu etnik gruplar hem sayı olarak azınlıkta olduklarından hem de mezhep, dil ve köken olarak Peştunlara mensup olmadıklarından, tarih boyunca siyasi iktidarın dışında kalmışlardır. Azınlık halinde yaşayan bu gruplar tarih boyunca iktidara gelen etnik gruplar tarafından baskı altında kalmışlardır. Mesela, Emir Abdurrahman Han iktidara geldiğinde Nuristanilerin kâfir olduğunu savunarak onlara karşı savaş başlatmıştır. Savaş sonucunda Nuristanilerin birçoğu öldürülmüştür ve geride kalanlar ise zorla Müslüman edilmiştir. Böylece azınlıklar halindeki etnik gruplar tarih boyunca fakir ve tüm insanlık haklarından mahrum şekilde yaşamışlardır. Fakat günümüzde her etnik grubun nüfus oranına göre siyasi iktidardan payı bulunmaktadır (Sajjadi, 2013: 82).

3.1.2. Etnik Grupların 1989'dan Sonraki Siyasi Gelişmeleri

1747 yılında Ahmet Şah Dürrani tarafından Afganistan'da ilk devletin kurulmasından 2004 yılına kadar geçen süreçte siyasi iktidar genellikle Peştun etnik grubunun elindeydi. Peştunlar tarih boyunca siyasi iktidarı zorla ele geçirmişler ve diğer etnik gruplar üzerinde baskı uygulayarak onları iktidardan uzaklaştırmışlardır (Samay, 2014)³⁷.

Kraliyet rejiminin devrilmesinden sonra Afganistan'da Mücahitler arasında iktidar kavgası başlamış ve bu dönemde yeni bir siyasi grup Taliban adıyla ortaya çıkarak devletin başına geçmiştir. Taliban rejiminin dört senelik siyasi iktidarı Birleşmiş Milletler(BM) yardımıyla devrilmiştir.

Taliban rejimi devrildikten sonra Birleşmiş Milletler'in yardımıyla Afganistan'da yaşayan tüm etnik ve mezhebi gruplara mensup olan kişiler siyasi iktidarda eşit haklara sahip olmuşlardır. Bu dönemden sonra Peştunlar dışındaki etnik gruplar da siyasette etkili olmaya başlamıştır. Günümüzde eskiden olduğu gibi siyasi iktidar etnik grupların elindedir. Fakat Afganistan'da hiçbir etnik grup genel seçimlerde tek başına salt çoğunluğu sağlayamadığından, başa gelen grubun koalisyon hükümetini kurmasıyla yönetim sürdürülmektedir. Bu konuda belirtilmesi gerek şey, diğer ülkelerde koalisyon siyasi partiler arasında gerçekleştirilirken Afganistan'da koalisyon etnik gruplar arasında gerçekleştirilmektedir. Örneğin, Eğer cumhurbaşkanı adayı Peştun etnik grubuna

³⁷ <http://www.taand.com/archives/24333>

mensupsa cumhurbaşkanı aday yardımcılarını ülkedeki diğer etnik gruplar arasından seçilmek zorundadır. Eğer cumhurbaşkanı yardımcılarını kendi etnik grubuna mensup kişiler arasından seçerse o kişi kesin olarak seçimi kaybetmektedir (Mohsini, 2009)³⁸. Afganistan'da yaşayan etnik grupların siyasi rollerini tam anlamıyla öğrenebilmek için, siyasi dönemlerde etnik grupların durumları incelenmelidir.

3.1.2.1. Mücahitler Döneminde (1992-1996) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Sovyetler Birliği'ne karşı savaşan Mücahitler iki ana gruba ayrılmaktaydı. Söz konusu gruplardan birincisi, Sünni mezhebine mensup olan ve yedi partiden oluşan Pakistan'daki Afgan Mücahitleridir. İkincisi ise Şii mezhebine mensup olan ve sekiz partiden oluşan İran'daki Afgan Mücahitleridir. Pakistan'da yaşayan tüm Afgan Mücahitleri etnik olarak Peştun ve Tacik gruplarına mensuptu. İran'da yaşayan Afgan Mücahitlerinin tamamı ise Hazara etnik grubundandı. Bu mücahit grupları Afganistan'da komünistlerin siyasi iktidarı ele geçirmesinden sonra bir çatı altında toplanmışlar ve komünist rejime karşı birlikte savaşmışlardır. Fakat Pakistan'da yaşayan Tacik ve Peştun etnik gruplarına mensup olan Afgan Mücahitleri, Pakistan'ın yardımıyla Afganistan'ın yurtdışındaki ilk devletini kurduklarında, Özbek ve Hazara etnik gruplarına siyasi iktidarda hiçbir pay vermemişlerdir (Emadi, 2010: 188).

1988 yılında 11. Cenevre Müzakerelerinde alınan karara göre Afganistan'ı işgal eden Sovyetler Birliği ordusunun ülkeden çekilmesine karar verilmiştir. Bu dönemde Afganistan'daki komünist rejime karşı çıkan Pakistan devleti, kendi ülkelerinde yaşayan mücahit gruplarını Afganistan'da yeni bir rejim kurulması için zorlamıştır. Mücahitler Pakistan'ın yardımlarıyla yurtdışındaki ilk devletlerini Pakistan topraklarında kurmuşlardır. Pakistan'da yaşayan Tacik ve Peştun etnik gruplarının liderleri yeni bir hükümet kurmak amacıyla Yüksek Konsey oluşturmuşlar ve bu konseyin liderliğini Afganistan cumhurbaşkanı yapmıştır. Yüksek Konseyin aldığı kararlara göre Afganistan hükümeti mücahitler tarafından kurulacaktır. Ayrıca Afgan hükümet kabinesinin %70'ini Pakistan'da yaşayan Tacik ve Peştun Mücahitleri, %20'sini Pakistan ve İran dışında yaşayan Afgan göçmenler ve % 10'unu da Afganistan'da yaşayan Afganlar

³⁸<http://72sq.com/3158>

oluşturacaktı. Fakat hükümeti oluşturacak olan bu kabinede Sovyetlere karşı diğer Afgan Mücahitlerle beraber savaşan Özbek ve Hazara etnik gruplarına yer verilmemiştir (Andishmend, 2012b: 152-154).

Mücahitlerin kurduğu devlette cumhurbaşkanı ve başbakan Peştun etnik grubuna mensuptu. Ayrıca hükümet kabinesinde yer alan bakanlıkların, 14'ü Pakistan'daki Peştun ve Tacik etnik grupların arasından, 7'si Pakistan ve İran dışındaki Afgan göçmenleri arasından, diğer 7'si de Afganistan'da yaşayan halk arasından olmak üzere belirleniyordu. Söz konusu hükümet Pakistan'da yaşayan Peştun ve Tacik etnik gruplarının sayıca üstünlüğü ile meydana gelmiştir. Mücahitlerin kurmuş olduğu hükümette Afganistan'daki diğer etnik gruplardan Hazaralar, Özbekler ve Türkmenlerin temsilcileri yoktu (Sajjadi. 2013: 179). Ancak mücahitlerin kurduğu ilk hükümet hiçbir zaman resmi olarak iş görmemiştir ve kurulduktan kısa bir süre sonra sona ermiştir. Hükümetin sona ermesine sebep olan etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Mücahitlerin kurduğu ilk hükümetin içinde Hazara, Özbek, Türkmen ve diğer etnik grupların siyasi olarak yer almaması,
- ✓ Siyasi iktidar üzerinde Peştun etnik grubunun ağırlıklı olarak yer almasıdır. Devlet başkanlığı, kabinede 13 bakanlık gibi devlet yönetiminin büyük bir bölümü Peştun etnik grubunun kontrolüne verilmiştir.
- ✓ Hükümetin kurulmasında kadınların rolünün olmaması,
- ✓ Siyasi iktidarda Afganistan'da yaşayan Afganların rolünün çok zayıf olmasıdır. Pakistan'da yaşayan Afgan Mücahitler söz konusu hükümeti kurduktan sonra Afganistan'da yaşayan halka siyasi iktidarda söz hakkı vermemiştir. Bu nedenle Afganlar bu hükümeti kabul etmemişlerdir (Andishmend, 2012b: 155-156).

Yurtdışında kurulan ikinci Afgan devleti ve etnik grupların siyasi etkileri:

İlk kez Afganistan dışında mücahitlerin oluşturduğu hükümetin sona ermesinden sonra ve Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesinden üç ay önce mücahitler Pakistan'da ikinci hükümeti kurmuşlardır. Bu hükümetin kurulmasında Pakistan'daki İSİ (Pakistan İstihbarat Ajansı) örgütünün rolü Afganistan Mücahit liderlerinin rollerinden daha fazlaydı. Peştun ve Tacik etnik gruplarına mensup olan Pakistan'daki mücahitler, ikinci hükümeti kurmak amacıyla, Pakistanlı siyasetçilerle işbirliği halinde yüzlerce üyeden oluşan bir danışma konseyi meydana getirmişlerdir. Danışma konseyinin aldığı

kararlara göre; siyasi iktidarda Özbek, Hazara ve Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplara da yer verilecekti. Ancak Hazaralar sekiz bakanlık ve Danışma Konseyinde 100 sandalye talep etmişler, Pakistan'daki Afgan Mücahitleri ise Hazaraların bu isteklerini reddetmiştir. Böylece Hazara, Özbek ve diğer etnik gruplar mücahit hükümetinin dışında kalmışlardır (Hussainy, 2013: 244).

Mücahitler tarafından yurtdışında ikinci defa kurulan Afgan devletinde oluşturulan kabinede iki aylık süreç için cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve çok sayıda önemli bakanlıklar Peştun etnik grubuna mensup kişilere verilmiştir. Pakistan'da yaşayan Taciklere ikinci defa kurulan hükümette siyasi haklar verilmişti. Mücahitler tarafından kurulan bu hükümet üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olan cumhurbaşkanı Hazaralara iktidarda pay vermiştir. Ancak bu dönemde Hazaraların sayılarının az olduğu düşünülmüş ve sonuç olarak Hazaralar hükümetin önemli ve etkili kuruluşlarından uzak tutulmuştur (Tanin, 2010: 344-345). Mücahitlerin kurmuş olduğu ikinci devletin pek çok sorunu vardı. Bu sorunları şu şekilde açıklayabiliriz:

- ✓ Mücahitlerin kurduğu ikinci hükümet Peştun ve Tacik etnik grupları tarafından Pakistan'ın baskısıyla meydan getirilmiştir.
- ✓ Bu hükümette sadece Pakistan'daki Afgan Mücahitlerine siyasi rol verilmiştir. İran'daki mücahit grupların ve Afganistan'da yaşayan Afganların siyasi anlamda hiçbir rolleri olmamıştır.
- ✓ Hükümetin oluşturan kabinede, Hazara, Özbek, Türkmen ve diğer etnik gruplar için bir bakanlık dahi verilmemiştir.
- ✓ Hükümeti oluşturan kabinede bakanlık görevinde bulunanların çoğu okumamış insanlardı. Bu nedenle mücahitlerin hükümeti hem siyasi hem de idari açıdan başarısızdı (Andishmend, 2012b: 165-166).

Sibgatullah Müceddidi Mücahitler döneminde iki ay boyunca devlet başkanlığı yapmıştır. Ancak iki aydan sonra Ahmet Şah Mesut'un baskıları sonucunda istifa ederek iktidarı Danışma Konseyi'ne bırakmıştır. Danışma Konseyi Taciklere mensup olan Burhaneddin Rabbani'yi dört aylık geçici bir süre için cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Rabbani'nin cumhurbaşkanı olarak seçilmesi Peştunlara mensup olan Gulbeddin Hikmetyar'ın bu duruma karşı çıkmasına sebep olmuştur. Söz konusu dönemde Afganistan'ın tüm bölgelerinde savaş yaşandığı için, Rabbani'nin başkanlık

süresi(1992-1996) dört yıl daha uzatılmıştır. Bu dönemde Hazara etnik grubu siyasi ve mezhebi açıdan kendi haklarını kazanmak için savaşıırken, Özbek etnik grubu ise Özbekçe'nin resmi bir dil olarak tanınması için savaşa girmişti. Diğer yandan Hikmetyar kendisini Peştunların lideri olarak ilan ederek Peştunları hükümet karşısında savaşa davet etmiştir. Çünkü Peştunların düşüncelerine göre yöneticilik yalnızca Peştunların hakkıdır. Böylece Afganistan'ın başkenti olan Kabil, Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler arasında dörde ayrılarak şehrin her köşesinde savaş başlatılmıştır. Mücahitler birbiriyle savaşıırken yeni bir siyasi grup olarak ortaya çıkan Taliban iktidarı ele geçirmiştir (Sajjadi, 2013: 276-277).

3.1.2.2. Taliban Döneminde (1996-2001) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Afganistan'da Peştunlara ait bir devlet kurmak için meydana gelen Taliban örgütü, kısa bir süre içinde Afganistan'ın büyük bir kısmını ele geçirmiştir ve mücahit grupları ortadan kaldırmak amacıyla da savaşa dâhil olmuştur (Andishmend, 2012b: 209). Peştunlar dışındaki etnik gruplara özellikle de Hazaralara katliamlar düzenleyerek iktidarın başına gelen Taliban, diktatör bir yönetim şekli uygulayarak söz konusu etnik grupları ve siyasi partileri hükümetten ve hükümet işlerinden uzak tutmuştur. Bu etnik gruplar da sosyal yaşantılarına devam edebilmek ve iktidarı yeniden ele geçirebilmek için Afganistan'ın bazı bölgelerinde Taliban ile savaşa girişmiştir. Taliban'ın nasıl ve niçin meydana geldiği sorularına cevap verebilmek için bazı durumların açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu durumları şu şekilde açıklayabiliriz:

- ✓ Afganistan'ın farklı bölgelerinde yaşanan savaşırlardan dolayı yeni bir siyasi örgüt olarak Taliban ortaya çıkmıştır.
- ✓ Mücahitlerin kurduğu hükümet tüm Afgan halkını temsil etmiyordu. Söz konusu hükümet Peştun ve Tacik etnik gruplarının liderleri tarafından Pakistan'da kurulmuştur. Bu hükümette Hazara, Özbek, Türkmen ve diğer etnik grupların hiçbir etkisi yoktu. Böylece bahsedilen bu etnik gruplar kendilerine ait siyasi hakları kazanabilmek için devletle savaşa girmişlerdir.
- ✓ Rabbani hükümeti uluslararası anlamda hiçbir ülke tarafından tanınmamıştır. Ayrıca bu hükümet Peştunlar tarafından da kabul edilmemiştir. Bu

yüzden Peştunlar Taliban örgütüne destek vererek Rabbani hükümetini devirmişlerdir (Ahmadi, 2012).³⁹

Taliban "Siyasi iktidarın azınlık halinde yaşayan bir etnik grubun(Tacik etnik grubu) elinde olmasının mümkün olmadığını" savunarak iktidarın yalnızca Peştunlara ait olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle özellikle köylerde yaşayan Peştunlar Taliban'a büyük ölçüde destekte bulunmuşlardır. Dini ve mezhepsel açıdan Taliban Şii olan Hazaraları kâfir ilan ederek onlara karşı savaş ilan etmiştir. Bu dönemde Hazaraların büyük bir kısmı öldürülmüş, bazıları da sürgün edilmiştir. Fakat Taliban dört yıl hüküm sürdükten sonra 2001 yılında NATO'nun da yardımıyla devrilmiştir (Samay, 2014).⁴⁰

3.1.2.3. Afganistan'ın Geçici Hükümeti Döneminde (2001-2004) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Afganistan'da dört yıl boyunca hüküm süren Taliban rejiminin son bulmasıyla, Afganistan'ın geleceği için 27 Kasım 2001 yılında Birleşmiş Milletler ve ABD tarafından kurulan Bonn Konferansı Afganistan için çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Afganistan'daki yeni siyasi rejimin şekli Bonn Konferansında belirlenmiştir ve bu yeni rejimle birlikte Afganistan'da yaşayan tüm etnik gruplara eşit düzeyde siyasi haklar tanınmıştır. Bu konferansa katılan gruplar şunlardır: Taliban'a karşı savaş ilan eden Kuzey İttifakı, Afganistan'ın eski kralı olan Zahir Şah'ın temsilcileri (Roma heyeti), Kıbrıs Barış Heyeti ve Peşaver Barış Heyetidir (Rahimi, 2010: 140).

Bonn Konferansı sonucunda Peştun etnik grubuna mensup olan Hamid Karzai altı aylık geçici bir süre için cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir ve bu sürenin bitimiyle görev süresi bir buçuk yıl daha uzatılmıştır. Peştun etnik grubunun siyasi etkisi Bonn Konferansında kendini belli etmiştir. Konferansta Özbeklere mensup olan Abdüssettar Sirat, oyların salt çoğunluğunu almasına rağmen, Peştunlara mensup olmadığından geçici cumhurbaşkanı olarak seçilememiştir (Begzad, 2014: 12). Karzai'nin geçici cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ana nedenlerini şu şekilde ifade edebiliriz:

✓ Hamid Karzai Peştun etnik grubuna ve Dürrani kabilesine mensuptu. Bu sebeple Karzai geçici cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Ayrıca Peştunlar dışında

³⁹http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com.tr/2011/11/blog_post_24.html

⁴⁰<http://www.taand.com/archives/24333>

herhangi bir etnik gruba mensup üyenin cumhurbaşkanı olması durumunda Peştunlar tekrar savaş başlatacaktı.

✓ Hamid Karzai ABD tarafından doğrudan destekleniyordu. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler özellikle de ABD Karzai'nin geçici cumhurbaşkanı olmasında etkili olan sebeplerdendir.

✓ Hamid Karzai, mücahit gruplar, özellikle de Tacik Mücahit Grubu tarafından destekleniyordu. Dolayısıyla cumhurbaşkanı seçilmesinde bunun da etkisi olmuştur (Andishmend, 2012b: 254).

Çalışmanın devamında Hamid Karzai'nin geçici hükümet döneminde farklı etnik grupların siyasi etkileri üzerinde durulmaktadır.

Hamid Karzai'nin geçici cumhurbaşkanlığı döneminde Tacik etnik grubu siyasi iktidarda önemli bir rol oynamıştır. Afganistan'ın siyasi tarihinde ilk kez Taciklere mensup olan bir kişi cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçilmiştir. Ayrıca Taciklere mensup olan kişiler Savunma Bakanlığı dâhil olmak üzere birkaç bakanlıkta çalışmaya başlamışlardır. Söz konusu etnik grup hükümetin diğer önemli kuruluşlarında da etkili olmuştur. Tacikler iki nedenden dolayı geçici hükümet döneminde önemli roller üstlenmiştir. Bu nedenlerden birincisi: Tacik etnik grubunun siyasi liderleri Bonn Konferansında Hamid Karzai'ye destekte bulunmuşlardır. İkinci neden ise, Hamid Karzai'nin yardımcılarını ve kabinde görev yapacak bakanları kendisinin seçmemesidir. Çünkü bu dönemde cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar ABD tarafından seçilmekteydi. ABD Afganistan siyasetinde tüm etnik grupların söz sahibi olmasını sağlamak amacıyla bakanlıkları ve hükümetin diğer önemli kuruluşlarını nüfuslarının yoğunluğuna göre gruplar arasında paylaştırmıştır. Böylece Afganistan'ın siyasi geçmişinde ilk kez tüm etnik gruplar eşit şekilde kendilerine ait siyasi haklarını kazanmış oldular (Samay,2014).⁴¹

Yıllar boyunca iktidardan mahrum kalan ve ülkenin eski kralları tarafından katliamlara maruz kalan Hazaralar ise geçici dönemde ilk kez iktidarda diğer etnik gruplar kadar etkili olmuştur. Bu dönemde Hazaralar birkaç bakanlıkta bakan olarak görev almış ve hükümetin diğer organlarında söz sahibi olmuştur. Ayrıca Hazaralara mensup bir kişi ilk defa cumhurbaşkanının ikinci yardımcısı olarak seçilmiştir. Geçici

⁴¹<http://www.taand.com/archives/24333>

dönemde Hazara etnik grubu Afganistan'ın diğer etnik grupları gibi devlet tarafından resmen tanınarak, mezhepsel özgürlüklerine kavuşmuşlardır (Emirzadah, 2011).⁴²

Afganistan'daki Peştun olmayan diğer etnik gruplar gibi siyasi iktidarın dışında kalan Özbekler de Hamid Karzai'nin geçici cumhurbaşkanlığı döneminde siyasi haklarına kavuşmuşlardır. Özbekler tarih boyunca ilk kez bakanlıklarda bakan olarak ve hükümetin diğer kuruluşlarında çalışmaya başlamışlardır. Ayrıca Özbek etnik grubuna mensup olan birçok kişi yüksek rütbeli general olarak atanmıştır.

Afganistan'da yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan diğer etnik gruplar ise nüfuslarının yoğunluğuna göre siyasi iktidarda söz sahibi olmuşlardır. Böylece uzun bir dönemden sonra Afganistan'da tüm etnik gruplar iktidarda haklarını kazanmış ve siyasette etkili olmuşlardır. Fakat bu dönemde siyasi iktidarda etkili olan kişiler uluslararası güçler ve özellikle de ABD tarafından seçilmiştir (Alipor, 2014).⁴³

3.1.2.4. Hamid Karzai'nin Seçimlerle Yetkilendirildiği Dönemde (2004-2013) Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Birleşmiş Milletler ve ABD'nin savaşa dâhil olmasıyla birlikte Afganistan'da Taliban rejimi devrilmiştir ve daha sonra ülkenin siyasi durumu tamamen değişmiştir. 2004 yılında yapılan genel seçimlerde hiçbir etnik grup diğer etnik gruplarla birlikte oluşturulacak koalisyon hükümetine katılmak istememişlerdir. Çünkü kalabalık etnik gruplar nüfuslarının yoğunluğunu ve iktidar üzerindeki etkilerini göstermek amacıyla söz konusu cumhurbaşkanlığı genel seçimlerine tek başlarına girmek istiyorlardı. Bu sebeple Peştun, Tacik, Hazara ve Özbek etnik gruplarının liderleri 2004 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine kendi gruplarının cumhurbaşkanı adayı olarak girmişlerdir. Bazı etnik gruplarının liderleri ise Hamid Karzai'ye destekte bulunmuşlardır. Söz konusu genel seçimlerde Hamid Karzai bazı Hazara, Özbek ve Tacik etnik gruplarının liderlerinin de desteğini alarak cumhurbaşkanı seçilmeyi başarmıştır.

Bu seçimlere katılan etnik grupların seçmen sayıları ilk sırada Peştunlar, ikinci Tacikler, üçüncü Hazaralar ve dördüncü Özbekler şeklinde gerçekleşmiştir. Hamid

⁴² <http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=515>

⁴³ <http://persian.aawsat.com/2014/04/article13959>

Karzai demokratik yollarla iktidarın başına geçtikten sonra, devletin önemli pozisyonlarındaki etnik grup temsilcilerini görevlerinden alarak onların yerlerine Peştun teknokratları atamıştır. Karzai'nin bu davranışı karşısında Tacik, Hazara ve Özbek etnik gruplarının liderleri 2007 yılında koalisyon oluşturarak Cephe-i Milli'yi (Ulusal Cephe) kurmuşlardır (Samay, 2014).⁴⁴ 2004 yılında yapılan genel seçimleri Peştun etnik grubunun kazanmasının nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz:

✓ Hamid Kazai 2004 yılında yapılan seçimlerde Taciklerin ve Hazaraların desteğini alarak seçimi kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Karzai yardımcılarını Tacik ve Hazara etnik gruplarına mensup olan kişiler arasından seçmiştir. Çünkü Karzai sadece Peştunların oylarıyla başarı elde edemeyeceğinin farkındaydı. Bu sebeple yardımcılarını Tacik ve Hazara etnik gruplarına mensup kişilerin arasından seçmek zorunda kalmıştır.

✓ ABD'nin de desteğini alan Karzai seçimleri kazanarak iktidarın başına gelmiştir. Afganistan'da ABD'nin özel temsilcisi olarak çalışan Zalmay Halilzad, seçim zamanında Kabil'de Hamid Karzai'yi destekleyeceğini açıklamıştır.

✓ Karzai'nin seçim sürecinde büyük yolsuzluklar yaptığı iddia edilmiştir. Hamid Karzai Faruk Vardak'ı Bağımsız Seçim Komisyonunun(BSK) başkanı olarak seçmiştir ve Vardak seçim sürecinde Karzai'nin lehine çalışarak iktidara gelmesinde etkili olmuştur. Karzai ise iktidarı ele geçirdiğinde Faruk Vardak'ı bakan olarak görevlendirmiştir (Andishmend, 2012b: 203).

Tezin bundan sonraki kısmında cumhurbaşkanlığı genel seçimlerinde etnik grupların rollerinden söz edilmektedir.

Afganistan'ın siyasi hayatında büyük ölçüde etkili olan Tacikler 2004 yılı genel seçimlerinde de önemli bir rol oynamışlardır. 2004 yılında yapılan seçimlere katılan Tacikler tüm dünyaya Afganistan'da Peştunlar da dâhil olmak üzere hiçbir etnik grubun çoğunluğu sağlayan durumda olmadığını göstermiştir. Demokratik yollarla iktidara gelen Karzai, devlet makamlarında görevde bulunan bazı Tacik etnik grup liderlerini görevlerinden uzaklaştırmıştır. Söz konusu liderler görevlerinden alınmasına rağmen, Taciklerin cumhurbaşkanı yardımcılığı başta olmak üzere hükümetin diğer bazı önemli kuruluşlarındaki yetkili konumları devam etmiştir (Samay, 2014).⁴⁵

⁴⁴<http://www.taand.com/archives/24333>

⁴⁵<http://www.taand.com/archives/24333>

Hazara etnik grubu da 2004 yılı genel seçimlerine yoğun şekilde katılım sağlamıştır. Hazaralar genel seçimlere katılarak Afganistan'da azınlık halinde yaşamadıklarını, Afganistan'daki büyük etnik gruplardan biri olduklarını Afgan yöneticilerine ve dünya liderlerine göstermişlerdir. Ayrıca Hamid Karzai iktidara ilk geldiği dönemde kendisinin ikinci yardımcısını Hazara etnik grubuna mensup kişiler arasından seçmiştir. Ayrıca yine bu dönemde Hazaralar kabinede ve hükümetin diğer etkili kuruluşlarında aktif biçimde yer almışlardır (Emirzadah, 2011).⁴⁶

Karzai'nin ilk iktidar döneminde Özbek etnik grubu da dâhil olmak üzere Afganistan'da yaşayan tüm etnik gruplar nüfuslarının yoğunluklarına göre kabinede ve devletin diğer önemli kuruluşlarında yer almışlardır.

2004 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra iktidara gelen Hamid Karzai hükümette etkili olan tüm etnik grup liderlerini özellikle mücahit liderlerini görevlerinden almıştır. Söz konusu görevden alınmalar sonucunda üç büyük etnik grup, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler bir çatı altında toplanarak siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla Cephe-i Milli'yi (Ulusal Cephe) kurmuşlardır. Ulusal Cephe, Karzai hükümetinin varlığını tehlikeye sokan en büyük etkenlerden biridir. Ancak 2009 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ulusal Cephe'nin temsil ettiği bütün etnik gruplar tarafından kabul görececek bir cumhurbaşkanı adayının olmamasından dolayı söz konusu birlik dağılmıştır.

Ulusal Cephe'nin dağılmasının altında yatan temel sebeplerden ilki Ulusal Cephe'nin Karzai ve hükümetinin dış devletler tarafından aldığı desteği alamıyor olmasıdır. İkincisi ise, Karzai'nin Ulusal Cephe'nin önemli üyelerine yapılacak olan seçimde kendisine destek vermeleri halinde kuracağı hükümette onlara önemli yetkiler vereceğini söylemesidir. Bahsedilen nedenlerden dolayı Ulusal Cephe kısa bir süre içinde dağılmıştır. Böylece Hamid Karzai bir kez daha Tacik, Hazara ve Özbek etnik gruplarının yardımlarını alarak seçimi kazanmıştır.

Peştunlar dışındaki etnik grupların verdikleri desteğin Karzai için üç farklı önemi vardır. Bunlardan birincisi Peştunların yeterli çoğunlukta olmaması ve bu sebeple Karzai'nin yalnızca Peştunların oylarını alarak iktidarı kazanamayacağını bilmesidir.

⁴⁶<http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=515>

İkincisi ise; Peştunların yaşadığı bölgelerde genellikle savaşların yaşanmasından dolayı buradaki halkın tamamının oy kullanamayacağını bilmesidir. Son olaraksa Peştun kadınlarının büyük bir kısmının seçimlere katılmamasıdır (Mohsini, 2014).⁴⁷ Fakat söz konusu seçimde adayların hiçbirinin salt çoğunluğu alamamasından dolayı seçimin ikinci turda tekrarlanmasına karar verilmiştir. İkinci turda yapılan seçime Dr. Abdullah Abdullah'ın katılmamasından dolayı Hamid Karzai seçimi tek başına kazanmıştır (Samay, 2014).⁴⁸

Karzai'nin ikinci defa iktidarın başına geldiği dönemde devlet işleri genellikle Peştun etnik grubunun elindeydi. Bu dönemde Tacikler devlete muhalefet olmaya başlarken Hazaralar ve Özbekler ise iktidarın dışında kalmışlardır. Çünkü Karzai seçim döneminde Hazaralara ve Özbeklere kuracağı kabinede yer alacaklarına dair verdiği vaatleri seçim sonrasında yerine getirmemiştir. Ayrıca Hazara ve Özbek etnik grubuna mensup olan bakanlar Parlamentodan güvenoyu alamamışlardır (Emirzadah, 2011).⁴⁹

3.1.2.5. Hamid Karzai Döneminde Yapılan Parlamento Seçimlerine Etnik Grupların Siyasi Etkileri

Afganistan Millet Meclis'i iki kanattan oluşmaktadır: Ulusei Cirga(Halk Meclisi) ve Mişrano Cirga(Büyükler Meclisi)'dir. Genel olarak Halk Meclisi 249, Büyükler Meclisi ise 102 üyeden oluşmaktadır. Afganistan'da cumhuriyet sistemini kuran Davut Han'ın 1973 yılında yaptığı darbeden 2005 yılına kadar geçen süreçte Millet Meclis'i seçimi yapılmamıştır. Uzun geçen bir aradan sonra Afgan halkı ilk defa 2005 yılında temsilcilerini kendi oyları ile seçmiştir. Bu sebeple 2005 yılında yapılan parlamento seçimlerine tüm etnik gruplar büyük bir sevinçle katılım sağlamışlardır. Söz konusu seçimde tüm etnik gruplar oyların çoğunluğunu almak için çalışmışlardır. Çünkü etnik gruplar Parlamento aracılığıyla siyasi iktidarda söz sahibi olmak istiyorlardı (Begzad, 2014: 46).

2005 yılında yapılan seçimlerde 249 vekilden oluşacak Halk Meclisi'ne toplamda 2.838 kişi aday olmuştur. Hazaralar ve Özbekler arasında bu seçimlere katılım oranı daha yüksek olmuştur. Taciklere ve Peştunlarda ise katılım oranı daha düşük

⁴⁷<http://72sq.com/3158>

⁴⁸<http://www.taand.com/archives/24333>

⁴⁹<http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=515>

olduğundan beklenen seçim başarısını sağlayamamışlardır (Wilder, 2005: 24). Söz konusu seçime katılan seçmen sayısı bakımından da gruplar arası sıralama Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbekler şeklinde gerçekleşmiştir. 2005 yılında yapılan seçimlere karıştırılan yolsuzluktan dolayı bazı etnik gruplar daha fazla oy alırken bazıları daha az oy almıştır. Söz konusu yolsuzlukları şu şekilde açıklayabiliriz:

✓ Seçim döneminde Afganistan'ın bazı bölgelerine ihtiyaç duyulandan daha fazla oy pusulası gönderilmiştir. Böylece bir kişinin birden fazla oy kullanması sağlanmıştır. Ayrıca Afganistan'ın kuzeyindeki seçim bölgelerine ihtiyaç duyulandan daha az miktarda oy pusulaları gönderilerek burada yaşayan halkın bir kısmının oy kullanamamasına neden olunmuştur (Andishmend, 2012a: 206).

✓ Devletle uyumlu bir şekilde çalışacak bir Millet Meclis'i isteyen Cumhurbaşkanı Karzai, amacına ulaşabilmek için parlamento genel seçimlerine çeşitli müdahalelerde bulunması idia edilmiştir.

✓ Devlet göç halinde yaşayan Peştunların(Köçiler) nüfuslarının yaklaşık olarak iki milyon civarında olduğu düşüncesiyle oluşturulacak parlamentoda onlara 10 sandalye vermiştir. Ancak araştırmacılar, Köçilerin iki milyondan daha az olduğu ve bu durumda diğer etnik gruplara haksızlık yapıldığı görüşündedirler.

✓ Genel olarak Afganistan'da yapılan tüm genel seçimlerin mali desteği Birleşmiş Milletler ve özellikle ABD tarafından sağlanmaktadır. ABD Afganistan hükümetiyle uyumlu işler yapacak bir Millet Meclisi'nin kurulmasını istediği ve söz konusu seçimlere mali destekte bulunduğu için seçim sürecine çeşitli müdahalelerde bulunmuştur (Andishmend, 2012b: 202).

Afganistan modern tarihinde ikinci Meclisi seçimleri 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde 249 vekilden oluşacak Halk Meclisi'ne birbirinden farklı etnik gruplardan 2.556 kişi aday olmuştur. Söz konusu seçimlerde de öncekilerde olduğu gibi etnik gruplar önemli roller oynamışlardır. 2010 yılında yapılan bu seçimlere Hazaralar, diğer etnik gruplara göre daha yoğun bir katılım sağlayarak parlamento da önceki seçimlerden daha çok sandalye elde etmişlerdir. Hazaraların daha çok oy almasının temel nedeni, Hazara etnik grubuna mensup olan bakanların bir önceki parlamento tarafından güvenoyu alamamış olmasıdır. Bu sebepten dolayı Hazaralar büyük bir istekle seçimlere katılarak dikkat çekici bir sonuç elde etmişlerdir (Andishmend, 2012b: 215).

2010 yılında yapılan seçimlerde Peştunlar 98, Tacikler 73, Hazaralar 52, Özbekler 19, Aymaklar ise 8 sandalye almaya hak kazanırken, geriye kalan sandalyeler de Afganistan'ın diğer etnik grupları tarafından kazanılmıştır. 2010 seçimlerinin sonucunda meydana gelen Millet Meclisi vekillerinin farklı etnik gruplara mensup olmaları bakımından önceki Meclisten ayrılmaktadır. Söz konusu Mecliste Hazaraların çok sayıda sandalye almaya hak kazanması sonucunda Karzai, Millet Meclisi'nin farklı etnik gruplardan meydana gelmesini eleştirmiştir ve seçimlerin iptal edilmesini istemiştir. Ancak Karzai'nin bu isteği Birleşmiş Milletler ve özellikle ABD tarafından reddedilmiş ve Meclis görevini yapmaya devam etmiştir (Arween, 2011)⁵⁰

Etnik gruplar Afgan siyasetini yerel seçimler yoluyla da etkilemektedirler. Bu seçimlere de etnik rulara mensup adaylar katılarak seçimleri kazanmak istemişlerdir. Fakat yerel meclisler genel siyaset bakımından birinci derecede etkili bir faktör olmadığından dolayı bu tezde ayrıntılı bir şekilde açıklanmamaktadır.

3.1.2.6. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Etnik Grupların Afgan Siyasetine Etkileri

Genel olarak Tacik etnik grubunun nüfusu ile Peştun etnik grubunun nüfusu birbirine yakın veya eşit seviyededir. Bu sebeple cumhurbaşkanlığı genel seçimlerinde Hazaraların ve Özbeklerin, Peştunlarla veya Taciklerle iş birliği içinde seçime katılmaları çok önemlidir. Tarih boyunca iç ve dış savaşlarda önemli roller oynayan etnik gruplar seçimlerde de aynı ölçüde önemli roller oynamışlardır. Dolayısıyla 2014 genel seçimlerinde etnik grupların büyük katkıları mevcuttur. Söz konusu seçimi etkileyen iki önemli faktör bulunmaktadır (Alipor, 2014)⁵¹

Birincisi, Hazara, Özbek ve diğer etnik grupların önemli liderlerinin hangi adayı destekleyip savunacağıdır. İkincisi ise Afganistan cumhurbaşkanı olan Hamid Karzai'nin hangi adayı desteklediğini açıklamasıdır. 2014 yılında yapılan genel seçimlerde oyların çoğunluğunu alan iki adaydan biri Dr. Eşref Gani Ahmedzai'dir ve bu kişi Peştun etnik grubuna mensuptur. Adaylardan diğeri ise Dr. Abdullah Abdullah'dır ve bu kişi Tacik etnik grubuna mensuptur. Bu iki adayın hiçbirisi yalnız kendi etnik grubunun oyunu alarak cumhurbaşkanı olmayacaktır. Bu sebeple adaylardan

⁵⁰ http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/01/110125_k02-afghan-parliament-structure.shtml?print=1

⁵¹ <http://persian.aawsat.com/2014/04/article13959>

her biri Hazara ve Özbek etnik gruplarından yardımcılar alarak bu grupların desteğini sağlamak ve oluşturulacak koalisyona dâhil olarak hükümeti kurmak istemişlerdir (Mohsini, 2014)⁵².

Yapılan seçimde Dr. Abdullah Abdullah yardımcılardan birini Peştun etnik grubundan, diğerini ise Hazara etnik grubunun önemli liderleri arasından seçmiştir. Eşref Gani Ahmadzai ise yardımcılardan birini Özbek etnik grubundan, diğerini ise Hazara etnik grubuna mensup olan kişiler arasından seçmiştir. Böylece iki aday da Hazara ve Özbek etnik gruplarıyla birlikte oluşturulacak bir koalisyon hükümetinin kurulmasını istemişlerdir. Fakat yapılan seçimde adaylardan hiçbirinin salt çoğunluğu sağlayamaması sonucunda seçim ikinci tura gitmiştir. İkinci turda Peştun etnik grubuna mensup olan Eşref Gani Ahmadzai çeşitli yolsuzluk iddiaları arasında iktidarın başına geçmiştir. Fakat Dr. Abdullah Abdullah ve ekibi seçimde büyük bir yolsuzluk yapıldığını iddia ederek seçim sonucunu kabul etmemişlerdir. Bu sebepten dolayı Taciklerden ve Hazaralardan meydana gelen Dr. Abdullah Abdullah'ın ekibi Abdullah'ı cumhurbaşkanı olarak ilan ederken, diğer taraftan Eşref Gani Ahmadzai'nin ekibi de Ahmedzai'yi cumhurbaşkanı olarak ilan etmişlerdir. Sonuç olarak Taciklerin ve Hazaraların Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu'na(BSK) yapmış oldukları baskılar nedeniyle seçim sonucu ilan edilememiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden dolayı Afganistan'ın yeni cumhurbaşkanı görevine altı ay geç başlamıştır. Hükümetin kurulamamasının üzerinden altı ay geçtikten sonra sorun Birleşmiş Milletler ve ABD'nin dışişleri bakanı olan John Kerry'nin müdahalesiyle çözülerek, Afganistan'da dünyada benzeri bulunmayan bir hükümet şekli (Ulusal Birlik Hükümet) ortaya çıkmıştır. Bu hükümet şekli Afganistan anayasasına aykırı özellikler taşımaktadır. Söz konusu hükümette Eşref Gani Ahmadzai cumhurbaşkanı ve Dr. Abdullah Abdullah ise yürütme organının başkanı olarak ilan edilmiştir. İktidar Eşref Gani Ahmadzai ve Abdullah Abdullah arasında eşit bir şekilde bölünmüştür. Böylece bu dönemde tüm etnik grupların siyasi iktidarda az da olsa payı bulunmaktadır. Sonuç olarak, Afganistan'da yaşanan savaş, barış ve siyasi olaylarda etnik grupların rolünün çok önemli olduğunu söyleyebiliriz (Alipor, 2014)⁵³

⁵²<http://72sq.com/3158>

⁵³election, 3/ 01/ 2016, <http://persian.aawsat.com/2014/04/article13959>

3.2. AFGANİSTAN'DAKİ SİYASİ PARTİLERİN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

Günümüzde çok partili bir sisteme sahip olan Afganistan'ın Adalet Bakanlığı kayıtlarında yaklaşık 106 siyasi partinin ismi bulunmaktadır. Ancak Afganistan'da seçimlerde tek başına iktidara gelebilecek güçlü bir siyasi parti yoktur. Yüzyıllar boyunca süren savaşlar ve istikrarsız sosyal yapı sebebiyle ve ayrıca etnik ve mezhebi farklılıklardan dolayı ülkede güçlü bir siyasi parti oluşamamıştır (Moein, 2009)⁵⁴.

2004, 2009 ve 2014 yıllarında yapılan cumhurbaşkanlığı ve meclis genel seçimlerinde cumhurbaşkanı ve milletvekili adayları çoğunlukla bağımsız olmuş, aralarında az sayıda da olsa siyasi partilere mensup adaylar da bulunmuştur. Adayların bazıları geçmişte siyasi parti üyesiyken, kendi parti üyeliğini saklayarak bağımsız aday olarak seçimlere katılmıştır.

Kişilerin kendi partilerinden bağımsız olarak aday olmasının önemli sebepleri şunlardır:

- ✓ Afganistan'da güçlü ve tek başına iktidara gelen siyasi parti yoktur.
- ✓ Afgan halkı siyasi partilere destek vermemektedir; çünkü komünist rejimden sonra ülkede ortaya çıkan bütün iç savaşlara farklı siyasi partilerin sebep olduğunu düşünmektedir.
- ✓ Siyasi faaliyette bulunan partiler maddi kaynak açısından zayıftır. Bu nedenlerden dolayı ülke'de hiç kimse siyasi partilerin üyesi olmak istememektedir.

Genel olarak Afganistan'da siyasi partiler ve etnik gruplar arasında sıkı bir bağ vardır. Afganistan'ın kuzey bölgelerinde her bir etnik gruba mensup olan kişiler bir araya toplanarak siyasi parti kurmuşlardır. Mesela Özbek etnik grubu tarafından kurulan Cünbiş-i Milli İslami Afganistan Partisinin(CMİAP) tüm üyeleri Özbek'tir. Ayrıca Hazara etnik grubu tarafından kurulan Hizb-i Vahet-i İslami Afganistan'ın tüm üyeleri Hazara etnik grubuna mensuptur. Ülkede mevcut olan etnik grup farklılıkları tüm etnik gruplar tarafından kabul gören siyasi bir partinin meydana gelmesine engel olmaktadır. Afganistan'da en büyük parti olarak bilinen Cemiyet-i İslami Afganistan (Afganistan İslami Cemiyet partisi) 2005 seçiminde 47 sandalyeye sahipti. Fakat bu partiye mensup

⁵⁴http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.shtml

olan milletvekilleri arasında bir birlik yoktur. Sözü edilen milletvekillerinden bazıları hükümeti desteklemiş, bazıları ona muhalefet etmiş, diğer ise hükümete karşı tarafsız kalmıştır (Wilder, 2005: 10-11).

Sonuç olarak Afganistan'da tüm etnik gruplar tarafından kabul gören ve seçimlerde tek başına iktidara gelen siyasi bir parti yoktur. Afganistan'daki tüm siyasi partiler, siyasi bir ideolojiye göre değil etnik grupların politikaları istikametinde kurulmuştur. Siyasi partiler Afgan siyasetini çok az etkilemektedir, çünkü ülkede çok partili bir sistem olduğundan, siyasi partilerin rolü de azalmıştır.

3.2.1. Afganistan'daki Siyasi Partilerin Tarihçesi ve 1989'dan Önceki Afgan Siyasetine Etkileri

Afganistan siyasi tarihinde ilk kez Emir Amanullah Han döneminde siyasi partiler ve siyasi hareketlere çalışma hakkı verilmiştir. Ancak Emir Amanullah Han döneminden sonra tüm siyasi faaliyetler şiddetli bir şekilde bastırılarak yasaklanmıştır. 1933 yılında Zahir Şah'ın iktidara gelmesiyle siyasi faaliyetler yeniden başlamıştır (Daulaty, 2013: 162-163). Genellikle Afganistan siyasi tarihinde modern anlamda ilk kez 1946 anayasasında siyasi partilere faaliyet izni verilmiştir. Bu tarihten önceki dönemlerde siyasi faaliyetler ve siyasi hareketler meydana gelmiş olsa da gözle görünür derecede etkili olmamışlardır. Afganistan'da Muhammet Haşim Han'ın yıllarca süren zulmünden dolayı, halk ayaklanmalarının başlaması ve aydınların baskısıyla Kral Muhammet Zahir Şah, büyük amcası Muhammet Haşim Han'ı istifaya zorlayarak, küçük amcası Şah Mahmut Han'ı daha yumuşak tutumlu ve demokrat düşünceye sahip olmasından dolayı başbakan olarak seçmiştir (Yosufi, 2013: 71-72).

Muhammed Siddiq Farhnga'a göre Şah Mahmut Han, halkın nefretini ve düşmanlığını kraliyet ailesine duyulan güvene dönüştürmek için demokrasiyi ilan etmiştir. Şah Mahmut Han 1946 yılındaki başbakanlık görevinde ilk iş olarak Belediye ve Parlamento seçimlerinde devletin etkisi olmayacağını açıklamış ve siyasi partilerin faaliyetine izin vereceğine dair söz vermiştir. Bu yaptıkları için Şah Mahmut Han Afganistan demokrasisinin babası olarak kabul edilmiştir. Bu açıklama ve değişikliklerden sonra siyasi faaliyetler açık bir şekilde başlamıştır. 1949 yılında yapılan Milli Meclis genel seçimlerinde devlet tarafsız kalarak halka karşı verdiği sözü

tutmuştur. Bu tarihte yapılan seçimlere Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP), Afgan Millet Partisi(AMP) ve Vahdeti Milli Partisi(VMP) katılarak parlamentoya girme şansı elde etmiştir. Bu dönemde ilk kez Afganistan siyasi tarihinde siyasi partiler iktidarı etkilemiştir. Söz konusu dönemde her ne kadar seçimler şeffaf bir ortamda gerçekleşmişse de mecliste kral ailesine bağlı milletvekillerinin sayısı siyasi partilerin milletvekillerine göre oldukça fazlaydı (Farhang, 2009: 791-796).

Şah Mahmut dönemi demokrasinin ilk çağı olarak bilinmektedir. 1946 yılından sonra başlayan bu ilk demokrasi döneminde oluşan siyasi partiler ise şunlardır: Vaişi Zalmiyan Partisi (Uyanık Gençler), Hizbi Halk (Halk Partisi), Hizbi Vatan (Vatan partisi) ve Hizbi İttihat (Birlik Partisi). Hizbi İttihat partisi ise Kabil polis komutanının desteği ile Şii mezhebine mensup Seyit İsmail Belhi tarafından kurulmuştur. 1949 yılında Savunma Bakanı Muhammed Davut Han, halkın güvenini kazanmak ve Şah Mahmut Han'ı iktidardan almak amacıyla Hizbi Demokratik-i Milli (Afganistan Milli Demokratik Partisi)ni kurmuştur. Bu dönemdeki siyasi hareketler Afganistan tarihinde II. Meşrutiyet olarak bilinmektedir. Fakat Kral ve başbakan, bu siyasi hareketlerden dolayı büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. Ortaya çıkan bu sıkıntılardan dolayı siyasi liderler çeşitli zulümlere uğramış ve siyasi partilere bağlı olan yayın organları da hükümet tarafından yasaklanmıştır. Önce demokrasi değerlerine önem verip bazı özgürlükler getiren Başbakan Şah Mahmut Han, 1951'den sonra bu hareketlerin iktidarının sonu olacağı endişesiyle, verdiği sözlerden vazgeçerek siyasi faaliyetlerini sınırlamıştır (Musevi, 2009: 48-50).

1946 yılında verilen siyasal haklar ve özgürlükler, 1951 yılında yapılan parlamento seçimlerinde ortadan kaldırılmıştır. Söz konusu seçimlerde çoğunlukla hükümetin istediği kişiler parlamentoya temsilci olarak girebilmiştir. Siyasi partilerin liderleri veya siyasi partiler tarafından aday olan kişilerin, hükümet tarafından uygulanan sıkı yasaklamalar sonucunda parlamentoya girmeleri engellenmiştir. Vatan Partisinin, Vaişi Zalmiyan Partisinin ve Halk Partisinin adayları ve liderleri tutuklanmıştır. Bu tutuklamalar üzerine seçim günü, başta üniversite öğrencileri olmak üzere çeşitli kesimler başkentte yürüyüşler başlatmış, fakat olumlu hiç bir sonuç alınamamıştır (Yosufi, 2013: 74). Başbakan, özgürlük ve siyasi hakları konusunda halkına verdiği sözlerin hiçbirini tutmamış, bundan dolayı da halk Kabil'de sürekli ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmalar ve kaostan dolayı 1953 yılında Kral Başbakan Şah

Mahmut Han'ı istifaya zorlayarak yerine diktatörce tutumu ile bilinen Savunma bakanı Muhammed Davut Han'ı getirmiştir. Muhammed Davut Han yeni hükümeti kurar kurmaz ilk konuşmasında siyasi partilerin faaliyetlerini ülkede huzursuzluk ve kaosa sebep olduğundan dolayı ortadan kaldırıldığını açıklamıştır. Fakat Davut Han ülkede yarattığı diktatörlükten dolayı Kral tarafından istifa etmeye zorlanmıştır. Başbakan Davut Han'ın istifasından sonra Mart 1963'te ilk kez kral ailesine mensup olmayan Muhammed Yusuf başbakan olarak atanmıştır (Farhang, 2009: 581-585).

Başbakanın ilk işi yeni bir anayasa yapmak olmuştur. Anayasada yeniden siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilmiştir. Afganistan siyasi tarihinde Başbakan Yusuf dönemi, anayasa dönemi ya da demokrasi dönemi olarak bilinmektedir (Tanin, 2010: 142-147).

Demokrasi döneminde örgütlenen en önemli ve kapsamlı partilerden birisi de Afganistan Demokratik Halk Partisidir (ADHP). Nor Muhammed Taraki tarafından kurulan Afganistan Demokratik Halk Partisi ülkede yaşanan sonraki siyasi gelişmelerde önemli rol oynamaktadır. Komünist değerlerin temelini oluşturan Afganistan Demokratik Halk Partisinin adayları ilk kez 1965'teki parlamento seçimlerinde halk temsilcisi olarak Milli Meclise girmişlerdir. Daha sonra Afganistan Demokratik Halk Partisi 1978'de kanlı bir darbeye iktidara gelmiştir. Bu dönemden sonra Afganistan'da hiçbir zaman siyasi bir parti ne zorla ne de demokratik yolla iktidara gelebilmiştir. Demokrasi döneminde meydana gelen siyasi partiler Yeni Demokratik Partisi (YDP), İlerleyen Gençlik Örgütü (İGÖ), Afgan Millet Partisi(AMP), Eşitlik Partisi(EP), Halk Sesi Partisi(HSP) ve İslami Hareket(İH)'dir (Daulaty, 2013: 166-167).

Afganistan Demokratik Halk Partisi sadece isim olarak komünist bir partiydi. Bu parti döneminde Afganistan'ın tüm bölgelerinde günden güne şiddet artarak devam etmiştir. Komünistler döneminde siyasi faaliyetler ve siyasi partilerin çalışmaları da yasaklanmıştır. Söz konusu dönemde Afganistan Demokratik Halk Partisi dışında hiçbir siyasi parti açık bir şekilde çalışmamıştır. Afganistan Demokratik Halk Partisi döneminde Afganistan Sovyetler Birliği tarafından işgal edilirken, Sovyetlere karşı ülkenin tüm bölgelerinde halk tarafından ayaklanmalar başlatılmıştır. Ancak bu devrimler Sovyetler ve Afgan hükümetinin ordusu tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır. Aynı dönemde Sovyetlere karşı Pakistan'daki Afgan Mücahit grupları

tarafından yedi ve İran'daki Afgan Mücahit grupları tarafından da sekiz siyasi parti kurulmuştu (Musevi, 2009: 110-113). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra Pakistan ve İran'da kurulan siyasi partiler Afganistan siyasi tarihinde yeni bir sayfa açmışlardır. Tezin sonraki kısmında mücahitler tarafından Pakistan ve İran'da kurulan siyasi partilerin Afgan siyasetine etkileri hakkında bilgi verilmektedir.

3.2.2. Siyasi Partilerin 1989'dan Sonraki Dönemde Afgan Siyasetine Etkileri

Sovyetler Birliğinin çekilmesi ve Dr. Nacibullah Hükümetinin devrilmesinden sonra Afganistan'da mücahit gruplar iktidar olmuştur. Mücahit grupların her biri Afganistan'daki bir etnik grubun temsilcisi olarak kendilerine ait siyasi bir parti kurarak diğer mücahitlere ait siyasi partilerle iktidar mücadelesine girmişlerdir. Mesela Tacik etnik grubu tarafından kurulmuş bir siyasi parti olan Cemiyet-i İslami (Afganistan İslami Cemiyeti) iktidara gelebilmek için diğer etnik gruplara ait siyasi partilerle mücadele etmiştir (Rahimi, 2010: 117-118).

Afganistan'daki siyasi partiler yapısı bakımından kendine özgü bazı özelliklere sahiptir. Afgan siyasi partilerinin oluşturduğu sistem dünyadaki diğer hiçbir ülkenin siyasi parti sistemiyle karşılaştırılmaz. Ancak söz konusu siyasi partiler geçmişte pek çok başarısızlıklarına rağmen, Taliban'ın rejimi devrildikten sonra genel seçimlerde kısmen de olsa başarı sağlamışlardır. Afganistan'daki siyasi partiler seçimleri kazanabilmek için koalisyonlar kurarak seçimlere girmişlerdir. Fakat genel olarak Afganistan sorunlarla dolu bir ülke olduğundan dolayı, siyasi partiler konusunda da pek çok sorunlarla karşılaşmıştır. Bugünkü partilerin hiçbirisi bir ideolojiye bağlı olarak oluşmamış, etnik grup temellerine dayalı olarak meydana gelmişlerdir. Bu nedenden dolayı Afgan halkı hiçbir zaman siyasi partilere üye olmak istememiştir (Faizi, 2008: 3).

3.2.2.1. Mücahitler (1992-1996) ve Taliban Döneminde (1996-2001) Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri

Mücahitler bir dini direniş sonucunda iktidara gelmiştir. Farklı etnik kökenlerden, farklı siyasi partilere mensup olan ve farklı mezheplerden oluşan mücahitler 1992'ye kadar, dinin birleştirici çatısı altında toplanmaktaydı. İktidara geldikleri andan itibaren

kendi aralarında anlaşmazlıklar başlamış ve Kabil’de iç savaşın başlamasıyla ülke çapında bir anarşik durum hâkim olmuştur (Burhan, 2015: 51). Mücahitlerin Sovyetlere karşı mücadelesi sürecinde Pakistan ve İran’da da siyasi partiler kurulmuştur. Çalışmanın bu kısmında mücahitler tarafından temeli atılan siyasi partiler ve partilerin Afgan siyasetine etkileri hakkında bilgi verilmektedir. Sünni Müslüman mücahitler Pakistan’da, Şii Müslüman Mücahitler ise İran’da siyasi partiler kurarak Afganistan’daki komünist rejimle savaşmaya devam etmiştir.

Sünni Mücahit partilerinden biri olan, Mehaz-ı Milli-i İslami-i Afganistan (Afganistan Ulusal İslami Cephesi) partisinin lideri Pir Seyyit Ahmet Geylani’dır. Bu partinin çoğunluğunu etnik bir grup olan Peştunlar teşkil etmiştir. Kurulan diğer bir parti Hareket-i İnkılâbî-i İslami (İslami Devrim Hareketi)’dir. Partinin lideri Peştun bir din adamı olan Muhammed Nabi Muhammedi’dır. Cephe-i Necat-i Milli (Ulusal Kurtuluş Cephesi) partisinin lideri Sibgatullah Müceddedidir. Hizb-i İslami (İslam Toplum Partisi) dini partiler içinde en radikal olanıdır. Partinin lideri Peştunlardan Gulbeddin Hikmetyar’dır. Cemiyet-i İslami (İslami Cemiyet partisi) etnik grup bakımından çoğunluk olarak Taciklerden oluşmaktadır. Partinin lideri Tacik olan Burhaneddin Rabbani’dır. İttihad-i İslami-i Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitleri İslami Birliği) partisinin lideri Peştunların din adamı olan Abdurrah Resul Sayyaf’tır (Hussainy, 2013: 242).

İran’da Afgan Şiileri tarafından sekiz partiden oluşan bir konsey kurulmuştur. Bu partiler şunlardır: Hareket-i İslami (İslam Hareketi) partisinin lideri Şii mezhebinden olan Şeyh Asif Muhseni’dır. Ayrıca Sazman-ı Nasır, Nezhet-i İslami, İslam Mektap-i Tevhid gibi Şii ağırlıklı olan partiler de dini parti adı altında toplananlardandır. Ancak Şiilerin kurduğu partiler sayı olarak fazla olduklarından dolayı başlangıçta siyasi olarak çok etkin değillerdi. Bundan dolayı sekiz siyasi parti bir araya gelerek tek bir parti olmaya karar vermiştir. Sonuç olarak yedi parti bir çatı altında toplanmış ve Afganistan Hizb-i Vahdet(Birlik Partisi) partisi Abdul Ali Mezari liderliğinde kurulmuştur (Andishmend, 2012a: 80-81).

Genel olarak Pakistan’da yaşayan Afgan siyasi partileri iki kez yurt dışında Afgan hükümetini kurmuşlardır. Mücahit siyasi partilerin ilk hükümeti 1988 yılında Pakistan topraklarında Pakistan siyasetçilerin baskısıyla kurulmuştur. Söz konusu hükümete

İttihad-i İslami-i Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitleri İslami Birliği) partisinin bir üyesi olan Mühendis Ahmet Şah Ahmetzai başbakan olarak seçilmiştir.

Mücahitler hükümetinin 28 bakanlıktan oluşan kabinesinden 14 bakan Pakistan'daki mücahit siyasi partilerinin üyelerinden atanmıştır. Afganistan'ın yurt dışında kurulan ilk hükümeti, siyasi partilerin katılım oranı bakımından eşit olmayan bir hükümettir. Çünkü söz konusu hükümette, Sovyetler Birliğine karşı Pakistan'daki siyasi partilerle beraber mücadele eden İran'daki Afgan siyasi partilerine hiçbir hak tanınmamıştır. Ayrıca yine bu hükümet, Afganistan'da yaşayan halk ve kadınlara hiçbir siyasi katılım hakkı tanımamıştır. Bu nedenlerden dolayı Pakistan'daki Afgan mücahit siyasi partileri tarafından kurulan ilk hükümet kısa bir süre sonra yıkılmıştır (Hussainy, 2013: 343).

Pakistan'daki Mücahit siyasi partiler tarafından kurulan ilk Afgan hükümeti başarısızlığa uğradıktan sonra, Pakistan hükümetinin yardımıyla mücahit siyasi partiler tarafından ikinci Afgan hükümeti tekrar Pakistan'da kurulmuştur. Bu hükümetin kurulması için de Pakistan'daki Afgan siyasi partiler önemli rol oynamışlardır. Ancak söz konusu hükümet kurulmadan önce siyasi partiler Danışma Konseyi adı altında toplanmıştır. Danışma Konseyinin üyeleri Pakistan'daki siyasi partilerin üyelerinden meydana gelirken her bir siyasi partiden Danışma Konseyine 60 kişi temsilci olarak seçilmiştir. Danışma Konseyinin kararlarına göre, mücahitlerin ikinci hükümetinin kurulmasında İran'daki Afgan siyasi partilere de siyasi iktidarda söz hakkı verilmiştir. Ancak İran'daki siyasi partiler söz konusu hükümetin kabinesinde sekiz bakanlık, Danışma Konseyinde 120 sandalye ve liderlik Konseyinde 6 sandalye talebinde bulunmuş ve bu talep Pakistan'daki siyasi partiler tarafından reddedilmiştir (Hussainy, 2013: 244). Böylece İran'daki Afgan siyasi partiler bir kez daha Afgan siyasetinin dışında kalmıştır.

Danışma Konseyinin iç oylaması sonucunda Cephe-i Necat-i Milli (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurulmuş, partinin lideri olan Sibgatullah Müceddedi 174 oy alarak Afgan Devletinin başkanı olarak seçilmiştir. Ayrıca bu oylamanın sonucunda İttihad-ı İslami-i Mücahidin-i Afganistan (Afganistan Mücahitlerin İslami İttihadi) partisinin lideri olan Abdurrah Resul Sayyaf başbakan, Hareket-i İnkılâbi-i İslami (İslami Devrim Hareketi) partisinin lideri olan Muhammed Nabi Muhammedi savunma bakanı ve diğere

partilerin liderleri kabinede bakan olarak görevlendirilmişlerdir. Böylece Pakistan'daki Afgan Mücahitlerinin ikinci hükümetinde önemli bir rol oynaması beklenen İran'daki Afgan siyasi partileri ve Afganistan'da yaşayan diğer Afgan siyasi örgütleri siyasi iktidarın dışında kalmışlardır (Andishmend, 2013b: 162-163).

Sonunda mücahit siyasi partileri 1992 yılında Kabil'e intikal etmiştir. Mücahitler Kabil'e girdikten sonra Kabil de dört siyasi parti ortaya çıkmıştır. Bunlar; Cemiyet-i İslami (Afganistan İslami Cemiyet partisi), Hizb-i İslami (İslam Toplum Partisi), Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi) ve Cünbiş-i Mill-i İslami-i Afganistan partileridir. Bu dönemde siyasi partiler arasında Afganistan'ın bütün bölgelerinde iç savaş başlamıştır. Mücahitler döneminde Sibgatullah Müceddedi geçici devlet başkanı olarak iki aylık görev süresinden sonra Danışma Konseyi tarafından görevini bırakması konusunda zorlanmıştır. Müceddedi istifa ettikten sonra Danışma Konseyinin kararıyla Cemiyet-i İslami Partisinin lideri olan Burhanudin Rabbani göreve gelmiştir. Fakat Rabbani göreve geldikten sonra Hizb-i Vahdet ve Cünbiş-i Mill-i İslami-i Afganistan'ı siyasi iktidarın dışında tutmuştur. Bunun üzerine bu iki parti devletle savaşa girmiştir. Diğer yandan Cemiyet-i İslami Partisi iktidara gelince, Hizb-i İslami Partisinin lideri olan Hikmetyar devlete karşı savaş ilan etmiştir. Cemiyet-i İslami partisi döneminde Kabil'in dört semtinde iç savaş devam ederken, aynı zamanda yeni siyasi bir hareket olarak Taliban ortaya çıkmıştır (Tanin, 2010: 404-406).

Taliban 1994 yılında Kandehar'da ortaya çıkmış ve kısa bir süre içinde Afganistan'ın büyük bir kısmını kontrolü altına almıştır. Taliban döneminde siyasi partiler Taliban hükümetine muhalefet ederek Taliban ile savaşa girmişlerdir. Söz konusu dönemde yıllar boyunca birbirleriyle iktidar mücadelesi içinde olan siyasi partiler, siyasi iktidarı ele alabilmek için bir çatı altında toplanarak Kuzey İttifakını kurmuşlardır. Taliban'a karşı olan Kuzey İttifakı, Cemiyet-i İslami (Afganistan İslami Cemiyet partisi), Hizb-i Vahdet (Birlik Partisi), Cünbiş-i Mill-i İslami-i Afganistan ve Hareket-i İslami (İslam Hareketi) partilerinden meydana gelmiştir. Kuzey İttifakı 1994 yılında Taliban'a karşı ortaya çıkmışken, 2001 yılında Birleşmiş Milletler özellikle ABD'nin yardımıyla Taliban rejimini sonlandırmıştır. (Andishmend, 2012b: 223-229).

3.2.2.2. Hamid Karzai Döneminde (2001-2013) Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri

Taliban rejiminin yıkılmasından sonra Afganistan'da geçici bir hükümet kurulmuştur. Bu dönem boyunca Afgan siyasetine en çok Afganistan'daki etnik gruplar etkili olmuşken, siyasi partiler siyasette çok etkili bir role sahip değillerdi. Başka bir deyişle geçici hükümette en çok etnik gruplar tarafından meydana getirilen siyasi partiler, siyaset üzerinde yoğun bir şekilde etkili olmuştu. Diğer siyasi partiler ise siyasetin dışında kalmışlardı. Afganistan'ın modern tarihinde ilk kez 2003 yılında parlamento tarafından siyasi partiler yasası çıkarılmıştır. Bir sene sonra Afganistan'da onlarca siyasi parti çalışmalarına başlamıştır. Yakın dönemde siyasi partiler 2004 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerine ve 2005 Parlamento seçimlerine katılarak siyasete katkıda bulunmuşlardır. Genel olarak Afganistan'da da diğer modern ülkeler gibi, siyasi partiler genel seçimlerde adaylarını halka sunmaktadırlar (Wilder, 2005: 10).

Hamid Karzai döneminde siyasi partiler ilk kez 2004 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmışlardır. 2004 yılı seçimlerinde 18 cumhurbaşkanı adayı seçim yarışına katılmışlardır. Adaylar arasından dört kişi siyasi partilerin adayı olarak seçime girmiştir. Bu seçimde Muhammed Yunus Kanuni, Hizb-i Afganistan-ı Nevin (Yeni Afganistan Partisi), Seyit İshak Geylani, Hizb-i Nehzat-i Hembestegi-i Milli-i Afganistan(Afganistan Ulusal Birlik Hareket Partisi) tarafından destekleniyordu. Ayrıca Abdül Latif Pedram, Hizb-i Kangara-i Milli-i Afganistan(Afganistan Ulusal Kongre Partisi) ve Gulam Faruk Nicrabi ise Hizb-i İstiklal-i Afganistan(Afganistan Bağımsızlık Partisi) tarafından aday gösterilmişlerdir. Bu dört aday dışında bazı bağımsızlar da aday olmuştur. Bağımsız adaylar arasından bazıları doğrudan siyasi partilerden destek almıştır. Mesela Hamid Karzai, Hizb-i Mehaz-i Milli ve diğer küçük siyasi partilerin desteğini alırken, Hizb-i Vahdet, Muhammed Muhakik'e ve Hizb-i Cünbiş-i Mill-i İslami-i Afganistan ise Abdürreşid Dostum'a destek vermiştir. 2004 yılı seçimlerinde siyasi partilerin adayları seçimi kazanamamalarına rağmen, yinede bu siyasi partilerin Afgan siyasetine önemli ölçüde etkileri olmuştur (Faizi, 2008:1).

Afganistan modern tarihinde ilk kez 2005 yılında parlamento genel seçimleri gerçekleşmiştir. Bu seçime yaklaşık 6 milyon kişi katılarak temsilcilerini desteklemişlerdir. Birleşmiş Milletler İstatistik raporlarına göre 2005 yılı parlamento

seçiminde adayların %12 ile 14'ü siyasi partiler tarafından aday gösterilmiştir. Günümüzde parlamento üyelerinden üçte ikisi siyasi partilerin üyesi olmasına rağmen seçim döneminde bağımsız olarak aday olmuşlardır. Söz konusu dönemdeki parlamentoda en çok sandalyeyi Hizb-i Afganistan-ı Nevin, Hizb-i Cübniş-i Milli-i İslami-i Afganistan, Hizb-i Vahdet, Cemiyet-i İslami Partisi ve Hizb-i İslami kazanmıştır. Afganistan'daki siyasi partiler diğer ülkelere göre Afgan siyasetini daha az etkilemektedirler (Samay, 2014).⁵⁵

Afganistan modern tarihinde 2009 yılında ikinci kez cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleşmiştir. Bu seçimde 36 kişi cumhurbaşkanı olabilmek için birbirleriyle rekabet etmekteydi. Adaylar arasında çok az kişi siyasi partiler tarafından aday olduklarını bildirirken, çoğunluk bağımsız olarak seçime katılmışlardır. Fakat Adaylar arasında Dr. Abdullah, Ulusal Cephe Partisi, Abdül Latif Pedram, Hizb-i Kangara-i Milli-i Afganistan(Afganistan Ulusal Kongre Partisi), Şahnevaz Tanaye, Hizb-i Tahrik-i Sulh(BarışUyandırma Partisi) ve Gulam Faruk Nicrobi ise Hizb-i İstiklal-i Afganistan(Afganistan Bağımsızlık Partisi) tarafından desteklenmiştir. Bu sefer de yine siyasi partilerin adayları seçimi kazanamamıştır (Moein,2009)⁵⁶.

Hamid Karzai döneminde yapılan ikinci parlamento seçimlerinde, siyasi partiler yine adaylarını sunmuştur. Fakat bu dönemde de önceki dönemlerde olduğu gibi siyasi partilerin adayları yine bağımsızlara göre daha azdı. Afganistan'da onlarca siyasi parti kurulmasına rağmen siyasi partiler siyasi iktidarı çok az etkilemektedir. Afganistan'da yaşayan etnik gruplar siyasi partilere göre, parlamentoda daha önemli bir rol oynamaktadır (Andishmend, 2012a: 223).

3.2.2.3. 2014 Yılından Sonraki Dönemde Siyasi Partilerin Afgan Siyasetine Etkileri

2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylar, daha önceki seçimlere göre daha sistemli bir şekilde seçime katılmışlardır. Söz konusu seçimde dört grup diğer adaylara göre daha etkili ve hazırlıklı bir biçimde seçimi kazanmak için diğer etnik gruplar ve siyasi partilerle koalisyon kurarak seçime katılmışlardır. Çalışmanın bu kısmında 2014 genel seçimlerinde birbirleriyle rekabet eden dört önemli grup üzerinde durulmaktadır.

⁵⁵<http://www.taand.com/archives/24333>

⁵⁶http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.shtml

✓ İlımlılık, Eşitlik ve Uyumluluk Grubu: Bu grubun adayı eski dışışleri bakanı olan Zalmai Rasul olmuştur. Zalmai Rasul, Tacik ve Hazara etnik gruplarına mensup olan bazı ünlü kişilerle anlaşarak, Tacik ve Hazara etnik gruplarından kendine yardımcılar seçmiştir. Bu grup büyük ölçüde, Afganistan'ın eski cumhurbaşkanı olan Hamid Karzai tarafından desteklenmiştir (Halimi, 2014).⁵⁷

✓ Reform ve Ortaklık Grubu: Bu grup seçime katılan en büyük ve etkili gruplardan birisidir. Reform ve Ortaklık Grubunun lideri olan Dr. Abdullah Abdullah cumhurbaşkanlığı adayı olarak, yardımcılığına Hazb-i Vahdet-i Merdum-i Afganistan'ın lideri olan Muhammed Muhakik'i ve Hazb-i İslami'nin önemli bir üyesi olan Muhammed Han'ı aday göstermiştir. Söz konusu grup üç önemli ve büyük siyasi partilerden, Hizb-i Vahdet-i Merdum-i Afganistan, Cemiyet-i İslami ve Hizb-i İslami'den meydana gelmektedir. Reform ve Ortaklık Grubu seçimi kazanmamasına rağmen, yinede siyasi iktidarda büyük bir paya sahip olmuştur (Mansur, 2013).⁵⁸

✓ Değişim ve Süreklilik Grubu: Bu seçimde Değişim ve Süreklilik grubunun temsilcisi olarak cumhurbaşkanlığına Dr. Eşref Gani Ahmedzai aday olmuştur. Eşref Gani Ahmedzai, Peştun, Özbek ve Hazara etnik gruplarının desteğini büyük ölçüde almış, aynı zamanda Cünbiş-i Milli-i İslami-i Afganistan Partisinin desteğini de kazanmıştır. Söz konusu seçimin sonucunda Eşref Gani Ahmedzai cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

✓ Emniyet, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzlukla Mücadele Grubu: Bu grubun önemli bir bölümünü mücahitlerin önemli ve ünlü kişileri oluşturmaktadır. Bu grubun adayı yeni ismiyle Davet-i İslam-i Afganistan (eski ismi İttihad-i İslami-i Mücahidin-i Afganistan) partisinin lideri olan Abdurrah Resul Sayyaf'dır. Söz konusu grup kadınlara karşı katı tutumuyla radikal Müslüman gruplardan biri olduğundan dolayı, Birleşmiş Milletler ve Afgan halkı tarafından pekiyi karşılanmamış ve dolayısıyla seçimlerde pek başarılı olamamıştır (Mansur, 2013).⁵⁹

⁵⁷ <http://rasaana.com/archives>

⁵⁸ <http://rasaana.com/archives>

⁵⁹ <http://rasaana.com/archives>

3.3. AFGANİSTAN'DAKİ DİNİ VE MEZHEPSEL GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİLERİ

Afganistan önemli bir coğrafî konuma bulunmasından dolayı, birçok dil, mezhep, inanç, kültür ve etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Milattan önce 550 ile 330 yılları arasında Ahameniş İmparatorluğu tarafından Afganistan topraklarına yayılan Zerdüştlük tüm bölgeye hâkim olmuştur. Kuşanlar'ın bu bölgeye yerleşmesiyle birlikte Budizm halk içinde hızla yayılmıştır ve halk tarafından benimsemiştir. Ayrıca bu dönemde Afganistan'daki Bamyan ili, Budizm dininin merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Bugün dünyadakien büyük Buda heykellerinden biri söz konusu dönemden kalmış olarak, Afganistan'ın Bamyan ilinde bulunmaktadır (Burhanı, 2015: 21).

6. yüzyılda Müslümanların Afganistan topraklarına yerleşmesiyle birlikte bölgede hızla yayılan İslam dini, Afgan halkı tarafından inanılarak. Günümüzde Afganlar'ın %99'u Müslüman'dır ve halkın yalnızca %1'i diğer dinlere mensuptur. Afganistan'da yaşayan halkın hemen hemen tama mı aynı dine mensup olmasına rağmen, halk arasında zaman zaman dini ve mezhepsel çatışmalar yaşanmıştır. Fakat bazı dönemlerde din, halk arasında birlik sağlayıcı işlevler de üstlenmiş ve insanları bir çatı altında toplayan bir unsur olmuştur. Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, mesela İngilizler'in ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal ettiği dönemde, Afganistan'daki tüm etnik, dini ve mezhepsel gruplar bir çatı altında toplanarak İngilizleri ve Sovyetleri ortak düşmanları ilan etmiş ve onlara karşı kutsal bir savaş başlatmışlardır. İngilizler'in ve Sovyetler Birliği'nin ülke üzerinde oluşturduğu tehdidin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, farklı mezhepsel gruplar arasındaki çatışmalar tekrar su yüzüne çıkmıştır (Daulaty, 2014: 142-143). Sonuç olarak Afgan halkının büyük bir kısmı Müslüman olmasına rağmen, halk farklı mezheplerle birbirinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada mezheplerin en kalabalık olanları ile siyasal ve sosyal açıdan en etkili olanları kısa bir şekilde açıklanmaktadır.

3.3.1. Afganistan'daki Farklı Dini ve Mezhepsel Gruplar

3.3.1.1. Afganistan'da Yaşayan Sünni Müslümanlar

Afgan nüfusunun büyük çoğunluğu Sünni-Hanefi mezhebine bağlıdır. Afganistan'da yaşayan Sünni ve Hanefilerin sayısı hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Fakat bazı araştırmacılara göre Hanefilik mezhebine mensup kişiler Afganistan nüfusunun %65 ila %75'ini teşkil etmektedir. Geçmiş yıllarda Hanefilik Afganistan'daki tek resmi mezhep olarak tanınmıştır ve diğer mezhepler ile dini grupların dini ve mezhepsel çalışmalarda bulunmalarına izin verilmemiştir. Afganistan'da yaşayan Sünni Müslüman gruplar, Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Nüristaniler gibi etnik gruplardan meydana gelmektedir. Ülkede Sünnilik çatısı altında Hanefilik dışında başka birçok mezhep de bulunmaktadır. Örneğin, Vahhabiler Sünni mezhebine dâhil olan başka bir mezhep grubudur (Sajjadi, 2013: 111). Fakat bu diğer mezheplere mensup kişilerin Afganistan'ın sosyal ve siyasal hayatında çok fazla etkilerinin olmamasından dolayı, bu çalışmada yer verilmemiştir. Afganistan'daki etnik ve mezhepsel gruplar arasında yaşanan savaşlar sonucunda pekçok insan hayatını kaybetmiştir. Bu sebeple geçmişten günümüze kadar etnik ve mezhepsel gruplar arasında anlaşmazlıklar ve ayrılıklar yaşanmaktadır.⁶⁰

3.3.1.2. Afganistan'da Yaşayan Şii Müslümanlar

Afganistan'daki Şii Müslümanların çoğunluğunu Hazara etnik grubu meydana getirmektedir. Ülkedeki Şii nüfusun sayısı hakkında kesin bir bilgi söz konusu olmamakla birlikte, bazı araştırmacılara göre ülke nüfusunun yaklaşık %20 ila %30'unu meydana getirmektedir. Şiiler genellikle Hazaralar, Tacikler, Peştunlar, Özbekler ve Kızılbaşlardan meydana gelmektedirler. Şiilerin çoğunluğunu Hazaralar oluşturmaktadır ve bu sebeple günümüzde Şii ve Hazara sözcükleri birbirleriyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır⁶¹. 2001 yılına kadar Sünni mezhepler dışındaki diğer dini ve mezhepsel gruplar Afgan Devleti tarafından resmi olarak tanınmamıştır. Bu durum Sünni ve Şii Müslüman gruplar arasında defalarca kanlı savaşların meydana gelmesine sebep olmuştur. Afganistan'ın laik kralı olarak bilinen Şah Emanullah Han, 20. yüzyılda

⁶⁰<http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>

⁶¹<http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>

ilk kez Şii mezhebi de dâhil olmak üzere, diğer dini ve mezhepsel gruplara bazı dini haklar tanımıştır. Şah Emanullah Han'dan sonra 2001 yılına kadar Sünni olmayan grupların dini özgürlükleri ve hakları yasaklanmıştır. Şii mezhebi kendi içinde alt gruplara ayrılmaktadır: İsmaililik(Aleviler) bu gruplardan biridir. Ancak bu dini grup, nüfus bakımından az sayıda olmasından dolayı, siyasi ve sosyal yönden çok fazla etkili olamamıştır (Sajjadi, 2013: 112).

Afganistan'da Müslümanlık dışında pek çok dini grup da bulunmaktadır. Fakat söz konusu grupların nüfus bakımından az olmalarından dolayı, siyasi ve sosyal yönden de fazla etkileri olmamıştır. Bu çerçevede İslam dini dışındaki diğer dinler bu çalışmada ele alınmamıştır.

3.3.2. Dini ve Mezhepsel Grupların 1989'dan Önceki Dönemdeki Siyasi Gelişmeleri

Afganistan toplumu, dini bakımından Sünniler ve Şiiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fakat ülkede Sünni ve Şii grupların dışında Hindu, Hristiyan ve Yahudi gruplar da yaşamaktadırlar. Afganistan adıyla 1747 yılında yeni bir devletin kurulmasından sonra, ülkede din ve mezhep bakımından ayrılıklar yaşanmıştır. Dini ve mezhepsel ayrılıklar ve anlaşmazlıklar tarih boyunca çeşitli savaşların yaşanmasına sebep olmuştur. Afganistan'ın siyasi tarihinde iktidara gelen kişilerin çoğu, Sünni olmayan diğer din ve mezhep gruplarının yandaşlarını, farklı yöntemlerle yok etmeye çalışmışlardır. Afganistan'daki yöneticiler tarafından din ve mezhep gruplarını yok etmek amacıyla kullanılan yöntemleri şu şekilde açıklayabiliriz.⁶²

Sünni olmayan din ve mezhep gruplarının imhasına yönelik çalışmalar en çok Emir Abdurrahman Han tarafından uygulanmıştır. Emir Abdurrahman Han, İngiliz ordusunun da yardımlarını alarak Sünni olmayan diğer din ve mezhep gruplarına özellikle Şiilere ve Nuristanilere karşı savaş ilan etmiş ve onları ya yok etmiş veya Sünni mezhebinin benimsemeleri için zorlamıştır.

Dini ve mezhepsel uygulamaların yasaklanması da Sünniler dışındaki gruplara karşı uygulanan bir yöntemdir. Tarih boyunca Sünni olmayan diğer din ve mezhep

⁶²<http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>

gruplarının özellikle Hinduların dini hak ve özgürlükleri devlet tarafından yasaklanarak, bu grupların dinlerinin gereklerini serbest bir şekilde yerine getirmelerine engel olunmuştur. Ayrıca söz konusu grupların dini liderlerinin birçoğu tutuklanarak öldürülmüştür. Yine ülkedeki Sünni olmayan din ve mezhep grupları yaşadıkları yerlerden zorla göç ettirilerek coğrafî açıdan elverişsiz yerlere yerleştirilmişlerdir. Ülke içinde Sünniler dışındaki gruplara uygulanan bu tür olumsuz politikalarından, tarih boyunca Afganistan'daki iktidarın Sünni Müslümanların elinde olduğu ve diğer Müslüman ve gayrimüslim grupların iktidarın dışında kaldıkları sonucuna varılabilmektedir. 1747 yılında Afganistan'ın ilk devletinin kurulmasından 2001 yılına kadar geçen dönemde, farklı din ve mezhep gruplarının çoğuna dini hak ve özgürlükler tanınmamıştır. Ancak Şah Emanullah Han ve Perçem Partisi'nin siyasi iktidarda yer aldığı dönemlerde, Afganistan'daki tüm din ve mezhep grupları dini hak ve özgürlüklerine kısmen kavuşmuşlardır (Sajjadi, 2013: 117-122).

3.3.3. Dini ve Mezhepsel Grupların 1989'dan Sonraki Dönemde Siyasi Gelişmeleri

Sovyetler Birliği ordusunun 1989 yılında Afganistan'dan çekilmesinden sonra bir kaç yıl daha ülkede hüküm süren komünist rejim, 1992 yılında mücahit gruplar tarafından devrilmiştir. Mücahitler döneminde de geçmiş yıllarda olduğu gibi siyasi ve sosyal açıdan Sünni Müslümanlar en etkili grup haline gelmişlerdir. Söz konusu dönemde Sünni olmayan diğer din ve mezhep grupları siyasetin dışında kalmışlar ve sosyal açıdan da kötü şartlarda bulunmuşlardır. Mücahitler döneminde dini ve mezhepsel gruplar arasında özellikle Sünni ve Şii gruplar arasında yaşanan mücadeleler sonucunda pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bu dönemde binlerce insanın ülkeden sürgün edilmesiyle birlikte, diğer ülkelere göçler yaşanmıştır (Daulaty, 2014: 226).

Mücahit gruplar etnik, dini ve mezhepsel gruplar konusunda birbirleriyle savaşırken, yeni bir dini grup olarak ortaya çıkan Taliban, mücahit gruplara karşı savaş ilan etmiştir. 1996 yılında Afganistan'ın büyük bir kısmını ele geçiren Taliban, Sünni gruplar dışındaki Müslüman ve Müslüman olmayan diğer din ve mezhep gruplarına karşı savaş ilan etmiştir. Böylece Taliban Afganistan'da yaşayan pek çok Şii Müslüman'ın öldürülmesine sebep olmuştur. Taliban döneminde siyasi iktidar Sünni

Müslümanların elindeydi ve bu dönemde ülkenin adı *Afganistan İslam Emirliği* olarak değiştirilmişti. Bu dönemde kabineye ait bakanlıklar ve hükümetin diğer önemli kuruluşları din adamları tarafından yönetilmekteydi. Taliban'ın ülke yönetimi ile ilgili işleri genel olarak Sünni gruplara devretmesi sonucunda, Sünni olmayan tüm dini ve mezhepsel gruplar siyasetten uzaklaştırılmıştır ve bu grupların hem siyasi hem sosyal varlıkları yok edilmeye çalışılmıştır(Andishmend, 2012a: 217-219).

Taliban rejiminin yıkılmasından sonra demokratik yollarla meydana gelen yeni hükümetler döneminde Afganistan'daki Müslüman ve Müslüman olmayan dini ve mezhepsel gruplar hak ve özgürlüklerini kısmen de olsa elde etmişlerdir. 2004 yılında yürürlüğe konulan yeni Afganistan anayasasının 2. ve 131. maddelerinde dini ve mezhepsel gruplar hakkında şu ifadeler yer verilmiştir:

2. Madde: “Afganistan Cumhuriyet Devleti'nin dini İslam'dır. Diğer dinlere mensup olan kişiler anayasanın bu hükmüne uygun olarak kendi dinlerinin gereklerini yerine getirebilirler" (Afganistan Anayasası, 2004: 7).

131. Madde:“Mahkemeler anayasaya uygun bir biçimde Şiiilerin kişisel davalarına Şiilik mezhebinin gerekliliklerine göre karar vereceklerdir” (Afganistan anayasası, 2004: 67).

Anayasanın bu maddeleriyle birlikte ülkenin siyasi tarihinde ilk kez tüm dini ve mezhepsel gruplar siyasi ve sosyal haklarını kısmen de olsa kazanmışlardır. Ayrıca söz konusu anayasanın hükümlerine göre, mahkemelerden tarih boyunca dışlanmış olan Şiiilerin kişisel davalarına ilk kez Şiilik mezhebinin gereklerine uygun olarak karar vereceklerdir. 2004 Anayasası, Müslüman ve gayrimüslim dini ve mezhepsel gruplara benimsemiş oldukları dini uygulamalar konusunda çeşitli özgürlükler tanımış olsa da, bu grupların siyasi iktidar üzerinde söz sahibi olmasında etkili olamamıştır. Fakat Afganistan modern tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde dinive mezhepsel gruplar önemli roller oynayarak, Afgan siyasetini etkilemişlerdir.

Afganistan'da Şiilik dışındaki tüm dini ve mezhepsel grupların azınlık halinde bulunmasından dolayı Sünnilerden sonra siyasette en etkili olan mezhepsel grup Şiiilerdir. Afganistan'daki genel seçimlerde ve diğer siyasi faaliyetlerde önemli görevler üstlenen Şiiiler, ülke içinde yaşanan iç anlaşmazlıklardan dolayı bazı dönemlerde

siyasetin dışında kalmışlardır(Zohuri, 2012)⁶³ Sonuç olarak Birleşmiş Milletlerin ve özellikle ABD'nin Afganistan siyasetine müdahale etmesinden sonra, tüm dini ve mezhepsel gruplar dini ve siyasi haklarını kısmen de olsa kazanmışlardır.

⁶³<http://peace-ipsc.org/fa>

SONUÇ

Afganistan hem tarihi konumu itibariyle, hem de coğrafi ve jeopolitik pozisyonu bakımından dünyanın en önemli kavşak noktalarından biridir. Bu konumu neticesinde tarih boyunca medeniyetlerin karşılaşma ve devletlerin çatışma alanı olması bu toprakların kaderi olmuştur. Stratejik önemini bugün de korumasından dolayı büyük güçlerin vekâlet savaşlarının yürütüldüğü topraklar olmaktan hâlâ kurtulamamıştır ve görünen o ki bu makûs talih, uzunca bir süre daha bu ülke toprakları ve insanların yakasını bırakmayacaktır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda, Afganistan tarih boyunca stratejik konumundan dolayı çatışma alanı olmuştur. Afganistan bazı dönemlerde bölgesel güçler arasında tampon bölge olurken, bazen de küresel güçlerin genişleme alanlarının arasında kalmasından dolayı çatışmalara sahne olmuştur. Böylece Afganistan M.Ö. 3000'den günümüze kadar geçen dönem boyunca, Ahamenişler, Büyük Makedonyalı İskender, Kuşan İmparatorluğu, Sasaniler, Araplar, Moğollar, İngilizler, Sovyetler Birliği ve diğer büyük güçler tarafından işgale uğramıştır. Söz konusu işgalci güçler hakkında çalışmanın birinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde bilgi verilmektedir. Afganistan defalarca işgale maruz kalmasına rağmen Afgan halkı hiçbir zaman işgalcilerin kontrolü altında kalmak istememiştir ve halk işgalcilere karşı başlattığı bağımsızlık savaşlarıyla onları ülkelerinden çıkarmayı başarmışlardır.

Afganistan en son Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. Sovyetlere karşı savaş ilan eden mücahit gruplar, Sovyet ordusunun ülkeden çekilmesinden sonra, ülkeyi kontrolleri altına almışlardır. Ancak mücahit grupların iktidar konusunda birbirleriyle savaşa girmeleri sonucunda Afganistan siyasi tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Uzun bir dönem boyunca iç savaş yaşayan Afganistan, 2001 yılında Birleşmiş Milletler'in müdahalesiyle çatışma dönemini sona erdirmiştir. Afganistan'da uzun bir müddet devam eden iç savaşların pek çok iç ve dış nedenleri bulunmaktadır. Ancak bu nedenler arasında en etkili olan unsur, etnik, mezhepsel gruplar ile siyasi partilerin rolleridir.

Tezin ana teması olarak, Afganistan'daki sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri açıklanmaktadır. Dünyadaki diğer ülkelerle mukayeseli şekilde bakıldığında, Afgan siyasetini en çok etnik gruplar etkilediği görülmektedir. Etnik gurupların Afgan siyasetine etkilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

✓ Kabinede Afgan etnik grupların rolü: Afganistan'da bakanlıklar eğitim ve liyakate dayalı diğer objektif özelliklere göre değil, bakan adaylarının etnik gurup mensubiyeti esas alınarak belirlenmektedir. Kabine, çok nüfuslu etnik gruplar olan, Peştun, Tacik, Hazara ve Özbekler arasında bölünmektedir.

✓ Genel seçimlerde etnik grupların rolü: genellikle Afganistan'daki etnik gruplar seçimlere katılarak Afgan siyasetini etkilemektedirler. Afganistan'da koalisyon siyasi partiler arasında değil etnik gruplar arasında kurulmaktadır. Tarih boyunca bazen Tacik, Özbek ve Hazara bazen de Peştun, Hazara ve Özbekler koalisyon yoluyla iktidar olmuşlardır. Böylece Afgan hükümetleri etnik gruplar tarafından oluşturulmuştur.

✓ Afganistan'da siyasi iktidarda payı az olan etnik gruplar bazen hükümete muhalefet ederek siyaseti etkilemektedirler. Ayrıca söz konusu muhalefet grupları hükümetin yaptıklarını kontrol etmektedir. Bazı dönemlerde ise muhalefetteki gruplar hükümete karşı saldırılar başlatarak, siyasi istikrarı zayıflatıcı etkiler meydana getirmektedirler.

Afgan siyasetinde siyasi partilerin rolü: Bazı istisnai dönemler dışında siyasi partilerin Afgan siyasetinde önemli bir rolü yoktur. Afganistan'da siyasi gruplar dağınık bir yapı arz ettiği için, hiçbir zaman belli bir siyasi parti tek başına iktidara gelememiştir.

Afganistan nüfusunun %99'u Müslüman olmasına rağmen, ülke mezhep farklılıklarından kaynaklanan siyasi çatışmalara pek çok kez sahne olmuştur. Afganistan'da siyasi iktidar tarih boyunca Sünni Müslümanların elinde olmuştur ve Sünni olmayan diğer mezhepsel gruplar siyasi iktidarın dışında kalmıştır. Sünniler dışındaki sosyolojik gruplar, siyasi hak ve özgürlüklerini kazanmak ve iktidarda söz sahibi olabilmek amacıyla mezhep çatışmalarının yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir ve söz konusu çatışmalar Pakistan, İran, Arabistan, Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere gibi devletlerin müdahaleleri sonucunda zaman zaman daha da yoğunlaşmıştır.

Ülkede yaşanan iç çatışmaların diğer bir sebebi de Afganistan'ın çok farklı bir etnik yapıya sahip olmasıdır. Etnik yapıdaki bu farklılıklar bazı dönemlerde iç çatışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Farklı özelliklere sahip olan halk kesimleri arasında yaşanan iktidar mücadeleleri günümüze kadar devam etmiştir. İktidarı ele geçirmek amacıyla Hazaralar Peştunlarla, Tacikler Özbeklerle ve Peştunlar

Taciklerle tarih boyunca mücadelelere girmişlerdir. Gruplar arası iktidar mücadelelerinden dolayı ülke içinde halkı birbirine bağlayan bir üst milli kimlik oluşmamıştır.

Afganistan halkı yurtdışında kendilerini *Afgan* olarak tanıtsa da, yurt içinde ait oldukları etnik ve mezhepsel grupların kimliklerini her zaman daha çok ön planda tutmaktadırlar. Bu durum ülkede defalarca kimlik çatışmalarının yaşanmasına sebep olmuştur. Yıllar boyunca halk arasında uygulanan eşitsizlikler ve ayrımcılıklar, ülke içinde belli etnik, dini ve mezhepsel grupların ve bu gruplara mensup siyasi partilerin iktidara gelmelerine sebep olmuştur. Siyasi partiler ise kendi sosyal ve siyasi haklarını elde etmek amacıyla birbirleriyle çatışma içine girmişlerdir.

Böylece siyasi partiler halkın sorunlarını çözmek yerine bu sorunların daha fazla artmasına sebep olmuşlardır. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda Afganistan'daki halkın değişik kesimleri ölümler ve göçler gibi birçok olumsuz şartlarla karşı karşıya kalmıştır. Kısaca Afganistan'da tarih boyunca iç ve dış çatışmaların meydana gelmesine sebep olan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz:

✓ Milli birliğin eksikliği; Afgan halkı arasında geçmişten günümüze kadar gelen dönem içerisinde milli birlik yoktur. Ülkede yaşanan tüm etnik, mezhepsel ve dilsel gruplar arasında birlik ve beraberlik yerine farklılıklar ön plana çıkmıştır.

✓ Halk kesimlerinin birbirlerinin varlığını ve kültürünü kabul etmemeleri; Afganistan'da yaşayan halk kesimleri birbirlerinin yaşama hakkına saygı duymamışlar ve kültürlerini hiçbir zaman kabul etmemişlerdir. Çoğu zaman bir etnik grubunun kültür, dil ve mezhepsel değerlerine diğer etnik gruplar tolerans göstermemişlerdir. Bu şekilde bazı kesimler, zaman zaman diğer grupların kültürel değerlerini hor görmüşlerdir.

✓ Tüm Afganlar tarafından kabul edilmiş bir ulusal kimliğin eksikliği de onların ülkenin, birliği, bağımsızlığı, geleceği ve kalkınması noktasında ortak sorumluluklar taşımasını engellemiştir.

✓ Afganistan dil ve mezhep unsurlarına bağlı olarak sosyo-kültürel örgütlenme açısından olağanüstü farklılaşmış bir ülkedir. Dil farklılığı açısından; Peştuca ve Farsça resmi dilleri de dâhil olmak üzere birbirinden farklı pek çok dil ve bu dillerin yaşamasını sağlayan pek çok insan grubu bulunmaktadır. Bu grupların bölgesel

dağılımı da genel olarak ülkenin kuzey batısı, orta bölgeleri ve güneydoğusu şeklinde birbirinden ayrılmaktadır.

✓ Dini bölünmeler açısından da ülke çok karmaşık bir durumdadır. Afganistan'ın büyük bir bölümünün Müslüman olmasından dolayı ülke çapında ulusal birliği sağlayabilecek en temel gücün İslam dini olduğu düşünülse de, burada yaşayan halkın mezhep yapısının farklılık göstermesi sonucunda bu birleştirici güç etkisini gösterememiştir. Ülkenin resmi mezhebi Hanefilik'tir. Ancak Şii mezhebine mensup olan gruplar da bulunmaktadır (Andishmend, 2013: 56-57).

✓ Başka bir neden ise etnik grupların yaşadığı bölgelerdir. Afganistan toprakları etnik gruplar arasında bölünmektedir. Genel olarak Hazara etnik grubu ülkenin orta bölgelerinde, Özbekler ve Tacikler kuzeyinde, Peştunlar ise ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ülkenin farklı bölgelerine dağılan etnik grupların yerleşim yerlerinin birbirinden uzak olması, tarih boyunca bu grupların yakın ilişkiler kurmasına engel olmuştur.

✓ Afganistan farklı etnik gruplardan meydana gelen bir ülkedir. Ülkede yaşayan etnik gruplar; Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Arap, Aymak, Baluç, Brahui, Gucar, Kırgız, Moğol, Yahudi, Hindu, Kızılbaş, Nuristani ve diğerleridir. Sözü edilen etnik gruplar arasında tarih boyunca şiddetli çatışmalar yaşanmış olmasına rağmen, bu etnik gruplar her zaman bir araya gelerek ülkeyi işgal eden diğer yabancı milletlere karşı direnmişlerdir.

Yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı Afganistan geçmişten günümüze kadar çeşitli anlaşmazlık ve kargaşalara sahne olmuştur. Son yıllarda Birleşmiş Milletler ve ABD'nin yardım ve yönlendirmesiyle Afganistan Devleti ülkenin sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Bu sorunların çözümünde üzerinde durulması gereken en önemli konu farklı etnik gruplar arasında yaşanan sorunlardır. Etnik gruplar arasında yaşanan sorunların çözüme kavuşmaması durumunda, Afganistan'a yapılan çeşitli maddi ve manevi yatırımlar genel anlamda etkili olamayacaktır. 2001 yılında Birleşmiş Milletler'in müdahalesinden sonra ülkenin durumu kısmen de olsa olumlu yönde bir değişiklik yaşamıştır. Söz konusu müdahalelerden sonra Afganistan'da yaşayan etnik ve dini gruplar anayasal düzeyde birçok siyasi ve sosyal haklarına kavuşmuşlardır.

Ülkede 2004 yılında yürürlüğe giren anayasaya göre, Peştunlar ve diğer etnik gruplar birbirleriyle eşit siyasi ve sosyal hak ve özgürlüklere sahiptirler. Ayrıca Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Kırgız, Kızılbaş ve diğer etnik gruplar Afgan'dır ve ülkede yaşayan tüm etnik gruplar birbirine eşittir. Anayasasının diğer bir maddesine göre, ülkede yaşayan dini ve mezhepsel gruplar, kendi dinlerinin gereklerini uygulamakta özgürdür.

Kısaca 2001'den sonra Afganistan'da yaşayan etnik, dini ve mezhepsel gruplar yıllar boyunca mahrum kaldıkları temel bazı haklarını elde etmiş ve siyasi süreçlere katılma imkânına kavuşmuşlardır.

Fakat şunu belirtmek gerekir ki Afganistan'daki demokratikleşme ve insan haklarını tesis etme sürecinin dış güç ve unsurların müdahalesiyle gerçekleşmesi ülkenin geleceği için hala önemli bir eksikliğe işaret etmektedir. Çünkü hem ABD gibi dış güçler makro politikaları çerçevesinde İslam ülkelerinin uzun vadede gelişip güçlenmesini istememekte, hem de Afganistan içerisindeki Taliban gibi gruplar bu tür dış müdahaleleri istismar ederek ülke istikrarına zarar vermeye devam etmektedir.

Bu sebeple demokratikleşme, dini tolerans ve İslam'ın özünde de mevcut olan bir aydınlanma sürecinin Afganistan'ın yerli grup ve unsurları tarafından benimsenmesi ve özümsemişi gerekmektedir. Bunun için dini ve etnik grupların liderlerinin ve devleti yöneten insanların bağlı oldukları grupların taassup ve önyargılarını aşarak, basiret, akıl ve vizyonla bir uzlaşma kültürü ve kuşatıcı bir Afgan üst kimliği ve değerleri üretmeleri gerekmektedir. Etnik ve dini gruplar siyaset için bir ayrışma unsuru değil, bir zenginlik kaynağı olarak alınmalıdır. Batılı toplumlar yüzyıllar boyunca yaşadıkları dini ve etnik çatışma ve savaşlardan sonra, demokratik çoğulculuğun insani bir değer olarak önemini kavramış ve bunu başarıyla uygulamaya koymuştur. Bugün gerek Afganistan'da ve gerekse İslam âleminin diğer bölgelerinde meydana gelen etnik ve dini çatışmalar, Müslüman toplumların bütün unsurlarına karmaşa, huzursuzluk ve acı vermekten başka hiçbir işe yaramamaktadır.

Özellikle Afgan aydınların basiretli ve akıllı davranıp, iç ve dış oyunları fark ederek, kendi toplumlarını uyandırmaları ve kendi ülkelerinin geleceğini kurtarmaları gerekmektedir. Demokratik çoğulculuğun, hoşgörünün ve medeni anlayışın İslam'ın özünde mevcut olduğunun en önemli göstergelerinden biri, Abbasiler, Osmanlılar gibi

İslam'ı referans alan devletlerin bünyesinde onlarca etnik ve dini grubun yüzyıllarca barış içerisinde yaşayabilmesidir. Bugünkü Afgan halkı ve diğer Müslüman toplumlar da hem İslam kültüründeki hoşgörüyü, hem de modern demokratik toplumlardaki çoğulculuğu esas alarak, her kesin kazanacağı uzlaşmacı toplumsal yapılar inşa edebilir.

Bu bilgiler ışığında Afganistan'ın bugünkü durumundan kurtulmasını ve demokratikleşmiş ve kalkınmış diğer çağdaş ülkeler gibi gelişmesini sağlayabilmek için şu öneriler sunulmaktadır.

✓ Ülkede siyasi iktidarın adil bir şekilde dağılması; öteden beri siyasi iktidar halk kesimleri arasında adil olmayan bir şekilde etnik, dilsel, mezhepsel ve ırksal kimlikler esas alınarak dağılmıştır. İktidarın bu şekilde dağıtılması tarih boyunca ülkeyi zor durumda bırakmıştır. Bu doğrultuda eğer siyasi iktidar, kişilerin eğitim düzeyine ve yönetim becerilerine göre oluşturulursa, ülkenin problemleri için önemli bir çözüm noktası ortaya çıkmış olur. Çünkü siyasi ve idari pozisyonların liyakate göre dağıtılmasıyla hem ülkenin ve milletin yararını ve geleceğini düşünen vizyonlu ve sorumluluk sahibi insanlar yönetimde söz sahibi olmuş olacak, hem de iktidar dağılımında etnik ve dini kimliklerin önemsiz hale getirilmesiyle, bölünme ve çatışmalara yol açan fay hatlarının etkisi zayıflatılmış olacaktır.

✓ Ekonomik fırsatların eşit dağıtılması; eğer ülkede mevcut olan kaynaklar (su, arazi ve diğerleri) tüm Afgan halkı arasında eşit bir şekilde dağıtılsa, halk devlete daha sadık kalacak ve ülkelerini geliştirmek, kaldırmak ve daha istikrarlı ve müreffeh bir hale getirmek için çabalayacaklardır. O zaman değişik halk kesimleri iktidardaki grupları, devletin imkânlarını kendi lehine çevirmeye çalışan bir menfaat grubu olarak değil, bu imkânları bütün halk kesimlerine dengeli şekilde dağıtan bir hakem olarak değerlendirecektir.

✓ Devlet ve milletin karşılıklı olarak birbirine anlayış ve bağlılık göstermesi; Devlet önemli kararları alırken millete sorması gerekir. Böylece devlet ve millet arasında bağ kurulmuş olacak ve ülkenin bu iki temel unsuru, her hangi bir durumda birbirini zayıflatmaya çalışmak yerine, gözetip kollayacaklardır.

✓ Ulus devlet kurulması: Yabancı işgalcileri bir tarafa koyarsak, Afganistan'da tarih boyunca kurulan devletler, ya belli bir hanedanı veya belli bir etnik gurubu temsil etmiştir. Bu durum Afgan halkının ortak değerler, hassasiyetler ve sorumluluklar etrafında ülkesine ve devletine sahip olma duygu ve refleksini

zayıflatmıştır. Bundan dolayı Afganistan’da tüm halk tarafından kabul gören ve desteklenen bir devlet(ulus devlet) kurulması gerekmektedir. Kurulan ulus devlet halkın hak ve özgürlüklerini savunacak böylece ülkede barış ve huzuru sağlayacaktır. Belirtmek gerekir ki ulus devlet kurulması meselesi siyaset düzeyinde yapılacak bir siyaset mühendisliği olmaktan daha çok, siyasi eğitim, kültür ve sosyalleşmeye bağlı bir olgudur. Yani kurulacak kapsayıcı ve kuşatıcı bir ulus devletin, siyasi organlar düzeyinde inşa edilmesinden daha önemlisi, bütün toplum kesimlerinin zihninde, bilincinde, kalbinde ve vicdanında kökleştirilmiş olması gerekmektedir. Bu noktada eğitim ve sosyalleşme kurumları ve bu kurumları şekillendirip yönlendirecek Afgan aydınlarının rolü önem kazanmaktadır.

✓ Halk arasında dayanışma duygusunun geliştirilmesi; Afganistan’da yaşayan tüm etnik, dilsel ve mezhepsel guruplar arasındaki anlaşmazlıklar çözülerek ülkede barış ortamı oluşturulabilir. Eğer farklı etnik ve dini guruplar birbirlerine saygı duyarsa ve “ben” demek yerine “biz” sorumluluğuna kavuşursa birçok problem çözülebilir. Burada iki nokta öne çıkmaktadır: Birincisi devleti yönetenlerin adil bir hakem rolüyle ve yapıcı bir üslupla guruplar arasında mevcut anlaşmazlık ve problemleri çözüme kavuşturması, ikincisi de aynı ülkede yaşıyor olmanın ortak duygu ve sorumluluğuyla, bütün kesimler arasında dayanışma ruhunun güçlendirilmesidir.

✓ Afganistan’da ortak kimliği, karşılıklı toleransı ve dayanışma duygusunu geliştirebilecek bir olgu da kentleşme sürecinin ilerlemesidir. Eğer farklı, etnik, dini, coğrafî ve kültürel özelliklere sahip Afgan vatandaşları kozmopolit bir yaşantıya zemin hazırlayan büyük kentlerde bir araya gelebilirse bu hem toplumu modernleştireceği için geleneksel yapıdan kaynaklanan kimlik baskılarını azaltacak, hem de aynı mekânlarda ve ortamlarda yaşamaktan dolayı beslenen önyargılar azalıp, yerini empatiye ve ortak gelecek duygusuna bırakacaktır.

Afganistan’ın pozitif dönüşümü için ortaya konulan bu önerilerin gerçekleşmesinde kuşkusuz ülkeyi yöneten siyasetçi ve yöneticilerin, etnik ve dini gurupları yönlendiren kanaat önderlerinin, dünyadaki gelişmeleri ve Afganistan’ın tarihi ve sosyal şartlarını kavramış bulunan Afgan aydınların ve diğer bütün halk kesimlerinin sorumluluğu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah Yoffe, Rahmatullah (2014). *Tr. Rahmatullah, Rawand*. Moscow: Pashtuns in Afghanistan's political life.
- Afganistan Anayasası(2004). 103.
- Afgan, Najm al- din Faryad (2006). *Attitude on the recent history of Afghanistan*. Peshawar: Broadcasting and technical association of Danish Publisher.
- Ahmadi, Akbarshah (2011). *Dini Tarihi ve Sosyolojik Boyutuyla Taliban Hareketi*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı.
- Akkurt, Mehmet (2005). *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Andishmend, Mohammad Ekram (2012a). *The roots of Political Crisis in Afghanistan*. Kabul: Sayeed Publishers.
- Andishmend, Mohammad Ekram (2006). *We and Pakistan*, Kabul: Mayewand Publishers.
- Andishmend, Mohammad Ekram (2012b). *Islamic Movement of Afghanistan: Mujahedeen Government, the Taliban Islamic Emirate and Islamic Republic*. Kabul: Sayeed Publishers.
- Andishmend, Mohammad Ekram (2013). *The NationBuilding in Afghanistan*. Kabul: Sayeed Publishers.
- Andishmend, Mohammad Ekram (2005). *America in Afghanistan*. Kabul: Mayewand Publishers.
- Ansari, Khawja Bashir Ahmad (2002). *Afghanistan in Oil Fire*, Kabul: Mayewand Publishers, Saba library.
- Atai, Mohammad Ibrahim (2010). *Translator Jamil Rahman Kamgar, A brief look at the recent history of Afghanistan*, Kabul: Maiwand Publishing Corporation.

- Aydıntan, Mehmet Ali Emir (2013). *Soviet- Afghan War: the Factors Beneath the Invasion*. (A Master's Thesis). Ankara: Department of International Relations Ghsan Doğramacı Bilkent University.
- Aydin, Abdulghani (2010). *Afganistan'da Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Mezhebi Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı.
- Ayobi, Seyid Abdullah (2001). *Afghanistan at One Look*. Kabul: Risalat Publishers.
- Barfield, Thomas (2010). *Afghanistan a cultural and political history*. Princeton University Press Princeton & oxford, New Jersey and United Kingdom.
- Begzad, Ruhullah (2014). *11 Eylül Sonrası Afganistan'da Demokratikleşme ve Taliban Örgütü*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Bellew H. W. (1880). *The Races of Afghanistan: being a brief Account of the Principal Nations Inhabiting that County*. Calcutta: Thacker Spink and Co.
- Burhani, Jamshid (2015). *Din ve Siyaset İlişkileri Bağlamında Afganistan'da Rejim Değişikliği (1973 – 2001)*, (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Büyükbaş, Murat (2006). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'ın Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturan Yeni Yönetim Yapısı*. (Yüksek lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Çınarlı, Özgür (2012). "Afganistan'ın Etnik Yapısı", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1).
- Dashti, Zabihullah. (2015). *Kazrzai Döneminde Afganistan- Pakistan İlişkileri(2001-2014)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslar arası İlişkiler Bilim Dalı.

- Daulaty, Mazullah (2014). *Military and Politics in Afghanistan*. Kabul: Published by Centre for Strategic Studies, Ministry of Foreign Affairs.
- Dehshiyar, Hussain (2013). "The paradox of America in Afghanistan: Multiple identity and Divisible Sovereignty". *Journal of Foreign Relations*, No, 3, 59-86.
- Dorronsoro, Gilles (2005). Translated from the French by King Johan, *Revolution Unending Afghanistan: 1979 to the Present*, Published by Hurst and Company, London in association with the Centre d'Etudes et de Recherches Internationales, Paris, Paris, 2000, London.
- Emadi, Hafizullah (2010). *Dynamics of Political Development in Afghanistan the British. Russian and American Invasions*, Published by Palgrave Macmillan, New.
- Faizi, Eymal Khan (2008). *View on Political Parties Rol in Today Afganistan*, Paris, France.
- Farhang, Mir Muhammed Siddiq (2009). *Afghanistan in the last five Century*. Second Edition, Peshawar: Ariana offset Printriz.
- Ghubar, Mir Ghulam Mohammad (1999). *Afghanistan on the Course of History*. First Volume, Kabul: Meywand Central Publishers.
- Ghubar, Mir Ghulam Mohammad (1999). *Afghanistan on the Course of History*. Second Volume. Kabul: Meywand Central Publishers.
- Göktaş, Talip (2013). *1919 Afgan- İngiliz Savaşı*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
- Gritzner, Jeffrey A, (2007). *Modern World Nations Afghanistan*. Second Edition. New York: Published by Infobase Publishing.
- Gürsoy, Göker (2011). *Emanullah Han Döneminde Afganistan İçin Bir Rol Model: Türkiye*. (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Hajiyarali, Farhad(2011). *Afganistan'ın Etnik Yapısı ve Kimlik Sorunu*. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hopkins, B. D. (2008). *The Making of Modern Afghanistan*. New York: Published by Palgrave Macmillan.
- Hussainy, Seyid Musa (2013). *Afghanistan's Brief and Illustrated History, Old Ariyana, Yesterdays Khorasan and Today's Afghanistan*. Kabul: Sobhi Omid Culture and Publishing Institutions.
- Kakar, M. Hassan (2006). *A Political and diplomatic history of Afghanistan 1863-1901*, Boston: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, Brillliden.
- Khanuf, Timor (1994). *Translator, Aziz Toghyan, Hazara' National History*, Published by Hazaristan Library.
- Mccauley, Martin (2002). *Afghanistan and Central Asia a Modern History*. Great Britain: Pearson Education Limited.
- Mesbahzadeh, Seyid, Mohammad Baqir (2008). *Brief Political History of Afghanistan*. Publisher, Research Center of Aftab.
- Mousavi, Sayed Asker ve Translator, Asadullah, Shifayi. (2001). *The Hazaras of Afghanistan An Historical, cultural, Economic and Political Study*. Tahrn: Simurgh.
- Mumammadi, Abdullah (2009). *Hazaralar'ın Tarihi ve Etnolojik Yapısı*. Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Musevi, Sayeed Ali (2009). *Analytical History of Afghanistan from Zahir Shah up to Karzai*, Balkh Publisher.
- Muzhda, Vahid (2004). *Afghanistan and five years of Taliban rule*. Tahrn: Nai Publisher.
- Najafi, Ali (2011). Cultural, language and ethnic diversity in Afghanistan, *Regional ResearchJurnal*, No, 5.
- Nayel, Hussain, Mason, Charles. Translator, Muhammad Akram Gizabi (1994). *The Light Shadow of Hazara's Community Saturation*. İran, Qom: Ismailiyan Publisher.
- Nikpey, Mohammad Sana Matin (2005). *Explanation on the Time of Important Political Events in Afghanistan*, Toronto, Canada: Ariya Internet Web.

- Noori, Ramish (2013). *Ethnic Democracy's Fields and Post-War Multi-Ethnics in Afghanistan*, Publisher
- Oğuz, E (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yayınları.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Orsam Asya Araştırmaları Programı (2011). *Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri*. Orsam Rapor NO. 31.
- Otfinoski, Steven (2004). *Nations in Transition Afghanistan*, Facts on File, Inc. 123 West 31st Street, New York.
- Rahimi, Abdullah (2013). *The Taliban Movement Before and After 2001: How the Taliban Became Suicide Bombers?* (Master's Thesis), Ankara: Hacettepe University Graduate school of Social Sciences Department of International Relation.
- Rahimi, MujibRahman (2010). *Review on the political Structure of Afghanistan*. Afghanistan: Sayeed Publishers.
- Rahmani Yazdari, Ali Jan (2011). *Afghanistan and Social Problems*, Kabul: Mashhur Publications.
- Rahpo Tarzi, Siddiq (2012). We and Innovation, Modernity and Modernism, *Journal of Bishnaw Az Nai*, Number, 9.
- Rasanayagam, Angelo (2003). *Afghanistan a Modern History*, London. New York: Published by I. B Tauris,
- Runion, Meredith L (2007). *The History of Afghanistan*. Published by Greenwood Press.
- Saaie, Mohammad Aleem (2009). *Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Saikal, Amin with assistance from Farhadi Ravan and Nourzhanov (2004). *Modern Afghanistan a History of Struggle and Survival*. London and New York: Published by I.B.Tauris.

- Sajjadi, Sayed Abdul Qaioom (2013). *Political Sociology of Afghanistan*. Kabul: Published by khatam –ul- Nabiyeen Institute of Higher Education and Culture publication.
- Shahrani, Enayetullah (2009). *Tarihçe Nejad-ha va Aqyam Dar Afganistan*. Kabil: Matbayi Karvan Yay.
- Shirzad, Abu Muslim (2014). *Taliban behind the Mask Mystery of Appearance, Secret of fall, Conundrum of Rebirth*, Kabul: Said publications.
- Talaash, Abumoslim (2015). *1973-1979 Döneminde Afganistan'ın Dış Politikası*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Tanin, Zahir (2010). *Afghanistan In the Twentieth Century*. Afghanistan: Mohammad Ibrahim Shariati.
- Turnbull, Stephen (2003). *Essential Histories Genghis Khan and the Mongol Conquests 1190- 1400*. Great Britain: Osprey.
- Wahab, Shaista and Youngerman, Barry (2007). *A Brief History of Afghanistan*. New York: Facts On File, Inc. An imprint of Infobase Publishing.
- Wilder, Andrew (2005). *Analysis the Afghan National Assembly elections*, Afghanistan: AREU.
- Yazıcı, Orhan (2011). *Hazaraların Menşei İle İlgili Yeni Bir Görüş*. Malatya: İnönü Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- Yegin, Abdullah (2015). *Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Seta Yayınları.
- Yıldırım, Necip (2011). “Batı’nın Çıkamaz Sokağı: Afganistan”, *Ortadoğu Analiz*, 3(31-32), Bursa: Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.
- Yusufi, Sayed Hanan (2013). *Afganistan’da Siyasi Partiler (1990- 2010)*. (Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Zamani, Khair Mohammad (2012). *Afghanistan's Recent History, 1787-1992*. Afghanistan: Press and Publishers of Sayee.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Ahmadi, Hamid (2012). Taliban: roots, Causes of Rise and the Growth Factors. Ariana encyclopedia. 017/ 12/ 2015,
http://databasearyanencyclopaedia.blogspot.com.tr/2011/11/blog_post_24.html
- Alipor, Frahmend. (2014). The effect of ethnic groups in the Afghan presidential election, 3/ 01/ 2016, <http://persian.aawsat.com/2014/04/article13959>
- Arween, Ayub(2011). 28/ 01/ 2016
http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/01/110125_k02-afghan-parliament-structure.shtml?print=1
- Arween, Ayub (2013). Ethnicity heavy shadow over politics in Afghanistan, BBC. 5/ 01/ 2016, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2013/11/131104_k02-afghanistan-etnicities-political-pawer
- Daqiq, Zahir (2009). Hazaras during the Babrak Karmal regime1980,Netherlands.
<http://www.esalat.org/images/hazara%20haa%20dar%20%20.%20.%20..htm>
- Emirzadah, Haron (2011). the movement of Hazara's in Afghanistan's parliamentary elections and the Hazara – phobias,
London<http://www.khorasanzameen.net/php/read.php?id=515>
- Ethnic and Religion grups the Complexities of Afghan Society (2005). 29/03/2016.
<http://www.hawzah.net/fa/Magazine/View/4473/4485/34734>
- Halimi, Muhammed Amin (2012). Tajiks Threat is Serious 27/03/2016.
<http://rasaana.com/archives>
- http://firozkoh.com/archive/farhangi/rahmatullah_rawand/0012_06032014_rawand.htm#.VtrN4px961s
- http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/12/091221_a-jadi-6th-profile-najibullah.shtml.
- http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/05/140508_fm_karzai_legacy_afghanistan_profile_2001_2014

Mansur, Hafiz (2013). Features of Four Teams in the Upcoming Election. 27/03/2016.
<http://rasaana.com/archives>

Moein, Hussain (2009). The Vacancy of Political Parties in Elections. BBC.
16/03/2016. http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/08/090816_a-af-election-political-parties.shtml

Mohsini, Sayed Bqeer (2014). Afghan Presidential Election and the Role of Ethnic Groups, Maidani, 72. <http://72sq.com/3158>

Popal, Karim (2011). Afghanistan's Race and Nationalities,
<http://www.ariaye.com/dari10/ejtemai/images/popal2.pdf>

Samay. Muhammed Ali (2014). Afghanistan and the Struggle of power transfer from majority of ethnic to majority of politics, Budapest: Hungary.
<http://www.taand.com/archives/24333>

Sayeed Kaghaz, Sakhi Ashraf Zai (2014). Hazara's political problem and social developments of this people along history, London,
<http://kabulpress.org/my/spip.php?article190698>

Taqwa, Taqaweullah (2014). Some tips on psychological characteristics, social and political role of Tajiks in Afghanistan.
<http://www.khorasan-zameen.net/php/read.php?id=1782>

Zohuri, Sayid Wahid. (2012). Shiite Role in the Political Structure of Afghanistan, Afghanistan International Peace Studies Centre, 01/04/2016. <http://peace-ipsc.org/fa>

EKLER

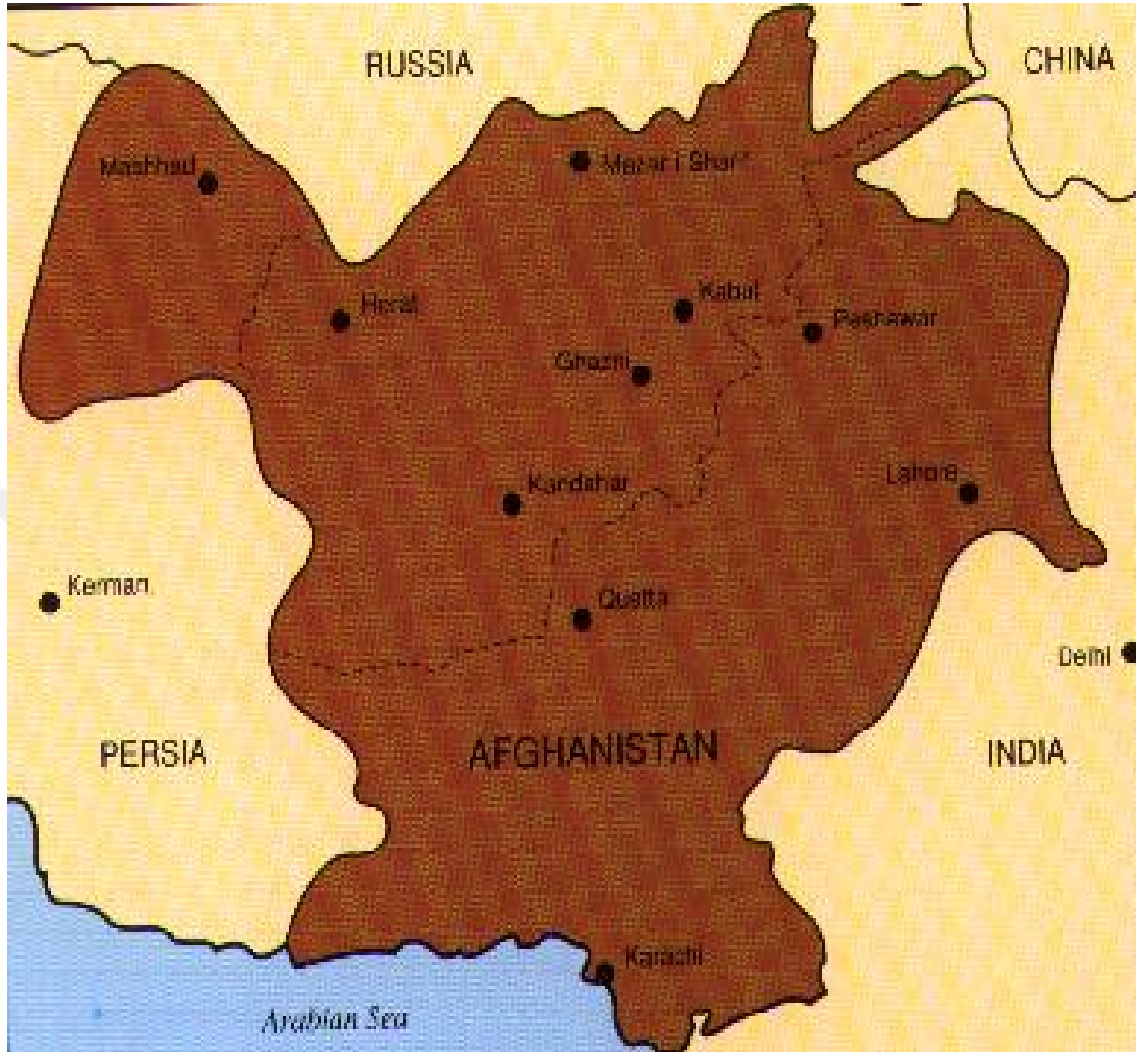
AFGANİSTAN'DAKİ SİYASİ OLAYLARIN KRONOLOJİSİ:

- ✓ 1747 ilk Afganistan devletinin kuruluşu
- ✓ 1839-1842 yıllar arasında ilk İngiliz- Afgan savaşı
- ✓ 1878-1880 yıllar arasında ikinci İngiliz- Afgan savaşı
- ✓ 1919 Afgansitan bağımsızlığı
- ✓ 1973 ilk cumhuriyet kuruluşu
- ✓ Askeri Darbe (27 Nisan 1978) Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) önderliğinden Muhammed Han'a karşı bir asker darbe sonucu SSCB yanlısı Nur Muhammed Tereki iktidara gelmiş ve Muhammed Davud Han bütün ailesiyle öldürülmüştür.
- ✓ Siyasi sistemin değiştirilmesi (30 Nisan 1978) ADHP iktidara geldiğinde ülkenin siyasi sistemi, Afganistan Cumhuriyetin'den Afganistan Demokrat Halk Cumhuriyetin'e değiştirilmiştir.
- ✓ 1979 Nur Muhammed Tereki'nin devrilmesi
- ✓ 1978 Komünist devrimi yapıldı.
- ✓ 1979 Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etti.
- ✓ 1989 Afgan halkın direnişi neticesinde Sovyetler Birliği Afganistan'ı terk etmek zorunda kaldı.
- ✓ 1992 Nisan Komünist yanlısı rejim çöktü ve mücahitler zafere ulaştı ve iç çatışmalar başladı.
- ✓ 1992-1994 İç çatışmalar devam etti ve iç çatışmalar neticesinde binlerce Afganlı hayatını kaybetti
- ✓ 1994 Kasım Taliban adıyla bir grup Kandahar'da iç çatışmalara isyan ederek ortaya çıktı ve aynı ayda Kandahar şehrini ele geçirdiler.
- ✓ 1996 Mayıs Usame Bin Ladin Sudan'dan uçakla Afganistan Celalabat şehrine geldi.
- ✓ 1996 Eylül Taliban Kabil'i ele geçirdi.
- ✓ 1997 Mayıs Taliban rejimi Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından Afganistan resmi hükümeti olarak tanındı.

- ✓ 2001 Mart Taliban bütün dünyanın tepkisine rağmen Afganistan Bamyân vilayetindeki 2000 yıllık Buda Heykellerini havaya uçurdu.
- ✓ 2001 Eylül Kuzey İttifakın başkomutanı Ahmet Şah Mesut intihar saldırısı sonucunda öldürüldü.
- ✓ 2001 Ekim ABD'nin başını çektiği Koalisyon, Taliban'a karşı hava saldırılarını başlattı.
- ✓ 2004 Taliban'dan sonar ilk devlet başkanlığı genel seçimi
- ✓ 2009 devlet başkanlığı genel seçimi

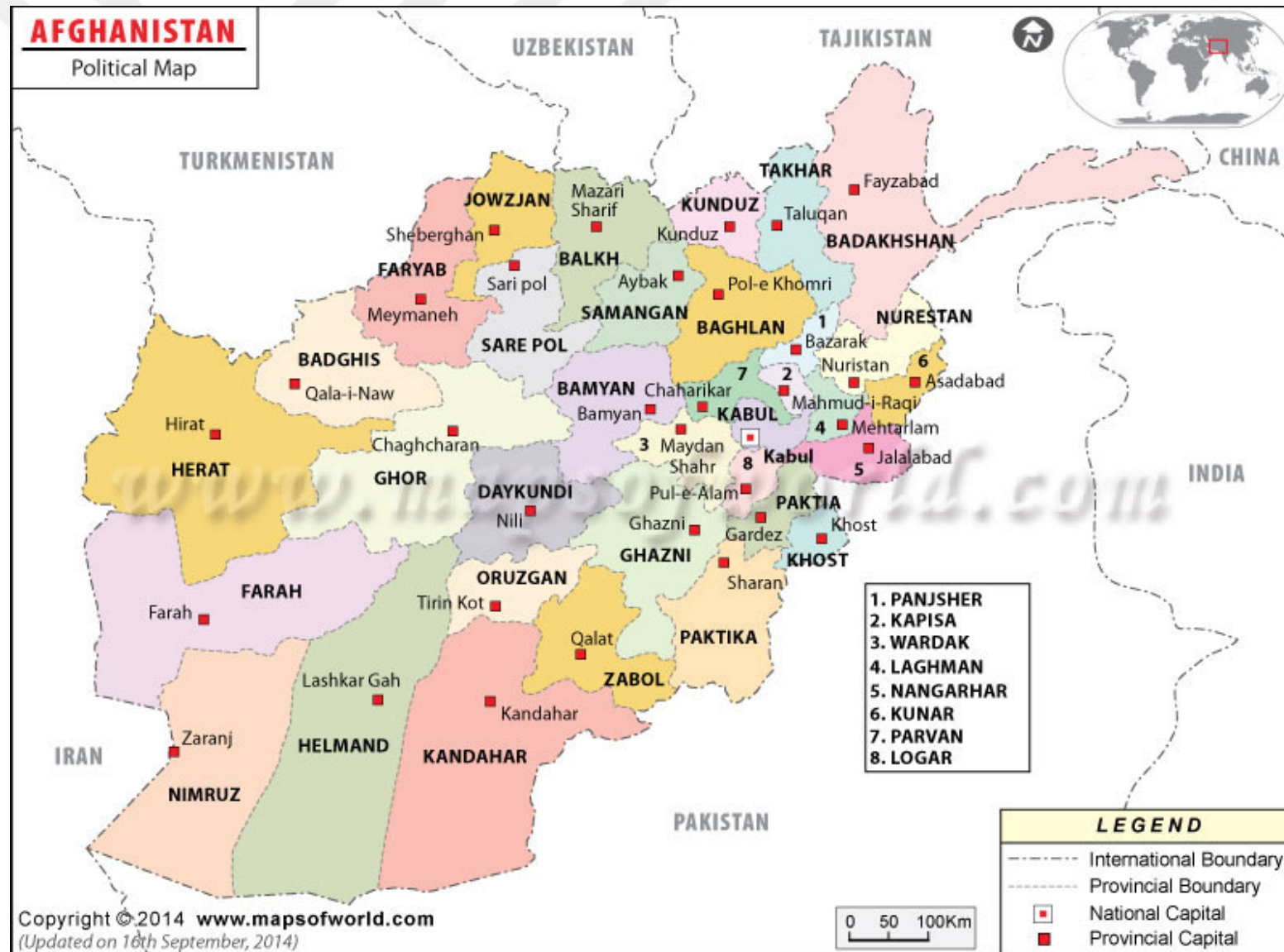

EK 1. HARİTALAR

https://www.google.com.tr/search?q=durrani+empire+map&biw=1137&bih=741&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiSqCt3oTMAhUIP5oKHSb9BjQQ_AUIBigB&dpr=0.9#imgrc=A8ibjOXI-OSERM%3A

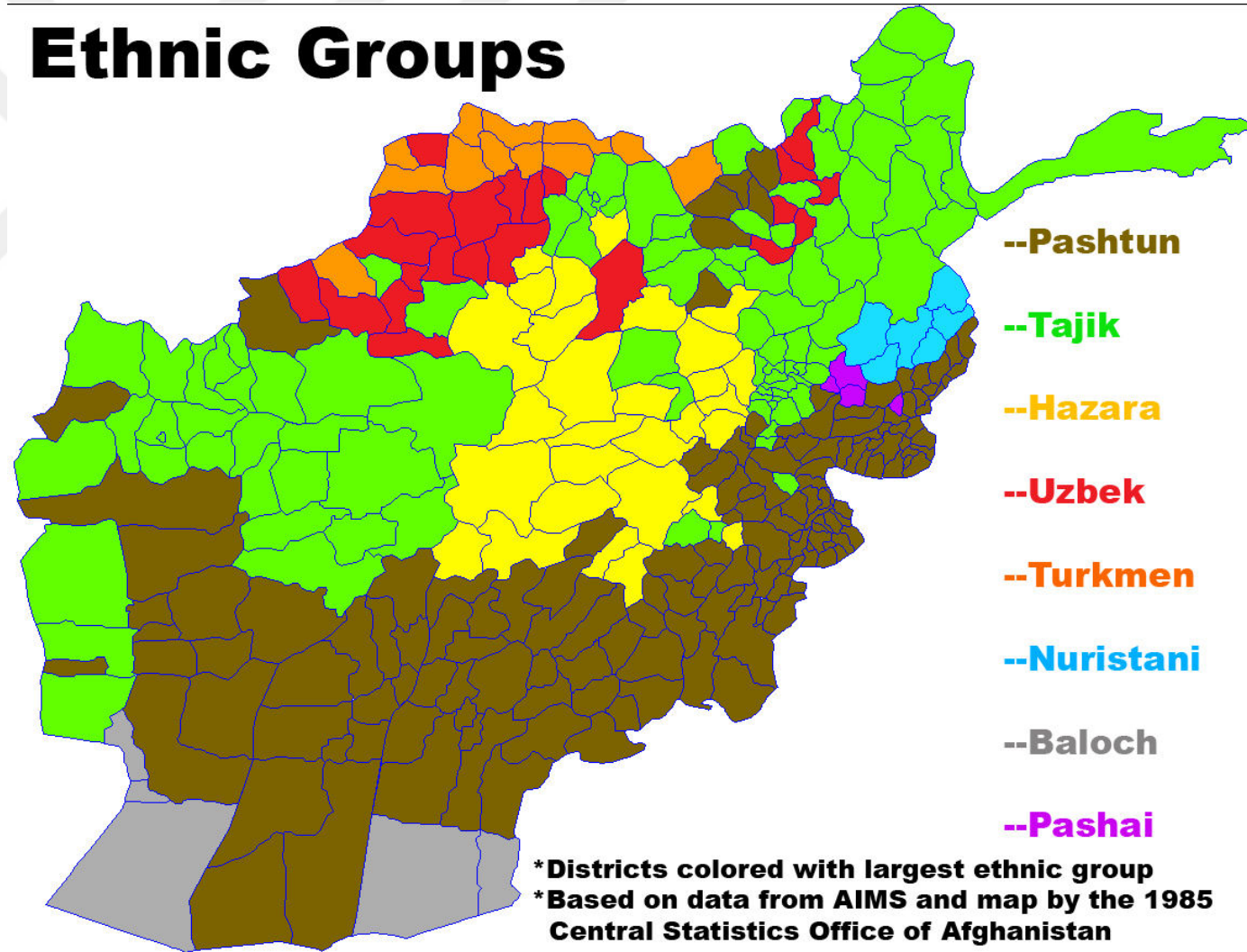
Harita 1. Durrani İmparatorluğu

https://www.google.com.tr/search?q=Afghanistan+map&biw=1137&bih=741&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjoi6GI34TMAhWiBZoKHRMkBTQ_AUIBigB&dpr=0.9#imgsrc=GR15sUTDPmMbDM%3A

Harita 2. Afganistan Haritası

Ethnic Groups

https://www.google.com.tr/search?q=ethnic+group+map+afghanistan&biw=1137&bih=741&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiLiuSy34TMAhVBYZoKHVJBAUIQ_AUIBigB&dpr=0.9#imgrc=U7Juc5ZylEE-8M%3A

Harita 3. Afganistan Etnik Haritası

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nasiam SHAFAQ
Doğum Yeri ve Tarihi	Sar-i Pul/ Afganistan 01.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Balh Üniversitesi, (2008 – 2012)
Y. Lisans Öğrenimi	Erzurum Atatürk üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı(2013-2016)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Türkçe ve Peştuca
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	2012- 2013 GİZ'ta Proje memuru olarak çalışmaktaydı
İletişim	
E-Posta Adresi	nasima.shafaq@yahoo.com
Tarih	23.06.2016